
OSMNÁCTÝ BRUMAIRE LUDVÍKA BONAPARTA

Obsah

i.....	3
II.....	8
III.....	14
IV	21
V	26
VI	34
VII	43
Poznámky.....	50

I

Hegel kdesi poznamenává, že všechny velké historické události a osoby se tak říkajíc vyskytnou dvakrát. Zapomněl jen dodat: jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Caussidière místo Dantona, Louis Blanc místo Robespiera, Hora z let 1848-1851 místo Hory z let 1793-1795, synovec místo strýce. A stejnou karikaturou jsou okolnosti, za nichž vychází druhé vydání osmnáctého brumairu¹!

Lidé dělají své dějiny sami, ale nedělají je tak, jak jim napadne, za okolností, které si sami zvolili, nýbrž za okolností, které tu bezprostředně nacházejí, které jsou jim dány a které zdědili z minulosti. Tradice všech mrtvých pokolení tíží mozek živých jako můra. A právě když jsou lidé zdánlivě plně zaujati tím, aby provedli převrat v sobě a kolem sebe, aby vytvořili něco nebývalého, právě v takových epochách revolučních krizí vyvolávají úzkostlivě duchy minulosti, aby jim sloužili, vypůjčují si od nich jména, bitevní hesla, kostým, aby v tomto starém a ctihodném převlečení a v této vypůjčené řeči se hráli nový výstup světových dějin. Tak se přestrojil Luther za apoštola Pavla, revoluce z let 1789-1814 se halila nejprve do hávu římské republiky, potom do hávu římského císařství a revoluce z roku 1848 nevěděla nic lepšího než parodovat hned rok 1789, hned zas revoluční tradice let 1793-1795. Tak si začátečník, který se naučil nové řeči, překládá tuto řeč stále nazpět do své mateřštiny; ale ducha nové řeči si osvojí a je s to se v nové řeči svobodně vyjadřovat teprve tehdy, až přestane v duchu překládat do mateřštiny a v nové řeči zapomene na rodný jazyk.

Pozorujeme-li ono historické vyvolávání duchů, postřehneme ihned do očí bijící rozdíl. Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoleon, hrdinové stejně jako strany i lidové masy staré francouzské revoluce splnili v římském kostýmu a s římskými frázemi úkol své doby - rozbití pout a nastolení moderní buržoazní společnosti. První rozbili napadrt' základy feudalismu a porubali hlavy vyrůstající z jeho půdy. Druhý vytvořil uvnitř Francie podmínky, za nichž teprve bylo možné rozvinout svobodnou konkurenci, využít parcelovaného pozemkového vlastnictví a použít uvolněné průmyslové výrobní síly národa, a za hranicemi Francie smetl všude feudální útvary, pokud to bylo nutné k tomu, aby se pro buržoazní společnost ve Francii vytvořilo na evropském kontinentu příslušné prostředí odpovídající potřebám doby. Jakmile vznikla nová společenská formace, zmizeli předpotopní velikáni a s nimi z mrtvých vzkříšené římanství - Brutové, Gracchové, Publicolové, tribuni, senátoři i sám Caesar. Střízlivě praktická buržoazní společnost si vytvořila své pravé tlumočníky a mluvčí v osobách Sayů, Cousinu, Royer-Collardů, Benjaminů Constantů a Guizotů; její skuteční vojevůdci se starali jen o svá konta a její politickou hlavou byla otylá hlava Ludvíka XVIII. Tato společnost, plně zaujatá výrobou bohatství a pokojným konkurenčním zápasem, si už nevzpomínala, že nad její kolébkou stály přízraky římských dob. Ale třebaže je buržoazní společnost velmi málo heroická, přece bylo třeba heroismu, obětavosti, teroru, občanské války a bitev národů, aby byla přivedena na svět. V klasicky přísných tradicích římské republiky našli gladiátoři buržoazní společnosti ideály a umělecké formy, sebeklamy, které potřebovali, aby sami sobě zastřeli měšťácky omezený obsah svých bojů a aby udrželi svůj zápal na výši velké dějinné tragédie. Takto si už o sto let dříve, na jiném stupni vývoje, vypůjčili Cromwell a anglický lid pro svou buržoazní revoluci mluvu, vášně a iluze ze Starého zákona. Jakmile bylo skutečného cíle dosaženo, jakmile bylo buržoazní přetvoření anglické společnosti provedeno, vytlačil Habakuka Locke.

Kříšení mrtvých v těchto revolucích mělo tedy dodat lesku novým bojům, a ne parodovat staré boje, mělo nadouvat daný úkol ve fantazii, a ne utíkat před jeho řešením ve skutečnosti, mělo znovu najít ducha revoluce, a ne nechat znovu obcházet její přízrak.

V letech 1848-1851 duch staré revoluce jen obcházel, počínaje Marrastem, tímto républicain en gants jaunes*, který se přestrojil za starého Baillyho, a konče dobrodruhem, který své odporné sprosté rysy skrývá pod železnou maskou mrtvého Napoleona. Celý národ, který se domnívá, že revolucí získal hybnou sílu urychlující vývoj, náhle shledává, že byl zanesen nazpět do odumřelé epochy, a aby o tom nebylo žádných pochyb, vstávají znovu z mrtvých stará data, starý kalendář, stará jména, staré edikty, které už dávno

* — republikánem ve žlutých rukavičkách. (Pozn. red.)

propadly antikvami učenosti, a staří biřici, kteří, jak se zdálo, už dávno zetleli v hrobě. Celý národ si připadá jako onen bláznivý Angličan v Bedlamu², který se domnívá, že žije v době starých faraónů, a denně běduje

nad těžkou službou, kterou musí konat jako zlatokop v habešských dolech, zazděn v tomto podzemním vězení při sporém světle lampy upevněné na jeho vlastní hlavě, pod dohledem dozorce nad otroky s dlouhým bičem v ruce, zatímco u východů se hemží barbarští žoldnéři, kteří nerozumějí ani otrokům v dolech, ani sobě navzájem, protože každý mluví jinou řečí. „A to všechno se žádá ode mne, svobodného Brita,“ vzdychá bláznivý Angličan, „abych dobýval zlato pro staré faraóny.“ „Abych zaplatil dluhy rodiny Bonapartů,“ vzdychá francouzský národ. Angličan, dokud měl zdravý rozum, se nemohl zbavit utkvělé myšlenky: nadělat co nejvíc zlata. Francouzi, dokud dělali revoluci, nemohli se zbavit vzpomínek na Napoleona, jak to dokázaly volby z 10. prosince³. V nebezpečích revoluce se jim stýskalo po egyptských hrncích masa⁴, a odpovědí byl 2. prosinec 1851. Nejenže dostali karikaturu starého Napoleona, sami starého Napoleona zkarikovali tak, jak se musí vyjímat v polovině devatenáctého století.

Sociální revoluce devatenáctého století nemůže čerpat svou poezii z minulosti, může ji čerpat jen z budoucnosti. Nemůže jako revoluce devatenáctého století začít, dokud neskončuje s veškerou pověřivou úctou k minulosti. Dřívější revoluce potřebovaly vzpomínky ze světových dějin, aby v sobě přehlušily svůj vlastní obsah.

Revoluce devatenáctého století musí nechat mrtvé pohřbít své mrtvé, aby si ujasnila svůj vlastní obsah. Tam vynikala fráze nad obsah, zde vyniká obsah nad frází.

Únorová revoluce byla pro starou společnost zaskočením, překvapením, a lid prohlásil tento nenadálý puč za historický čin, který zahajuje novou epochu. 2. prosince mizí únorová revoluce trikem falešného hráče, při němž se nezhroutila monarchie, ale zhroutily se liberální ústupky vynucené na ní staletými boji. Zdá se, že místo aby si sama společnost vybojovala nový obsah, vrací se jen stát ke své nejstarší formě, k nestoudně primitivnímu panství šavle a kutny. Tak na coup de main* z února 1848 odpovídá coup de tête** z prosince 1851. Jak nabyl, tak pozbyl. Ale toto mezidobí neminulo bez užitku. V letech 1848-1851 dohonila francouzská společnost zkrácenou, tj. revoluční metodou svá studia a zkušenosti, které při pravidelném, abychom tak řekli, školském vývoji by byly měly únorovou revoluci předcházet, jestliže měla být něčím víc než zvlněním hladiny. Zdá se, že se nyní společnost octla až za bodem, z něhož vyšla; revoluční východisko, situaci, poměry, podmínky, za nichž jediné dostává moderní revoluce vážný charakter, si musí společnost ve skutečnosti teprve vytvořit.

Buržoazní revoluce, jako např. revoluce osmnáctého století, se rychle ženou od úspěchu k úspěchu, jeden dramatický efekt překonává druhý, lidé a věci se zdají zasazení do rámce z třpytných démantů, každý den je prodchnut extází; mají však krátké trvání, brzy dosahují svého vrcholu a společnost propadá dlouhé kocovině, dříve než se naučí střízlivě si osvojovat výsledky svého období bouří a kvasu. Naproti tomu proletářské revoluce, jako revoluce devatenáctého století, neustále samy sebe kritizují, ustavičně přerušují svůj vlastní průběh, vracejí se k tomu, co se zdá už splněno, aby znovu začaly od začátku, s ukrutnou důkladností se posmívají polovičatostem, slabinám a ubohostem svých prvních pokusů, zdá se, jako by svého protivníka srážely jen proto, aby nasál ze země nové síly a znovu se před nimi vztyčil ještě obrovitěji, znovu a znovu couvají před neurčitou nesmírností svých vlastních cílů, až se konečně vytvoří situace, kdy všechny cesty k ústupu jsou odříznuty a kdy život sám zvolá:

Hic Rhodus, hic salta! Tady je růže, tady tancuj!⁵

Ostatně každý alespoň trochu všímavý pozorovatel, i když nesledoval krok za krokem vývoj událostí ve Francii, musel tušit, že revoluce skončí neslýchanou blamáží. Stačilo poslechnout si samolibý vítězný štěkot, jímž si páni demokraté navzájem blahopřáli k blahodárným výsledkům druhé květnové neděle roku 1852⁶.

Druhá květnová neděle roku 1852 se stala v jejich hlavách utkvělou myšlenkou, dogmatem jako v hlavách

* — odvážný úder, rázný čin. (Pozn. red.)

** — ukvapené jednání, opovážlivý čin. (Pozn. red.)

chiliasťů den, kdy měl znovu přijít Kristus a kdy měla začít tisíciletá říše. Slabost, jako vždy, hledala záchranu ve víře v zázraky, myslela, že přemohla nepřítele, když ho zahnila zaklínáním ve fantazii, a nečinně se opájejíc budoucností, která ji čeká, a činy, které má za lubem, ale s nimiž prý ještě nehodlá vyrukovat, ztrácela všechen smysl pro přítomnost. Tito hrdinové, kteří se snaží svou prokázanou neschopnost vyvrátit tím, že si vzájemně projevují sympatie a že se sbíhají do houfu, svázali své rance, vybrali si předem své vavřínové věnce a chystali se právě na burze diskontovat své republiky in partibus*, pro které už potají a se sobě vlastní náročností prozíravě organizovali vládní personál. 2. prosinec je zasáhl jako blesk zčistajasna. A národy, které v dobách malomyslnosti rády popřávají sluchu nejhluchnějším křiklounům, aby přehlušily svou vnitřní úzkost, se snad tentokrát přesvědčily, že minuly doby, kdy kejhání hus mohlo zachránit Kapitól.

Ústava, Národní shromáždění, dynastické strany, republikáni modří a rudí, afričtí hrdinové, hřímání z tribun, blýskání na časy v denním tisku, všechna literatura, politická jména i vědecké capacity, občanský zákon i trestní právo, liberté, égalité, fraternité** i druhá květnová neděle roku 1852 - všechno zmizelo jako vidina před zaklínači formulkou člověka, kterého ani jeho nepřátelé nevydávají za čaroděje. Jen všeobecné volební právo, jak se zdá, žilo ještě nějakou chvíli, aby před celým světem vlastnoručně napsalo svou závěť a prohlásilo jménem samého lidu: „Všechno, co existuje, je hodno zániku.“⁷

Nestačí prohlásit, jako to dělají Francouzi, že jejich národ byl zaskočen. Národu a ženě se nepromíjí nestřežený okamžik, v němž je první namanuvší se dobrodruh může znásilnit. Takovými frázemi se hádanka neřeší, nýbrž jen jinak formuluje. Zbývá vysvětlit, jak mohou tři podvodníci zaskočit a bez odporu zajmout 36miliónový národ.

Shrňme v hlavních rysech fáze, kterými prošla francouzská revoluce od 24. února 1848 do prosince 1851.

Jasně se tu rýsují tři hlavní období: únorové období; od 4. května 1848 do 28. května 1849⁸ - období ustavování republiky čili Ústavodárného národního shromáždění; od 28. května 1849 do 2. prosince 1851 - období ústavní republiky čili Zákonodárného shromáždění.

První období od 24. února do 4. května 1848, čili od svržení Ludvíka Filipa do dne zahájení Ústavodárného shromáždění, vlastní únorové období, lze nazvat prologem revoluce. Jeho charakter se oficiálně projevil v tom, že vláda, kterou improvizovalo, se sama prohlásila za prozatímní, a podobně jako vláda i všechno ostatní, co se v tomto období začalo, zkusilo a vyslovilo, se rovněž vydávalo jen za prozatímní. Nikdo a nic se neodvážilo osobovat si právo na existenci a skutečný čin. Všechny živly, které připravovaly nebo určovaly revoluci: dynastická opozice⁹, republikánská buržoazie, demokraticko-republikánská maloburžoazie, sociálně demokratické dělnictvo, všechny tyto živly zaujaly prozatím místo v únorové vládě.

Jinak tomu ani nemohlo být. Účelem únorových dní byla původně volební reforma, která měla rozšířit okruh politicky privilegovaných přímo v řadách majetné třídy a svrhnout výhradní panství finanční aristokracie. Když však došlo ke skutečné srážce, když se lid vrhl na barikády, když národní garda zůstala pasivní, když vojsko nekladlo žádný vážný odpor a monarchie se dala na útek, zdálo se, že republika je samozřejmou věcí. Každá strana si ji vykládala po svém. Proletariát, který vybojoval republiku se zbraní v ruce, jí vtiskl svou pečeť a prohlásil ji za sociální republiku. Tak byl naznačen obsah moderní revoluce vůbec, obsah, který byl v nejpodivnějším rozporu se vším, co mohlo být ihned, přímo uskutečněno na základě daného materiálu, při dosaženém stupni vzdělání mas, za daných okolností a poměrů. Na druhé straně nároky všech ostatních živlů, které přispěly k úspěchu únorové revoluce, byly uznány tím, že se jim dostalo lvího podílu na vládě. V žádném jiném období nenalezneme proto pestřejší směs vzletných frází a skutečné nejistoty a bezradnosti, nadšenějších novotářských snah a pevnějšího panství staré rutiny, víc zdánlivé harmonie celé společnosti a hlubšího vzájemného odcizení jejích prvků. Zatímco se pařížský proletariát ještě opájel velkou perspektivou, která se před ním otvírala, a oddával se vážně myšleným diskusím o sociálních problémech, staré síly společnosti se seskupily, semkly, vzpamatovaly a našly neočekávanou oporu v mase národa, v rolnících a maloměšťácích, kteří všichni najednou vtrhli na politickou scénu, když padly přehrady červencové monarchie.

* — tj. in partibus infidelium — neexistující ve skutečnosti (doslova: „v zemi nevěřících“ — doložka k titulu katolických biskupů, jmenovaných na pouze nominální biskupský úřad v nekřesťanských zemích. (Pozn. red.)

** — svoboda, rovnost, bratrství. (Pozn. red.)

Druhé období, od 4. května 1848 do konce května 1849, je obdobím ustavení, založení buržoazní republiky. Ihned po únorových dnech byla nejen dynastická opozice překvapena republikány a republikáni socialisty, ale celá Francie byla překvapena Paříží. Národní shromáždění, které se sešlo 4. května 1848, bylo zvoleno národem a představovalo národ. Bylo živým protestem proti nárokům únorových dnů a mělo zredukovat výsledky revoluce na buržoazní míru. Pařížský proletariát, který ihned pochopil charakter tohoto Národního shromáždění, se marně pokoušel několik dnů po jeho zahájení, 15. května, násilím popřít jeho existenci, rozpustit je, rozložit znovu na jednotlivé součásti tento organický útvar, v němž ho ohrožoval reakčně působící duch národa. 15. květen neměl, jak známo, jiný výsledek, než že odstranil Blanquiho a soudruhy, tj. skutečné vůdce proletářské strany, z veřejného jeviště na celou dobu cyklu, jímž se tu zabýváme.

Po buržoazní monarchii Ludvíka Filipa může přijít jen buržoazní republika, tj. vládla-li jménem krále omezená část buržoazie, bude nyní jménem lidu vládnout celá buržoazie. Požadavky pařížského proletariátu jsou utopické žvásty, s nimiž je nutno skoncovat. Na toto prohlášení Ústavodárného národního shromáždění odpověděl pařížský proletariát červnovým povstáním, nejvelkolepější událostí v dějinách evropských občanských válek. Buržoazní republika zvítězila. Na její straně stála finanční aristokracie, průmyslová buržoazie, střední stav, maloměšťáci, armáda, lumpenproletariát organizovaný v mobilní gardu, duchovní veličiny, páteři a venkovské obyvatelstvo. Na straně pařížského proletariátu nestál nikdo, jen on sám. Přes 3000 povstalců bylo po vítězství zmasakrováno, 15 000 bez soudu deportováno. Touto porážkou ustupuje proletariát do pozadí revoluční scény. Pokouší se vždy znovu proniknout do popředí, kdykoli se zdá, že hnutí nabírá znovu dech, ale tyto pokusy jsou stále slabší a neúspěšnější. Jakmile v některé z vyšších společenských vrstev, která leží nad ním, začne revoluční kvas, proletariát se s ní spojuje, a tak sdílí všechny porážky, které jednotlivé strany postupně utrpí. Tyto další rány jsou však čím dál tím slabší, čím víc se rozdělují na celý povrch společnosti. Významnější vůdce proletariátu v Národním shromáždění a v tisku padají jeden po druhém za oběť soudům a na jejich místo nastupují stále pochybnější figury. Část proletariátu se vrhá do doktrinářských experimentů, do směnných bank a dělnických sdružení, tedy do hnutí, v němž se zříká odhodlání převrátit starý svět souhrnem jeho vlastních velkých prostředků a spíše se pokouší osvobodit se za zády společnosti, soukromě, v mezích vytyčených podmínkami své existence, a tudíž nutně ztroskotává. Proletariát zřejmě není s to ani sám v sobě najít svou dřívější revoluční velikost, ani načerpat novou energii z nově uzavřených spojení, dokud všechny třídy, s nimiž v červnu bojoval, nebudou jako on sám ležet na lopatkách. Ale proletariát podléhá alespoň se ctí velkého historického boje; nejen Francie, celá Evropa se třese hrůzou před červnovým zemětřesením, zatímco další porážky vyšších tříd se vykupují tak lacino, že je vítězná strana musí drze přehánět, aby z nich vůbec udělala událost, přičemž se tyto porážky stávají tím potupnějšími, čím víc je poražená strana vzdálena proletářské.

Porážka červnových povstalců ovšem připravila, urovnala půdu, na níž mohla být založena a vybudována buržoazní republika; zároveň však ukázala, že v Evropě jde o jiné otázky než o otázku „republika, či monarchie“. Ukázala jasně, že buržoazní republika zde znamená neomezenou despotii jedné třídy nad ostatními třídami. Dokázala, že v zemích se starou civilizací, s vyvinutými třídami, s moderními výrobními podmínkami a s duchovním vědomím, v němž se staletou prací rozplynuly všechny tradiční ideje, že v takových zemích je republika vůbec jen politickou formou převratu buržoazní společnosti, a ne její konzervativní životní formou, jako například ve Spojených státech severoamerických, kde třídy sice už existují, ale ještě se neustálily, a v neustálém toku si ustavičně vyměňují a navzájem odstupují své součásti, kde moderní výrobní prostředky nejen neznamenají zároveň chronické přelidnění, nýbrž naopak nahrazují relativní nedostatek hlav a rukou, a kde konečně horečně mladistvý pohyb materiální výroby, před níž stojí úkol přisvojit si nový svět, neposkytl ani čas, ani příležitost skoncovat se starým světem strašidel.

Za červnových dnů se všechny třídy a všechny strany sjednotily ve straně pořádku proti proletářské třídě jako straně anarchie, socialismu, komunismu. „Zachránily“ společnost před „nepřáteli společnosti“. Za heslo ve svém vojsku vyhlásily vyznání staré společnosti: „Vlastnictví, rodina, náboženství, pořádek!“ a povzbuzovaly kontrarevoluční křížáckou výpravu výkřiky: „V tomto znamení zvítězí!“ Od této chvíle, jakmile se některá z četných stran, které se pod tímto praporem srotily proti červnovým povstalcům, snaží

ve svém vlastním třídním zájmu ovládnout revoluční bojiště, je poražena pod heslem: „Vlastnictví, rodina, náboženství, pořádek!“ Společnost je zachraňována pokaždé, kdykoli se zužuje kruh jejích vládců a kdykoli se výlučnější zájem prosazuje proti zájmu širšímu. Každý požadavek nejjednodušší buržoazní finanční reformy, nejběžnějšího liberalismu, nejformálnějšího republikanismu, nejbanálnější demokracie je zároveň trestán jako „atentát na společnost“ a pranýřován jako „socialismus“. A nakonec vykopnou samy velekněze „náboženství pořádku“ z jejich pythijských stolic, za mlhavé noci je vytáhnou z postelí, nacpou do vězeňských vozů, uvrhnou do žaláře nebo pošlou do vyhnanství, jejich chrám srovnají se zemí, zapečetí jim ústa, zlámou jejich pero, roztrhají jejich zákon ve jménu náboženství, vlastnictví, rodiny a pořádku. Opilá soldateska postřílí buržoazní fanatiky pořádku na jejich balkónech, znesvěť jejich rodinné svatyně, bombarduje pro svou kratochvíli jejich domy - ve jménu vlastnictví, rodiny, náboženství a pořádku. Spodina buržoazní společnosti vytvoří nakonec svatou falangu pořádku a hrdina Krapulinsky¹⁰ vtáhne do Tuilerií jako „zachránce společnosti“.

II

Vratme se nyní tam, kde jsme přestali.

Dějiny Ústavodárného národního shromáždění od červnových dnů jsou dějinami panství a rozkladu republikánské buržoazní frakce, té frakce, kterou známe pod jménem trikolórových republikánů, ryzích republikánů, politických republikánů, formálních republikánů atd.

Za buržoazní monarchie Ludvíka Filipa tvořila tato frakce oficiální republikánskou opozici, a tedy uznávanou součást tehdejšího politického světa. Měla své zástupce ve sněmovnách a značný okruh působnosti v tisku. Její pařížský orgán „National”¹¹ byl považován za list svým způsobem právě tak vážený jako „Journal des Débats”¹². Tomuto jejímu postavení za konstituční monarchie odpovídal i její charakter. Nebyla to buržoazní frakce stmelená velkými společnými zájmy a oddělená od ostatních zvláštními výrobními podmínkami. Byla to klika republikánsky smýšlejících buržoů, spisovatelů, advokátů, důstojníků a úředníků, jejichž vliv se opíral o osobní antipatie země vůči Ludvíku Filipovi, o vzpomínky na starou republiku, o republikánskou víru několika snílků, především ale o francouzský nacionalismus, jehož nenávisť vůči vídeňským smlouvám a vůči alianci s Anglií tato klika ustavičně živila. Velkou část vlivu, kterou měl „National” za Ludvíka Filipa, lze vysvětlit tímto zastřeným imperialismem, který pak za republiky mohl proti němu vystoupit jako zdrcující konkurent v osobě Ludvíka Bonaparta. „National”, stejně jako celá ostatní buržoazní opozice, potíral finanční aristokracii. Polemika proti rozpočtu, která ve Francii těsně souvisela s bojem proti finanční aristokracii, mu zjednávala příliš lacinou popularitu a dodávala mu příliš hojnou látku k puritánským leading articles*, než aby jich nevyužíval. Průmyslová buržoazie byla „Nationalu” vděčna za jeho otrocké obhajování francouzského systému ochranných cel, který ostatně schvaloval spíš z nacionálních než z ekonomických důvodů; celá buržoazie mu byla vděčna za jeho nenávistné denunce komunismu a socialismu. Jinak byla strana „Nationalu” ryze republikánská, tj. žádala republikánskou formu buržoazního panství místo formy monarchické a především žádala pro sebe lví podíl na tomto panství. Podmínky této přeměny jí byly naprosto nejasné. Zato jí bylo nad slunce jasnější a na banketech ve prospěch reformy v poslední době vlády Ludvíka Filipa se to veřejně prohlašovalo, že je nepopulární mezi demokratickou maloburžoazií a zejména mezi revolučním proletariátem. Tito ryzí republikáni, neboť takoví už ryzí republikáni jsou, by se byli už málem pro začátek spokojili s regentstvím vévodkyně Orleánské, když tu vypukla únorová revoluce a opatřila jejich nejznámějším zástupcům místo v prozatímní vládě. Měli samozřejmě od začátku důvěru buržoazie a většinu v Ústavodárném národním shromáždění. Z výkonné komise, kterou vytvořilo Národní shromáždění při svém zahájení, byly ihned vyloučeny socialistické živly prozatímní vlády, a strana „Nationalu” použila výbuchu červnového povstání, aby rozpustila i výkonnou komisi a tím se zbavila svých nejblížejších soupeřů, maloburžoazních čili demokratických republikánů (Ledru-Rollin atd.). Cavaignac, generál buržoazně republikánské strany, který byl velitelem za červnového masakru, zaujal místo výkonné komise vybaven jakousi diktátorskou mocí. Marrast, bývalý šéfredaktor „Nationalu”, se stal stálým předsedou Ústavodárného národního shromáždění a ministerská křesla i všechna ostatní významná místa připadla ryzím republikánům.

Tak byl ideál republikánské buržoazní frakce, která se odedávna považovala za legitimní dědičku červencové monarchie, ještě překonán. Ale nedosáhla panství tak, jak o tom snila za Ludvíka Filipa, liberální revoltou buržoazie proti trůnu, nýbrž vzpourou proletariátu proti kapitálu, která byla rozdrvena střelbou z děl. To, co si představovala jako nejrevolučnější událost, se ve skutečnosti odehrálo jako událost nejkontra-revolučnější. Ovoce jí spadlo do klína, ale spadlo se stromu poznání, a ne se stromu života.

Výhradní panství buržoazních republikánů trvalo jen od 24. června do 10. prosince 1848. Jeho výsledkem bylo vypracování republikánské ústavy a stav obležení nad Paříží.

Nová ústava byla, v podstatě jen republikanizovaným vydáním ústavní listiny z roku 1830¹³. Úzký volební census červencové monarchie, který z politického panství vylučoval dokonce i velkou část buržoazie, byl neslučitelný s existencí buržoazní republiky. Únorová revoluce proklamovala ihned místo tohoto censu

* — úvodníkům. (Pozn. red.)

přímé všeobecné volební právo. Buržoazní republikáni nemohli tuto událost odstranit ze světa. Museli se spokojit s omezujícím ustanovením o šestiměsíčním trvalém pobytu v místě volby. Stará organizace správy, obecního zřízení, soudnictví, armády atd. zůstala nedotčena anebo tam, kde ji ústava změnila, se změna týkala nadpisu, a ne obsahu, jména, a ne věci samé.

Nezbytný generální štáb svobod z roku 1848, svoboda osobní, tisková, slova, spolčování, shromažďování, vyučování, svoboda náboženství atd., byl oděn do ústavní uniformy, která tyto svobody učinila nezranitelnými. Každá z těchto svobod se totiž prohlašuje za bezpodmínečné právo francouzského citoyen*, přitom se však pokaždé poznamenává, že je neomezená, pokud není omezena „stejnými právy jiných a veřejnou bezpečností“ nebo „zákony“, které mají zprostředkovat právě tuto harmonii individuálních svobod navzájem a s veřejnou bezpečností. Např.: „Občané mají právo se spolčovat, pokojně a beze zbraní se shromažďovat, podávat petice a projevovat své mínění v tisku nebo jinak. Výkon těchto práv není nijak omezen, leč stejnými právy jiných a veřejnou bezpečností.“ (II. kap. francouzské ústavy, článek 8.) - „Vyučování je svobodné. Svobody vyučování je možno požívat za podmínek stanovených zákonem a pod dozorem státu“ (tamtéž, článek 9). - „Obydlí každého občana je nedotknutelné a není dovoleno do něho vstupovat jinak než způsobem a v případě, jež stanoví zákon.“ (II. kap., článek 3.) Atd. atd. - Ústava odkazuje tedy neustále na budoucí organické zákony, které mají tyto vysvětlivky podrobně rozvést a používání těchto neomezených svobod upravit tak, aby se nestřetávaly ani navzájem, ani s veřejnou bezpečností. Později vyvolali tyto organické zákony v život přátelé pořádku a všechny ony svobody byly upraveny tak, aby při jejich požívání buržoazie nenarážela na stejná práva ostatních tříd. Tam, kde „ostatním“ tyto svobody úplně zakazuje nebo jejich požívání dovoluje pod podmínkami, z nichž každá je policejní léčkou, děje se tak vždy jen v zájmu „veřejné bezpečnosti“, tj. bezpečnosti buržoazie, jak to předpisuje ústava. Proto se později ústavy plným právem dovolávají obě strany, jak přátelé pořádku, kteří všechny ony svobody odstranili, tak i demokraté, kteří všechny tyto svobody požadovali. Každý paragraf ústavy obsahuje totiž svou vlastní antitezi, svou vlastní horní a dolní sněmovnu, totiž svobodu ve všeobecné frázi a zrušení svobody ve vysvětlivce. Pokud se tedy jméno svobody respektovalo a bránilo se jen jejímu skutečnému provádění, ovšem zákonnou cestou, dotud ústavní existence svobody zůstávala neporušena, nedotčena, ať byla její obyčejná existence sebevíc ubíjena.

Tato ústava, tak důmyslně učiněná nezranitelnou, byla přece jako Achilles zranitelná v jednom místě, ne sice na patě, ale na hlavě, nebo spíše na dvou hlavách, jimiž vrcholila — jednak v zákonodárném shromáždění, jednak v presidentovi. Stačí ústavu jen zběžně prolistovat, a uvidíme, že jen ty články, v nichž se stanoví poměr presidenta k zákonodárnému shromáždění, jsou absolutní, pozitivní, bez rozporu, nedají se překroutit. Zde totiž šlo buržoazním republikánům o to, aby se sami zajistili. Články 45— 70 ústavy jsou vypracovány tak, že Národní shromáždění může presidenta odstranit ústavní cestou, kdežto president může Národní shromáždění odstranit jen neústavní cestou, jen odstraní-li samu ústavu. Zde si tedy ústava žádá násilné zničení sebe samé. Nejenže kanonizuje, stejně jako charta z roku 1830, rozdělení mocí, dohání je dokonce až k neúnosnému rozporu. Hra ústavních mocí, jak Guizot nazýval parlamentní hádky mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, v ústavě z roku 1848 ustavičně hraje va banque**.

Na jedné straně 750 zástupců lidu zvolených všeobecným hlasovacím právem a opět zvolitelných, kteří tvoří nekontrolovatelné, nerozpustitelné, nedělitelné Národní shromáždění, které je nadáno zákonodárnou všemohoucností, které rozhoduje s konečnou platností o válce, míru a obchodních smlouvách, které jediné má právo amnestie a které se díky své permanenci ustavičně udržuje v popředí jeviště. Na druhé straně president se všemi atributy královské moci, s právem dosazovat a sesazovat své ministry nezávisle na Národním shromáždění, který má ve svých rukou všechny prostředky výkonné moci, který udílí všechny hodnosti, a tak rozhoduje ve Francii o osudu alespoň půldruhého miliónu lidí, neboť tolik lidí materiálně závisí na půl miliónu úředníků a důstojníků všech stupňů. Má za sebou celou ozbrojenou moc. Požívá výsady udílet milost jednotlivým zločincům, rozpouštět národní gardy, sesazovat v dohodě se státní radou generální, kantonální a obecní rady, zvolené občany samými. Je mu vyhrazena iniciativa a vedoucí úloha při uzavírání

* — občana. (Pozn. red.)

** — dává v sázku všechno. (Pozn. red.)

všech smluv se zahraničím. Zatímco shromáždění ustavičně vystupuje na jevišti a je vystaveno dennímu světlu veřejné kritiky, president vede skrytý život na Elysejských polích, ale má přitom před očima a v srdci článek 45 ústavy, který mu denně připomíná: „Frere, il faut mourir!”¹³ Tvoje moc končí druhou neděli krásného měsíce května ve čtvrtém roce po tvém zvolení! Pak bude konec nádheře, hra se podruhé neopakuje, a máš-li dluhy, hled', abys je včas zaplatil ze 600 000 franků, které jsou ti vyměřeny ústavou, nechceš-li raději druhé neděle krásného měsíce května putovat do Clichy¹⁴! –Dává-li takto ústava presidentovi moc faktickou, snaží se zajistit Národnímu shromáždění moc morální. Ale nehledě na to, že morální moc nelze vytvořit články zákona, ruší ústava samu sebe znovu tím, že dává presidentovi volit všemi Francouzi přímým hlasováním. Zatímco hlasy Francie se tříští mezi 750 členů Národního shromáždění, soustředí se tu naopak na jednu osobu.

Zatímco každý jednotlivý zástupce lidu zastupuje jen tu či onu stranu, to či ono město, tu či onu osadu nebo také jen nutnost zvolit jednoho z těch 750, při čemž se ani na věc, ani na člověka tak přesně nehledí, je president vyvolencem národa a akt jeho volby je velký triumf, který svrchovaný lid vynáší každý čtvrtý rok. Zvolené Národní shromáždění má k národu metafysický vztah, kdežto zvolený president osobní. Národní shromáždění představuje sice ve svých jednotlivých poslancích rozmanité stránky národního ducha, v presidentovi je však tento duch ztělesněn. Ve srovnání s Národním shromážděním má president jakési božské právo, je vládcem z milosti lidu.

Thetis, bohyně moře, prorokovala Achillovi, že zemře v květu mládí. Ústava, která měla své zranitelné místo jako Achilles, měla i předtuchu jako Achilles, že musí předčasně zemřít. Thetis nemusela tedy ani opouštět moře, aby ústavodárným ryzím republikánům toto tajemství prozradila; jim stačil pohled z nadoblačných výšin jejich ideální republiky na hříšný svět, aby poznali, jak zpupnost rojalistů, bonapartistů, demokratů, komunistů a nedostatek vážnosti k nim samým den ze dne rostou tou měrou, jak se blíží dokončení jejich velkého zákonodárského uměleckého díla. Pokusili se přelstít osud ústavní léčkou, 111. článkem ústavy, podle něhož musí být každý návrh na revizi ústavy odhlasován ve třech postupných čteních, mezi nimiž musí vždy uplynout celý měsíc, nejméně třemi čtvrtinami hlasů, a to ještě za předpokladu, že hlasuje nejméně 500 členů Národního shromáždění. To všechno byl jen bezmocný pokus zajistit si moc pro případ, který už prorocky předvídali; zajistit si, až se stanou parlamentní menšinou, moc, která už i tehdy, dokud ještě měli parlamentní většinu a disponovali všemi prostředky vládní moci, se jim každým dnem víc vymykala ze slabých rukou.

Konečně ve zvláštním melodramatickém paragrafu svěruje ústava samu sebe „bdělosti a vlastenectví všeho francouzského lidu a každého jednotlivého Francouze”, když předtím v jiném paragrafu svěřila ony „bdělé” a „vlastenecké” Francouze něžné trestní pozornosti vrchního soudu, „haute cour”, který sama vynalezla.

Taková byla ústava z roku 1848, která 2. prosince 1851 nebyla svržena hlavou člověka, nýbrž se skácela dotekem pouhého klobouku; byl to ovšem třírohý napoleonský klobouk.

Zatímco se buržoazní republikáni ve shromáždění zabývali mudrováním, diskutováním a hlasováním o této ústavě, udržoval Cavaignac mimo shromáždění Paříž ve stavu obležení. Stav obležení Paříže byl porodní bábou Konstituanty při jejich republikánských tvůrčích bolestech. Jestliže ústavu později sprovodily ze světa bodáky, nesmíme zapomínat, že rovněž bodáky, a to bodáky obrácené proti lidu, ji musely chránit už v mateřském těle a že bodáky ji musely přivést na svět. Symbol předků „slušných republikánů”, trikolóra, prošel celou Evropou. „Slušní republikáni” zase udělali vynález, který si sám našel cestu po celém kontinentě, který se však s nehasnoucí láskou stále vracel do Francie, až teď získal domovské právo v polovině francouzských departementů - stav obležení. Znamení vynález, periodicky používaný při každé krizi, k níž za francouzské revoluce postupně docházelo. Ale kasárny a bivak, jejichž tíže takto periodicky spočinula na hlavě francouzské společnosti, aby jí sevřela mozek a umlčela ji; šavle a mušketa, které periodicky dostávaly úkol soudit a spravovat, poručníkovat a cenzurovat, konat povinnosti policajta a ponocného; knír a vojenský kabát, které byly periodicky prohlašovány za svrchovanou moudrost společnosti a za jejího vychovatele; - jakpak neměly kasárny a bivak, šavle a mušketa, knír a vojenský kabát nakonec přijít na nápad, že raději spasí společnost jednou provždy tím, že prohlásí svůj vlastní režim za nejvyšší režim vůbec a zbaví buržoazní

společnost úplně starosti o to, jak má sama sobě vládnout? Kasárny a bivak, šavle a mušketa, knír a vojenský kabát musely na tento nápad přijít tím spíš, že pak mohly za své větší zásluhy očekávat i lepší výplatu v hotovosti, kdežto při pouze periodickém stavu obležení a přechodném zachraňování společnosti z rozkazu té či oné buržoazní frakce připadalo na ně jen málo hmatatelného, leda tak několik mrtvých a raněných a několik přátelských úšklebků od měšťáků. Proč by si konečně nemělo vojsko také jednou zahrát na stav obležení ve svém vlastním zájmu a ve svůj vlastní prospěch a oblehnout zároveň měšťácké měšce? Ostatně nezapomínejme, jen tak mimochodem, že plukovník Bernard, též předseda vojenské komise, který za Cavaignaca pomohl 15 000 povstalcům k deportaci bez rozsudku, stojí opět v této chvíli v čele vojenských komisí působících v Paříži.

Jestliže „slušní“, ryzí republikáni tím, že vyhlásili nad Paříží stav obležení, připravili živnou půdu, z níž pak vyrostli pretoriáni 2. prosince 1851, nelze jim upírat zásluhu, že místo aby rozněcovali národní cítění jako za Ludvíka Filipa, nyní, když mají k dispozici všechnu národní moc, plazí se před cizinou, a místo aby osvobodili Itálii, dovolují Rakušanům a Neapolitánům¹⁵, aby ji znovu porobili. Volba Ludvíka Bonaparta prezidentem 10. prosince 1848 učinila konec Cavaignacově diktatuře a Konstituantě.

V článku 44 ústavy se praví: „Prezidentem francouzské republiky může být jen ten, kdo nikdy neztratil francouzské státní občanství.“ První prezident francouzské republiky, L. N. Bonaparte, nejenže ztratil francouzské občanství, nejenže byl anglickým speciálním konstáblem, ale byl ještě ke všemu naturalizovaný Švýcar.¹⁷

Význam voleb z 10. prosince jsem vyložil na jiném místě.¹⁶ Nebudu se tu k tomu vracet. Stačí poznamenat, že to byla reakce rolníků, kteří museli platit výlohy únorové revoluce, proti ostatním třídám národa, reakce venkova proti městu. Setkala se s velkou odezvou u armády, které republikáni „Nationalu“ nezískali ani slávu, ani příplatky k žoldu, u velké buržoazie, která v Bonapartovi viděla most k monarchii, u proletářů a maloměšťáků, kteří v něm vítali karabáč na Cavaignaca. Později budu mít ještě příležitost zabývat se podrobněji poměrem rolníka k francouzské revoluci.

Období od 20. prosince 1848 až do rozpuštění Konstituanty v květnu 1849 zahrnuje dějiny zániku buržoazních republikánů. Když ustavili republiku pro buržoazii, zahnali revoluční proletariát z bojiště a umlčeli na čas demokratickou maloburžoazii, byli tito republikáni sami odstrčeni masou buržoazie, která tuto republiku právem zabavila jako své vlastnictví. Tato buržoazní masa byla však rojalistická. Jedna její část, velcí pozemkoví vlastníci, panovala za restaurace a byla tudíž legitimistická. Druhá část, finanční aristokracie a velcí průmyslníci, panovala za červencové monarchie a byla tudíž orleanistická. Vysocí hodnostáři armády, university, církve, advokacie, akademie a tisku se rozdělili mezi obě strany, třebaže v různých proporcích. Obě části buržoazie tak našly v buržoazní republice, která nenesla ani jméno Bourbonů, ani jméno Orleánů, nýbrž jméno kapitálu, státní formu, v níž mohly panovat společně. Již červnové postání je sjednotilo ve „stranu pořádku“. Nyní nadešel čas odstranit kliku buržoazních republikánů, která ještě měla obsazena křesla v Národním shromáždění. Právě tak, jak surově zneužili tito ryzí republikáni fyzické moci proti lidu, právě tak zbaběle, ustrašeně, nesměle, malodušně, bez boje, ustoupili nyní, když měli své republikánství a své zákonodárné právo hájit proti výkonné moci a rojalistům. Není mým úkolem líčit tu potupnou historii jejich rozkladu. Nepodlehli, ale zašli. Navždy dohráli svou roli, a v dalším období figurují jak ve shromáždění, tak i mimo ně už jen jako vzpomínky, vzpomínky, které se znovu zdají ožívat, jakmile opět jde o pouhé jméno republiky a kdykoli revoluční konflikt hrozí klesnout na nejnižší úroveň. Poznávám mimochodem, že list, který dal této straně jméno, „National“, se v následujícím období obrací k socialismu.

Dříve než uzavřeme toto období, musíme si ještě retrospektivně všimnout dvou sil, které od 20. prosince 1848 až do odstoupení Konstituanty žily v manželském svazku a z nichž jedna zničila druhou 2. prosince 1851. Máme na mysli jednak Ludvíka Bonaparta a jednak stranu sjednocených rojalistů, stranu pořádku, stranu velké buržoazie. Jakmile se Bonaparte stal prezidentem, jmenoval ihned ministerský kabinet strany pořádku v čele s Odilonem Barrotem, který byl notabene starým vůdcem nejliberálnější frakce parlamentní buržoazie. Pan Barrot dosáhl konečně ministerského křesla, jehož vidina ho pronásledovala od roku 1830, a nejen to, dosáhl v tomto kabinetu křesla ministerského předsedy; ale nedosáhl ho, jak se domníval za

Ludvíka Filipa, jako nejúspěšnější vůdce parlamentní opozice, nýbrž jako spojenec všech svých úhlavních nepřátel, jezuitů a legitimistů, a k tomu s úkolem pohřbít parlament. Konečně si odvedl domů nevěstu, ale už zneuctěnou. Bonaparte sám zdánlivě úplně zmizel v pozadí. Jednala za něho strana pořádku.

Hned v první schůzi ministerské rady bylo usneseno vyslat výpravu do Říma, přičemž bylo smlouveno, že se to provede za zády Národního shromáždění a prostředky na výpravu se z něho vypáčí pod falešnou záminkou. Tak začalo napalování Národního shromáždění a tajné spiknutí s cizími absolutistickými mocnostmi proti revoluční římské republice. Stejným způsobem a stejnými manévry připravoval Bonaparte

svůj coup* z 2. prosince proti rojalistickému Zákonodárnému shromáždění a jeho ústavní republice. Nezapomínejme, že táž strana, která 20. prosince 1848 seděla v Bonapartově ministerském kabinetu, tvořila 2. prosince 1851 většinu Zákonodárného národního shromáždění.

Konstituanta se v srpnu usnesla nerozcházet se, dokud nevypracuje a nevyhlásí celou řadu organických zákonů, které měly doplnit ústavu. Strana pořádku jí 6. ledna 1848 ústy poslance Rateaua navrhla, aby nechala organické zákony na pokoji a usnesla se raději na svém vlastním rozpuštění. Nejen ministerský kabinet s panem Odilonem Barrotem v čele, ale i všichni rojalističtí členové Národního shromáždění jí v této chvíli pánovitě opakovali, že její rozpuštění je nutné v zájmu obnovení úvěru, v zájmu konsolidace pořádku, v zájmu skoncování neurčitého provizoria a vytvoření definitivního stavu; shromáždění prý brzdí dělnot nově vlády, snaží se prodlužovat svou existenci jen ze zlomyslnosti a země prý už ho má dost. Bonaparte si všechny tyto invektivy proti zákonodárné moci dobře zapsal za uši, naučil se jim nazpaměť a 2. prosince 1851 parlamentárním rojalistům dokázal, že se už od nich leccemu naučil. Obrátil jejich vlastní hesla proti nim.

Barrotův ministerský kabinet a strana pořádku šly dál. Vyvolaly po celé Francii petice k Národnímu shromáždění, v nichž se Národní shromáždění co nejpřívětivěji žádalo, aby zmizelo. Tak proti Národnímu shromáždění, ústavně organizovanému výrazu lidu, vedly do boje jeho neorganizované masy. Naučily Bonaparta odvolávat se od parlamentních shromáždění k lidu. Konečně 29. ledna 1849 přišel den, kdy se měla Konstituanta usnést na svém vlastním rozpuštění. Národní shromáždění našlo své sídlo obsazeno vojskem; Ghangarnier, generál strany pořádku, v jehož rukou bylo spojeno vrchní velení nad národní gardou i nad řadovým vojskem, konal velkou vojenskou přehlídku v Paříži jako před nastávající bitvou, a sjednocení rojalisté Konstituantě vyhrožovali, nebude-li povolná, že použijí násilí. Podvolila se a usmlouvala si jen ještě docela krátkou lhůtu života. Co jiného byl 29. leden než coup létat** z 2. prosince 1851, jenže tentokrát provedený rojalisty spolu sBo napartem proti republikánskému Národnímu shromáždění? Pánové neviděli nebo nechtěli vidět, že Bonaparte použil 29. ledna 1849 k tomu, aby provedl před Tuilieriemi přehlídku části vojsk, a že se dychtivě chopil právě tohoto prvního veřejného nástupu vojenských sil proti parlamentní moci, aby připomněl Caligulu¹⁷. Oni ovšem viděli jen svého Ghangarniera.

Motivem, který ještě zvláště pohnul stranu pořádku k tomu, aby násilně zkrátila život Konstituanty, byly organické zákony doplňující ústavu, jako zákon o školství, o náboženském vyznání atd. Sjednoceným rojalistům velmi záleželo na tom, aby tyto zákony vypracovali sami a aby jejich vypracování neponechali republikánům, kteří se stali nedůvěřivými. Mezi těmito organickými zákony byl však i zákon o odpovědnosti presidenta republiky. Když se roku 1851 Zákonodárné shromáždění právě zabývalo sestavováním takového zákona, předešel Bonaparte tento úder svým úderem z 2. prosince. Co by byli sjednocení rojalisté ve svém parlamentním zimním tažení z roku 1851 dali za to, kdyby byli měli zákon o presidentově odpovědnosti už hotový a k tomu ještě vypracovaný nedůvěřivým, nevraživým, republikánským shromážděním!

Když Konstituanta 29. ledna 1849 sama zlomila svou poslední zbraň, začali ji Barrotův kabinet a přátelé pořádku štvát k smrti, nezanedbali nic, co ji mohlo pokořit, a vy vzdorovali na její slabosti, která si zoufala sama nad sebou, zákony, jež ji stály poslední zbytek úcty, kterou k ní měla veřejnost. Bonaparte, zaujatý svou utkvělou napoleonskou myšlenkou, byl tak drzý, že veřejně využil tohoto ponížení parlamentní moci. Když totiž Národní shromáždění 8. května 1849 vyslovilo ministerskému kabinetu důtku za to, že Oudinot obsadil

* — úder, rázná akce, převrat. (Pozn. red.)

** — státní převrat. (Pozn. red.)

Civitavecchia, a nařídilo, aby římská výprava byla vrácena svému domnělému účelu¹⁸, uveřejnil Bonaparte téhož večera v „Moniteuru“ dopis Oudinotovi, v němž mu blahopřeje k jeho hrdinským činům a v protikladu k parlamentním pisálkům se už tváří jako velkomyslný protektor armády. Rojalisté se tomu usmívali. Byli přesvědčeni, že ho vodí za nos. Když konečně Marrast, předseda Konstituanty, na chvíli zapochyboval o bezpečnosti Národního shromáždění, a opíraje se o ústavu, povolal jednoho plukovníka s jeho plukem, zdráhal se tento plukovník uposlechnout výzvy, odvolává se na kázeň a odkazuje Marrasta na Changarniera, který Marrasta posměšně odmítl s poznámkou, že nemá rád baionettes intelligentes*. V listopadu 1851, když se sjednocení rojalisté chystali svést s Bonapartem rozhodný boj, pokusili se ve svém pověstném kvestorském zákonu¹⁹ prosadit zásadu přímého povolávání vojsk předsedou Národního shromáždění. Jeden z jejich generálů, Le Flô, podepsal návrh zákona. Marně hlasoval Changarnier pro návrh, marně vzdával Thiers úctu prozíravé moudrosti bývalé Konstituanty. Ministr války Saint Arnaud mu odpověděl tak, jako Changarnier odpověděl Marrastovi, a to - za potlesku Hory!

Tak strana pořádku, dokud ještě byla jen ministerským kabinetem, a ne Národním shromážděním, sama postavila na pranýř parlamentní režim. A pak, když jej 2. prosinec 1851 vypovídá z Francie, sama spustí pokřik.

Přejeme mu šťastnou cestu.

* — inteligentní bodáky. (Pozn. red.)

III

Zákonodárné národní shromáždění se sešlo 28. května 1849. A 2. prosince 1851 bylo rozeznáno. Toto období zahrnuje dobu života ústavní čili parlamentní republiky.

V první francouzské revoluci přichází po vládě konstitucionalistů vláda girondistů a po vládě girondistů vláda jakobínů. Každá z těchto stran se opírá o pokrokovější stranu. Jakmile určitá strana dovedla revoluci tak daleko, že už jí nemůže stačit, tím méně jí v čele, tu ji její smělejší spojenec stojící za ní odstraní a pošle pod gilotinu. Revoluce se tak pohybuje po vzestupné linii.

V revoluci 1848 je tomu naopak. Proletářská strana vystupuje jako přívěsek maloburžoazně demokratické strany. Ta ji zrazuje a způsobuje její porážku 16. dubna, 15. května a v červnových dnech. Demokratická strana se opět opírá o ramena buržoazně republikánské strany. Sotvaže se buržoazní republikáni domnívají, že stojí pevně na nohou, stršásají se sebe obtížného druhu, aby se sami opřeli o ramena strany pořádku. Strana pořádku uhýbá rameny, aby buržoazní republikáni udělali kotrmelec, a sama skáče na ramena ozbrojené moci. Má za to, že jí ještě sedí na ramenou, když jednoho krásného jitra pozoruje, že se ramena proměnila v bodáky. Každá strana bije zezadu do té, která se dere kupředu, a opírá se zepředu o tu, která ji tlačí nazpět. Není divu, že v této směšné poloze ztrácí rovnováhu a s nevyhnutelnými grimasami a podivuhodnými přemety se hrouť. Revoluce se tak pohybuje po sestupné linii. Dostává se do tohoto sestupného pohybu ještě dřív, než je odklizená poslední únorová barikáda a zřízen první revoluční orgán.

Období, jímž se tu zabýváme, obsahuje nejpestřejší směsici křiklavých rozporů: konstitucionalisté, kteří se otevřeně spikli proti ústavě, revolucionáři, kteří se otevřeně přiznávají, že jsou konstitucionalisty, Národní shromáždění, které chce být všemocné a zůstává stále parlamentární; Hora, která vidí své poslání v trpělivosti a svým porážkám v přítomnosti čelí prorokováním vítězství v budoucnosti; rojalisté, kteří si hrají na patres conscripti* republiky a svým postavením jsou nuceni udržovat zneprátené královské rody, jejichž jsou přívrženci, v zahraničí, a republiku, kterou nenávidí, ve Francii; výkonná moc, která vidí svou sílu ve své slabosti a svou vážnost v opovržení, jež vzbuzuje; republika, která není ničím jiným než spojením hanebnosti dvou monarchií, restaurace a červencové monarchie, pod imperialistickou nálepkou - svazky, jejichž prvním článkem je rozklad, boje, jejichž prvním zákonem je nerozhodnost, pustá, prázdná agitace ve jménu klidu, slavnostní hlásání klidu ve jménu revoluce, vášně bez pravdy, pravdy bez vášně; hrdinové bez hrdinství, dějiny bez událostí; vývoj, jehož jedinou hnací silou je, jak se zdá, kalendář, navazující ustavičným opakováním týchž napětí a uvolnění; protiklady, které se samy periodicky vyhrocojují zdánlivě jen proto, aby se otupily a zhroutily, neschopny řešení; náročně na odív vystavované úsilí a měšťácký strach z hrozícího zániku světa právě ve chvíli, kdy spasitelé světa kují nejmalichernější intriky a hrají dvorské komedie, které svým *laissez aller*** připomínají spíš doby frondy než soudný den - oficiální souhrnný génius Francie je zastíněn zálužnou hloupostí jednoho člověka; souhrnná vůle národa, kdykoli promluví všeobecným hlasováním, hledajíc svůj příslušný výraz v odvěkých nepřátelích zájmu mas, jej nakonec nachází ve svévoli piráta. Byl-li někdy některý úsek dějin malován šedě na šedém pozadí, pak je to tento. Lidé a události se jeví jako Schlemihlové naruby, jako stíny, jež ztratily tělo.²⁰ Revoluce sama ochromuje své vlastní nositele a jen své odpůrce vyzbrojuje vášnivou násilností. A když se nakonec objeví „rudé strašidlo“, které kontrarevolucionáři ustavičně vyvolávají a zaklínají, neobjevuje se s anarchistickou frygickou čapkou na hlavě, nýbrž v uniformě pořádku, v rudých nohavicích.

Viděli jsme, že ministerský kabinet, který Bonaparte nastolil 20. prosince 1848, v den svého nanebevstoupení, byl kabinetem strany pořádku, legitimistické a orleanistické koalice. Tento Barrotův-Fallouxův kabinet, který víceméně násilně zkrátil život republikánské Konstituanty, ji přežil o jednu zimu a byl ještě u vesla. Changarnier, generál rojalistické koalice, spojoval ve své osobě nadále vrchní velení nad první vojenskou divizí a pařížskou národní gardou. Všeobecné volby konečně zajistily straně pořádku velkou většinu v Národním shromáždění. Zde se setkali poslanci a párové Ludvíka Filipa se svatou falangou

* - senátory

** — nechat věci běžet, nezasahovat. (Pozn. čes. red.)

legitimistů, pro něž se četné volební lístky národa proměnily ve vstupenky na politickou scénu. Bonapartistických zástupců lidu bylo příliš pořádku, než aby mohli vytvořit samostatnou parlamentní stranu.

Představovali jen *mauvaise queue** strany pořádku. Tak měla strana pořádku v rukou vládní moc, armádu a zákonodárný sbor, zkrátka veškerou státní moc, morálně posílenou jednak všeobecnými volbami, které vydávaly její panství za výraz vůle lidu, jednak současným vítězstvím kontrarevoluce na celém evropském kontinentu.

Ještě nikdy nezahájila žádná strana svůj boj s velkolepějšími prostředky a za příznivějších vyhlídek.

Ztroskotali ryzí republikáni se v Zákonodárném národním shromáždění scvrkli na kliku asi padesáti lidí, v jejichž čele stáli afričtí generálové Cavaignac, Lamoricière, Bedeau. Velkou opoziční stranu však tvořila Hora. Toto parlamentní jméno si dala sociálně demokratická strana. Disponovala více než 200 ze 750 hlasů Národního shromáždění a byla tedy přinejmenším stejně mocná jako kterákoli ze tří frakcí strany pořádku sama o sobě. Zdálo se, že její relativní menšina je v poměru k celkové rojalistické koalici vyvážena zvláštními okolnostmi. Departementní volby ukázaly nejen, že získala významný počet stoupenců mezi venkovským obyvatelstvem. Měla ve svých řadách téměř všechny pařížské poslance, armáda učinila demokratické vyznání víry volbou tří poddůstojníků a vůdce Hory Ledru-Rollin byl na rozdíl od všech poslanců strany pořádku povýšen do parlamentního šlechtického stavu pěti departementy, které na něho složily své hlasy. Tak se 28. května 1849 zdálo, že Hora – při nezbytných vzájemných srážkách mezi rojalisty a mezi celou stranou pořádku a Bonapartem – má všechny vyhlídky na úspěch. Za čtrnáct dní ztratila všechno, i čest.

Dříve než budeme dál sledovat historii parlamentu, je třeba učinit několik poznámek, abychom se vystríhali obvyklých chyb při hodnocení celkového charakteru epochy, kterou se zabýváme. Podle běžného demokratického názoru jde v období Zákonodárného národního shromáždění o totéž, o č šlo v období Ústavodárného národního shromáždění, o pouhý boj mezi republikány a rojalisty. Hnutí samo nazývají paušálně „reakce“, noc, kdy jsou všechny krávy černé a kdy každý může zpívat co chce, jako ponocný. Na první pohled se ovšem strana pořádku jeví jako klubko různých rojalistických frakcí, které nejenže proti sobě intrikují, aby každá z nich mohla dosadit na trůn svého vlastního pretendenta a odstranit pretendenta protivné strany, ale které také všechny pojí společná nenávist k „republice“ a společné útoky na ni. Na rozdíl od tohoto rojalistického spiknutí vystupuje Hora jako zastánkyně „republiky“. Strana pořádku je, zdá se, ustavičně zaměstnána „reakcí“, která se úplně stejně jako v Prusku obrací proti tisku, spolčování atd. a která je prováděna brutálními policejními zásahy byrokracie, četnictva a soudů stejně jako v Prusku. „Hora“ je zase ustavičně zaměstnána odražením těchto útoků a hájením „věčných práv člověka“, jako to dělala víceméně za poslední půldruhé století každá takzvaná lidová strana. Ale toto povrchní zdání, které zastírá třídní boj a zvláštní tvářnost tohoto období, při pozornějším zkoumání situace a stran zmizí.

Legitimisté a orleanisté tvořili, jak už bylo řečeno, dvě velké frakce strany pořádku. Co připoutávalo tyto frakce k jejich pretendentům a co je vzájemně rozdělovalo? Byla to jen lilie a trikolora, rod Bourbonů a rod Orleánů, byly to různé odstíny rojalismu, či vůbec rojalistické vyznání víry? Za Bourbonů vládlo velké pozemkové vlastnictví se svými pátery a lokaji, za Orleánů vysoké finance, velký průmysl, velkoobchod, tj. kapitál se svou družinou advokátů, profesorů a krasořečníků. Legitimní království bylo jen politickým výrazem dědičného panství pozemkových pánů, jako červencová monarchie byla jen politickým výrazem uzurpovaného panství buržoazních povýšenců. Nebyly to žádné takzvané principy, které dělily obě frakce, nýbrž jejich materiální existenční podmínky, dva různé druhy vlastnictví, starý protiklad mezi městem a venkovem, rivalita mezi kapitálem a pozemkovým vlastnictvím. Že je zároveň k tomu či onomu královskému rodu poutaly staré vzpomínky, osobní nepřátelství, obavy a naděje, předsudky a iluze, sympatie a antipatie, přesvědčení, články víry a zásady, kdo to popírá? Nad různými formami vlastnictví, nad sociálními existenčními podmínkami se pne celá nadstavba různých a svérázně utvářených pocitů, iluzí, způsobů myšlení a životních názorů. Celá třída to všechno tvoří a utváří ze své materiální základny a z příslušných společenských poměrů. Jednotlivec, jemuž city a názory dodává tradice a výchova, si může namlouvat, že

* — nepohodlný přívěsek. (Pozn. red.)

jsou vlastními pohnutkami a východiskem jeho jednání. Jestliže se orleanisté i legitimisté, jestliže se každá frakce snažila namluvit sobě samé i té druhé, že je dělí oddanost jejich dvěma královským rodům, pak skutečnost později dokázala, že právě naopak rozpolcení jejich zájmů znemožňovalo sjednocení obou královských rodů. A tak jako v soukromém životě rozlišujeme mezi tím, co si někdo o sobě myslí a říká, a mezi tím, co skutečně je a dělá, musíme tím spíše rozlišovat v dějinných bojích fráze a domněnky stran od jejich skutečného organismu a jejich skutečných zájmů, jejich představy od jejich reality.

Orleanisté a legitimisté vystupovali v republice vedle sebe se stejnými nároky. Chtěla-li každá z obou stran prosadit proti druhé restauraci svého vlastního královského rodu, neznamenal to nic jiného, než že dva velké zájmy, na které se štěpí buržoazie - pozemkové vlastnictví a kapitál - se snažily každý znovu nastolit svou vlastní svrchovanost a podřízenost druhého. Mluvíme o dvou zájmech buržoazie, neboť velké pozemkové vlastnictví, přes své koketování s feudalismem a přes svou rodovou pýchu, bylo vývojem moderní společnosti úplně poměšřáčtění. Tak si toryové v Anglii dlouho namlouvali, že horují pro království, církev a krásy staroanglické ústavy, až přišel kritický okamžik, který je donutil k přiznání, že horují jen pro pozemkovou rentu.

Sjednocení rojalisté intrikovali vzájemně proti sobě v tisku, v Emži, v Claremontu,²¹ mimo parlament. Za kulisami se opět oblékali do svých starých orleanistických a legitimistických livřejí a pořádali znovu své staré turnaje. Ale na veřejném jevišti, ve svých akcích pro nejvznešenější publikum, v úloze velké parlamentní strany, mají pro své královské rody jen poklony a odsunují restauraci monarchie in infinitum*. Svě skutečné záležitosti vyřizují jako strana pořádku, tj. pod společenským, a ne pod politickým titulem, jako představitelé buržoazního světového řádu, a ne jako rytíři potulných princezen, jako buržoazní třída proti ostatním třídám, a nějakou rojalisté proti republikánům. A jako strana pořádku vykonávali nad ostatními třídami společnosti neomezenější a tvrdší panství než kdy předtím za restaurace nebo za červencové monarchie; bylo to vůbec možné jen ve formě parlamentní republiky, neboť jen za této formy se mohly dvě velké frakce francouzské buržoazie spojit, a tak dát na pořad dne panství své třídy místo vlády jedné privilegované frakce této třídy. Jestliže přesto i jako strana pořádku tupí republiku a neskrývají svůj odpor k ní, nelze to vysvětlovat jen rojalistickými vzpomínkami. Instinkt je poučil, že republika sice dovršuje jejich politické panství, ale zároveň podemílá jeho společenskou základnu, protože nyní stojí proti porobeným třídám a musí s nimi bojovat bez prostředníka, bez zástěny trůnu, a nemohou už odvádět pozornost národa podružnými boji mezi sebou navzájem a s monarchií. Pocit slabosti je přiměl, aby polekaně couvli před ryzími podmínkami svého vlastního třídního panství a zatoužili po návratu k méně dokonalým, méně vyvinutým, a právě proto méně nebezpečným formám tohoto panství. Kdykoli se naproti tomu sjednocení rojalisté dostávají do konfliktu s pretendentem, který stojí proti nim, s Bonapartem, kdykoli se domnívají, že jejich parlamentní všemohoucnost je ohrožena výkonnou mocí, kdykoli tedy musí ukázat politickou oprávněnost svého panství, vystupují jako republikáni, a ne jako rojalisté, počínaje orleanistou Thiersem, který varuje Národní shromáždění, že otázka republiky je nejméně dělí, a konče legitimistou Berryerem, který se 2. prosince 1851 opásán tříbarevnou šerpou obrací jako tribun jménem republiky k lidu shromážděnému před radnicí X. pařížského okresu. Odpovídá mu ovšem posměšná ozvěna: Jindřich V.! Jindřich V.!

Proti koalici buržoazie se vytvořila koalice maloměšťáků a dělníků, takzvaná sociálně demokratická strana. Po červnových dnech 1848 viděli maloměšťáci, že se jim dostalo špatné odměny, že jejich materiální zájmy jsou v sázce a že kontrarevoluce ohrožuje demokratické záruky, které jim měly zajistit uplatnění těchto zájmů. Proto se sblížili s dělníky. Na druhé straně jejich parlamentní zastoupení, Hora, odstrčená za diktatury buržoazních republikánů, si v druhé polovině života Konstituanty bojem s Bonapartem a s rojalistickými ministry znovu vydobyla svou ztracenou popularitu. Uzavřela se socialistickými vůdci spojenectví. Smlouka byla oslavena v únoru 1849 bankety. Spojenci navrhli společný program, založili společné volební výbory a určili společné kandidáty. Sociálním požadavkům proletariátu byl ulomen revoluční hrot a dán demokratický nátěr, z demokratických požadavků maloburžoazie byla setřena dosavadní pouze politická forma a vystrčen jejich socialistický hrot. Tak vznikla sociální demokracie. Nová

* — donekonečna, tj. na neurčitou dobu. (Pozn. red.)

však podlehnout omezené představě, že maloburžoazie chce prosadit zásadně nějaký egoistický třídní Hora, výsledek této kombinace, byla složena - až na několik statistů z dělnické třídy a několik socialistických sektářů - ze stejných prvků jako stará Hora, jen početně byla silnější. V průběhu vývoje se však změnila zároveň s třídou, kterou zastupovala. Svérázný charakter sociální demokracie se projevuje v tom, že žádá demokraticko-republikánské instituce nikoli proto, aby byly odstraněny oba extrémní, kapitál a námezdní práce, nýbrž aby byl protiklad mezi nimi oslaben a přeměněn v soulad. Ať už se k dosažení tohoto cíle navrhnou jakákoli opatření, ať už se tento cíl sebevíc okrašluje víceméně revolučními představami, obsah zůstává týž: přeměna společnosti demokratickou cestou, ale přeměna v hranicích maloměšťáctví. Nesmíme zájem. Naopak, maloburžoazie věří, že zvláštní podmínky jejího osvobození jsou obecnými podmínkami, za nichž jedině může být zachráněna moderní společnost a odstraněn třídní boj. Právě tak si nesmíme představovat, že všichni demokratičtí představitelé jsou shopkeepers* nebo že pro ně horují. Svým vzděláním a svým individuálním postavením mohou být od nich na hony vzdáleni. Co z nich dělá představitele maloměšťáka, je to, že nemohou v duchu překročit hranice, které maloměšťák nemůže překročit v životě, že jsou proto teoreticky hnáni k týmž úkolům a řešením, k nimž maloměšťáka prakticky žene materiální zájem a společenské postavení. Takový je vůbec poměr mezi politickými a literárními představiteli určité třídy a třídou, kterou představují.

Po tom, co tu bylo vyloženo, se rozumí samo sebou, že i když Hora vedla neustálý boj se stranou pořádku za republiku a za takzvaná lidská práva, nebyly konečným cílem tohoto boje ani republika, ani lidská práva, právě tak jako armáda, kterou chceme odzbrojit a která se postaví na odpor, se nepouští do boje jen proto, aby si uhájila své vlastní zbraně.

Strana pořádku provokovala Horu ihned při zahájení Národního shromáždění. Buržoazie nyní cítila nutnost vypořádat se s demokratickými maloměšťáky, jako před rokem pochopila nutnost skoncovat s revolučním proletariátem. Jenže tentokrát byla protivníková situace jiná. Síla proletářské strany byla na ulici, síla malo-měšťáků přímo v Národním shromáždění. Šlo tedy o to, vylákat maloměšťáky z Národního shromáždění na ulici a dohnat je k tomu, aby sami zlomili svou parlamentní moc, dřív než by ji čas a příležitost mohly zkonsolidovat. Hora střemhlav skočila do pasti.

Vnadidlem, na které se měla Hora chytit, bylo bombardování Říma francouzskými vojsky. Toto bombardování odporovalo V. článku ústavy²², který francouzské republice zakazuje používat ozbrojených sil proti svobodě jiného národa. Mimoto i 54. článek zakazuje výkonné moci vypovědět komukoli válku bez souhlasu Národního shromáždění a Konstituenta se svým usnesením z 8. května vyslovila proti římské výpravě. Na základě těchto skutečností podal Ledru-Rollin 11. června 1849 obžalovací spis proti Bonapartovi a jeho ministrům. Vydrážděn Thiersovým popichováním dal se dokonce strhnout k pohružce, že je odhodlán bránit ústavu všemi prostředky, třeba i se zbraní v ruce. Hora povstala jako jeden muž a opakovala tuto výzvu do zbraně. Dne 12. června zamítlo Národní shromáždění obžalobu a Hora opustila parlament. Události z 13. června jsou známy: proklamace jedné části Hory, která prohlásila Bonaparta a jeho ministry „mimo ústavu“; pouliční průvod demokratických národních gard, které vyšly beze zbraně a rozprchly se při setkání s Changarnierovým vojskem atd. atd. Část Hory uprchla do zahraničí, druhá část byla předána vrchnímu soudu v Bourges a ostatní byli podle parlamentního řádu dáni jako školáčkové pod dozor předsedy Národního shromáždění. V Paříži byl znovu vyhlášen stav obležení a demokratická část pařížské národní gardy byla rozpuštěna. Tak byl zlomen vliv Hory v parlamentě a moc maloměšťáků v Paříži.

V Lyoně, kde události 13. června byly signálem ke krvavému dělnickému povstání, a v dalších pěti okolních departementech byl rovněž vyhlášen stav obležení, stav, který tam trvá až do této chvíle.

Většina Hory nechala svou avantgardu na holičkách tím, že odepřela podepsat její proklamaci. Tisk dezertoval, neboť jen dva listy se odvážily uveřejnit toto pronunciamiento. Maloměšťáci zradili své představitele, neboť národní gardy se neobjevily, anebo se objevily proto, aby zabránily stavbě barikád. Představitelé maloměšťáků maloměšťáky oklamali, neboť domnělí spojenci z armády se nikde neukázali.

* — kramáři. (Pozn. red.)

Konečně demokratická strana, místo aby čerpala své síly z proletariátu, nakazila jej svou vlastní slabostí, a jak tomu obyčejně bývá při demokratických velech, vůdce mohli pro své zadostiučinění obviňovat svůj „lid“, že dezertoval, a lid pro své zadostiučinění mohl obviňovat své vůdce, že ho podvedli.

Málokterá akce byla ohlášena s větším hlukem než chystané válečné tažení Hory, málokdy byla nějaká událost vytrubována s větší jistotou a předčasněji než nevyhnutelné vítězství demokracie. Jistá je jedna věc: demokraté věří v sílu pozounů, které svými zvuky zbořily zdi Jericha. A kdykoli se octnou před hradbami despotismu, snaží se tento zázrak napodobit. Chtěla-li Hora zvítězit v parlamentě, neměla volat do zbraně. Vyzývala-li v parlamentě do zbraně, neměla se chovat parlamentně na ulici. Myslila-li pokojnou demonstraci vážně, pak bylo pošetilé nepočítat předem s tím, že bude přivítána po vojensku. Pomýšlela-li na skutečný boj, pak bylo originální odložit zbraně, jimiž měl být veden. Ale revoluční hrozby maloměstáků a jejich demokratických zástupců jsou pouhými pokusy zastrašit protivníka. Když se octnou ve slepé uličce, když se natolik zkompromitují, že jsou donuceni splnit své hrozby, tu si počínají obojace, ničemu se nevyhýbají tak jako prostředkům, které vedou k cíli, a chytají se záminek, aby mohli prohrát. Břeskna ouvertura, která ohlásila boj, přechází v nesmělé vrčení, jakmile má dojít k boji, herci přestávají brát věc vážně a akce splaskne jako nafouknutý balón, když se do něho píchne jehlou.

Žádná strana tak nezveličuje své prostředky, žádná se tak lehkomyšlně neklame o situaci jako demokratická. Hlasovala-li část armády pro Horu, byla Hora už přesvědčena, že armáda bude pro ni revoltovat. A při jaké příležitosti? Při příležitosti, která z hlediska armády znamenala jen to, že se revolucionáři postavili na stranu římských vojáků proti francouzským. Přitom vzpomínky na červen 1848 byly ještě příliš svěží, než aby proletariát mohl překonat hluboký odpor proti národní gardě a vůdce tajných společností silnou nedůvěrou k demokratickým vůdcům. K urovnání těchto rozporů by bylo bývalo třeba, aby byly ohroženy velké společné zájmy. Porušení nějakého abstraktního článku ústavy nemohlo tento zájem probudit. Což nebyla ústava podle ujišťování demokratů samých už mnohokrát porušena? Což ji nejpopulárnější listy nepranýřovaly jako kontrarevoluční slátaninu? Demokratovi, protože zastupuje maloburžoazii, tedy mezitřídou, v níž se vzájemně otupují zájmy dvou tříd, se však zdá, že je vůbec povznesen nad třídní protiklad. Demokraté přiznávají, že proti nim stojí privilegovaná třída, ale oni se všemi ostatními částmi národa tvoří lid. Oni přece hájí právo lidu; jejich zájem je zájem lidu. Nepotřebují proto v předvečer boje zkoumat zájmy a postavení různých tříd. Nepotřebují příliš úzkostlivě odvažovat své vlastní prostředky. Stačí, aby jen dali signál, a lid se všemi svými nevyčerpatelnými zdroji se vrhne na utlačovatele. Jestliže se při provádění ukáže, že jejich zájmy nikoho nezajímají, že jejich moc je bezmocí, pak jsou tím vinní buď zhoubní sofisté, kteří rozštěpují nedělitelný lid na různé nepřátelské tábory, nebo byla armáda příliš zhovadilá a zaslepená, než aby mohla pochopit, že ryzí demokratické cíle znamenají to nejlepší i pro ni, nebo celek ztroskotat na některém detailu provedení, nebo nějaká nepředvídaná náhoda pro tentokrát zmařila celou věc. Ať tak či onak, demokrat vychází z nejhanebnější porážky právě tak neposkvřený, jak nevinný do ní vešel, vychází z ní posílen ve svém přesvědčení, že musí zvítězit, že ne on sám a jeho strana se musí vzdát starého hlediska, nýbrž naopak, že poměry musí teprve pro ně dozrát.

Nesmíme si proto zdecimovanou, zlomenou a novým parlamentním řádem pokořenou Horu představovat nějak zvlášť nešťastnou. Odstranil-li 13. červen její vůdce, uvolnil na druhé straně místo podružnějším kapacitám, kterým toto nové postavení lichotí. Nedalo-li se už pochybovat o jejich bezmocnosti v parlamentě, měli nyní plné právo omezovat svou činnost na výbuchy mravního rozhořčení a na hlučné deklamace. Tvářila-li se strana pořádku, že v nich jako v posledních oficiálních představitelích revoluce vidí ztělesněny všechny hrůzy anarchie, mohli být ve skutečnosti tím povrchnější a skromnější. A nad porážkou 13. června se utěšovali hlubokomyslným zvoláním: Jen ať zkusí sáhnout na všeobecné volební právo, jen ať to zkusí! Pak jim ukážeme, kdo jsme. Nous verrons.*

Pokud jde o montagnardy**, kteří prchli za hranice, stačí tu poznamenat, že Ledru-Rollin, protože se mu podařilo za necelé dva týdny nadobro zruinovat mocnou stranu, v jejímž čele stál, se po tom všem považoval

* — Uvidíme. (Pozn. red.)

** — tj příslušníky Hory. (Pozn. red.)

za povolaného vytvořit francouzskou vládu in partibus*; jeho figura zdálky, stranou jeviště činů, jako by rostla tou měrou, jak klesala hladina revoluce a jak se scvrkávaly oficiální veličiny oficiální Francie; že mohl vystupovat jako republikánský претендент pro rok 1852, že rozesílal periodické oběžníky Valachům a jiným národům, v nichž kontinentálním despotům hrozil svými činy a činy svých spojenců. Měl Proudhon tak docela nepravdu, když na tyto pány zvolal: „Vous n'êtes que des blagueurs!” **?

Strana pořádku 13. června nejen zlomila Horu, zároveň prosadila podřízení ústavy usnesením většiny Národního shromáždění. Strana pořádku chápala republiku takto: že tu vládne buržoazie v parlamentních formách, přičemž není jako v monarchii omezena ani vetem výkonné moci, ani jejím právem rozpustit parlament. To byla parlamentní republika, jak ji chápal Thiers. Jestliže si však buržoazie 13. června zajistila svou všemohoucnost v parlamentní budově, což tím citelně a nenapravitelně neoslabila sám parlament vůči výkonné moci a lidu, když vyhodila právě nejpopulárnější část lidu? Tím, že beze všech ceremonií vydala četné poslance soudu, zrušila svou vlastní parlamentní nezranitelnost. Pokořující parlamentní řád, jemuž podrobila Horu, povýšil presidenta republiky právě o tolik, o kolik ponížil každého jednotlivého představitele lidu. Tím, že pranýřovala povstání na ochranu konstitučního zřízení jako anarchistické, usilující o převrat společnosti, zbavila samu sebe možnosti vyzvat k povstání, kdyby výkonná moc porušila ústavu proti ní. A ironie dějin chce tomu, aby strana pořádku 2. prosince 1851 naléhavě, ale marně nabízela lidu jako generála ústavy proti Bonapartovi generála Oudinota, toho generála, který z Bonapartova příkazu bombardoval Řím, a tak dal přímý podnět k ústavní vzpouře z 13. června. Jiný hrdina 13. června, Vieyra, který z tribuny Národního shromáždění sklídl vavříny za surovosti, které napáchal v místnostech demokratických listů jako vůdce bandy národních gardistů z kruhů vysokých financí, právě tento Vieyra byl zasvěcen do Bonapartova spiknutí a podstatně se přičinil o to, aby znemožnil jakoukoli ochranu Národního shromáždění národní gardou v hodině jeho smrti.

13. červen měl ještě jiný smysl. Hora chtěla vyvzdorovat, aby byl Bonaparte předán soudu. Její porážka byla tedy přímým Bonapartovým vítězstvím, jeho osobním triumfem nad jeho demokratickými nepřáteli. Toto vítězství vybojovala strana pořádku a Bonapartovi stačilo jen je shrábnout. A to také udělal. Dne 14. června se objevilo na zdech Paříže prohlášení, v němž president jakoby nechtě, proti své vůli, donucen jen tlakem událostí vystupuje ze své klášterní samoty, tónem zneuznané ctnosti si stěžuje na pomluvy svých protivníků, a tváře se, jako by ztotožňoval svou osobu s věcí pořádku, ve skutečnosti ztotožňuje věc pořádku se svou osobou. Mimoto Národní shromáždění sice výpravu proti Římu dodatečně schválilo, ale Bonaparte byl jejím iniciátorem. Když znovu uvedl velekněze Samuela do Vatikánu, mohl doufat, že jako král David vstoupí do Tuilerii.²³ Získal si pátery.

Vzpouře z 13. června se omezila, jak jsme viděli, na pokojný pouliční průvod. O válečných vavřínech v boji proti ní nemohlo být tedy ani řeči. Přesto strana pořádku v této době, chudé na hrdiny a události, udělala z této bitvy bez krveprolití druhý Slavkov. Tribuny i tisk velebily armádu jako moc pořádku v protikladu k lidovým masám jako bezmoci anarchie a Changarniera jako „baštu společnosti”. Této mystifikaci Changarnier nakonec sám uvěřil. Mezitím však byly jednotky, které se zdály nespolehlivé, přeloženy z Paříže, pluky, které ve volbách projevíly největší sympatie k demokratům, byly přeloženy z Francie do Alžírsko, neklidné živly mezi vojáky byly přiděleny k trestním oddílům a konečně bylo soustavně provedeno odříznutí tisku od kasáren a kasáren od občanské společnosti.

To byl rozhodný bod obratu v dějinách francouzské národní gardy. Roku 1830 přispěla národní garda rozhodujícím způsobem ke zmaření restaurace. Za Ludvíka Filipa každá vzpoura, v níž národní garda stála na straně vojska, skončila nezdarem. Když se v únorových dnech roku 1848 národní garda zachovala pasivně vůči povstání a obojace vůči Ludvíku Filipovi, viděl, že je ztracen, a byl skutečně ztracen. Tak se zakořenilo přesvědčení, že revoluce bez národní gardy a armáda proti národní gardě nemohou zvítězit. Byla to pověřivá víra armády v občanskou všemohoucnost. Červnové dny roku 1848, kdy celá národní garda s řadovým vojskem potlačila povstání, tuto pověru upevnily. Když se dostal k moci Bonaparte, klesl poněkud

* — v cizině, tj. čistě nominální. (Pozn. red.)

** — „Vy se jen chvástáte! (Pozn. red.)

význam národní gardy protiústavním spojením velení národní gardy s velením první vojenské divize v osobě Chancrarnierově.

Podobně jako se tu velení národní gardy stalo atributem vojenského vrchního velitele, tak se sama národní garda stala už jen pouhým přívěskem řadového vojska. Konečně 13. června byla zlomena: nejen proto, že počínaje tímto dnem ji začali po částech rozpouštět po celé Francii, až z ní zbyly jen trosky. Demonstrace 13. června byla především demonstrací demokratických národních gard. Je pravda, že nešly proti armádě se zbraní, zato však v uniformě, ale právě tato uniforma bývala talismanem. Armáda se přesvědčila, že tato uniforma je stejný vlněný hadr jako kterýkoli jiný. Kouzlo zmizelo. V červnových dnech roku 1848 se buržoazie a maloburžoazie jako národní garda spojily s armádou proti proletariátu, 13. června 1849 dala buržoazie maloburžoazní národní gardu rozehnat armádou, 2. prosince 1851 už neexistovala ani buržoazní národní garda a Bonaparte tento fakt jen konstatoval, když dodatečně podepisoval dekret o jejím rozpuštění. Tak buržoazie sama zlomila svou poslední zbraň proti armádě, ale musela ji zlomit, jakmile už maloburžoazie nestála za ní jako vazal, nýbrž před ní jako rebel, jako musela vůbec vlastnoručně zničit všechny své obranné prostředky proti absolutismu, jakmile se sama stala absolutní.

Strana pořádku zatím oslavovala znovudobytí moci, kterou roku 1848 jen zdánlivě ztratila a kterou znovu našla roku 1849, teď už ničím neomezenou; oslavovala ji invektivami proti republice a ústavě, proklínáním všech budoucích, přítomných i minulých revolucí, včetně těch, které provedli její vlastní vůdci, vydáním zákonů, které spoutaly tisk, zničily spolčovací svobodu a zavedly stav obležení jako organickou instituci. Národní shromáždění se pak v polovině srpna odročilo až do poloviny října a jmenovalo na dobu své nepřítomnosti stálý výbor. O těchto prázdninách intrikovali legitimisté s Emží, orleanisté s Claremontem, Bonaparte svými knížecími okružními cestami a departementní rady v poradách o revizi ústavy - příhody, k nimž pravidelně dochází v době prázdnin Národního shromáždění a jimiž se budu podrobně zabývat, až přerostou v události. Zde bych chtěl jen poznamenat, že Národní shromáždění postupovalo nepoliticky, když na delší dobu zmizelo z jeviště a nechalo v čele republiky všem na očích jen jednu, byť žalostnou postavu Ludvíka Bonaparta, a to v době, kdy strana pořádku se k veřejnému skandálu rozpadla na své rojalistické součásti s jejich protichůdnými restauračními choutkami. Pokaždé, když o takových prázdninách umlkl ohlušující lomoz parlamentu a jeho tělo se rozplynulo v národě, stávalo se naprosto zřejmým, že chybí už jen jedno, aby bylo dosaženo pravé podoby republiky: učinit jeho prázdniny permanentními a její heslo: liberté, égalité, fraternité* nahradit nedvojsmyslnými slovy: infanterie, kavalerie, artillerie**

* — svoboda, rovnost, bratrství. (Pozn. red.)

** — pěchota, jezdeckvo, dělostřelectvo. (Pozn. red.)

IV

V polovině října 1849 se Národní shromáždění znovu sešlo. Dne 1. listopadu je Bonaparte překvapil poselstvím, v němž oznamoval propuštění ministerského kabinetu Barrot-Falloux a vytvoření nového kabinetu. Nikdy nikdo nevyhnal lokaje ze svých služeb s menšími ceremonii než Bonaparte svoje ministry. Kopance, které byly určeny Národnímu shromáždění, utržili zatím Barrot a spol.

Barrotův kabinet byl složen, jak jsme viděli, z legitimistů a orleanistů, byl to ministerský kabinet strany pořádku. Bonaparte ho potřeboval, aby mohl rozpustit republikánskou Konstituantu, uskutečnit výpravu proti Římu a rozbít demokratickou stranu. Ve stínu tohoto kabinetu se jaksi skrýval, odstoupil vládní moc straně pořádku a nasadil si skromnou masku, jakou za Ludvíka Filipa nosili odpovědní redaktoři novin, masku *homme de paille**. Nyní tuto škrabošku odhodil, neboť už nebyla lehkým závojem, za nímž mohl skrývat svou tvář, nýbrž železnou maskou, která mu bránila, aby mohl ukázat svou pravou tvář. Dosadil Barrotův kabinet, aby mohl jménem strany pořádku rozehnat republikánské Národní shromáždění; propustil tento kabinet, aby mohl své vlastní jméno prohlásit za nezávislé na Národním shromáždění strany pořádku.

K tomuto propuštění bylo dost vhodných záminek. Barrotův kabinet prý nezachovával ani povinné formy slušnosti vůči presidentovi republiky jako moci existující vedle Národního shromáždění. O parlamentních prázdninách uveřejnil Bonaparte dopis Edgaru Neyovi, v němž se tvářil, jako by neschvaloval neliberální vystupování papeže**, podobně jako když navzdory Konstituante uveřejnil dopis, v němž chválil Oudinota za útok na římskou republiku. Onen dopis připomněl z domnělého liberalismu Victor Hugo, když pak Národní shromáždění hlasovalo o rozpočtu na římskou výpravu. Strana pořádku odbyla nápad, že by Bonapartovy vrtochy mohly mít nějakou politickou váhu, pohrdavými a nedůvěřivými výkřiky. Ani jeden z ministrů nezvedl za něho rukavici. Při jedné příležitosti pronesl Barrot z řečnické tribuny se svým známým dutým patosem slova rozhořčení nad „ohavnými rejdy“, které se podle jeho slov dějí v presidentově nejbližším okolí. Konečně ministerský kabinet, který vymohl u Národního shromáždění vdovskou penzi pro vévodkyni Orleánskou, odepřel podat jakýkoli návrh na zvýšení presidentovy civilní listy. A v Bonapartovi splynul císařský nápadník trůnu tak těsně se zchátralým dobrodruhem, že velikou ideu o jeho poslání znovu nastolit císařství stále doplňovala druhá, že posláním francouzského lidu je platit za něho dluhy.

Barrotův-Fallouxův kabinet byl prvním a posledním parlamentním ministerským kabinetem, který Bonaparte utvořil. Propuštění tohoto kabinetu bylo proto rozhodujícím bodem obratu. S ním ztratila strana pořádku jednu provzdy pozici nepostradatelnou k hájení parlamentního režimu, rukojet' výkonné moci. Je snadno pochopitelné, že v zemi, jako je Francie, kde výkonná moc disponuje více než půlmilionovou armádou úředníků, udržuje tedy ustavičně v naprosté závislosti na sobě ohromnou masu zájmů a existencí, kde stát opřádá, kontroluje, spravuje, střeží a poručníkuje občanskou společnost od jejích nejdůležitějších projevů života až k jejím nejničotnějším hnutím, od nejvšeobecnějších forem existence až k soukromé existenci jednotlivců, kde se tento příživnický organismus svou naprosto mimořádnou centralizací stal všudypřítomným, vševědoucím a získal zvýšenou pohyblivost a pružnost, jež mají obdobu jen v bezradné nesamostatnosti, rozplizlé beztvárnosti skutečného společenského organismu - je pochopitelné, že v takovéto zemi Národní shromáždění, které ztratí právo disponovat ministerskými křesly, ztrácí zároveň všechn skutečný vliv, jestliže zároveň nezjednoduší státní správu, nezmenší co nejvíc armádu úřednictva a nedovolí konečně občanské společnosti a veřejnému mínění, aby si vytvořily své vlastní orgány nezávislé na vládní moci. Ale materiální zájmy francouzské buržoazie jsou právě co nejtěsněji spjaty se zachováním oné široké a rozvětvené státní mašinerie. V ní buržoazie zaopatřuje své přebytečné obyvatelstvo a doplňuje ve formě platů od státu to, co nemůže shrábnout ve formě zisků, úroků, rent a honorářů. Na druhé straně jí její politické zájmy nutily denně zvyšovat útlak, tedy rozmnožovat prostředky a personál státní moci, a zároveň musela vést nepřetržitou válku proti veřejnému mínění a z nedůvěry mrzačit a ochromovat samostatné

* — nastrčené figury. (Pozn. red.)

** — tj. Pia IX. (Pozn. red.)

orgány společenského hnutí tam, kde se jí nepodařilo je úplně amputovat. Tak donutilo francouzskou buržoazii její třídní postavení na jedné straně zničit existenční podmínky jakékoli parlamentní moci, tedy i své vlastní, na druhé straně sobě nepřátelskou výkonnou moc udělat nepřemožitelnou.

Nový kabinet se nazýval kabinetem d'Hautpoulovým. To neznámá, že by generál d'Hautpoul dostal hodnost ministerského předsedy. Bonaparte naopak odstranil zároveň s Barrotem i tuto hodnost, která presidenta republiky fakticky odsuzovala k zákonné nicotnosti konstitučního krále, ale konstitučního krále bez trůnu a bez koruny, bez žezla a bez meče, bez neodpovědnosti, bez neprohlášené držby nejvyšší státní hodnosti a - což bylo nejfatálnější - bez civilní listy. V d'Hautpoulově kabinetu byl jen jeden člověk známý z parlamentu, Žid Fould, jeden z nejpověstnějších příslušníků finanční aristokracie. A ten dostal do rukou ministerstvo financí. Stačí nahlédnout do pařížských burzovních zpráv a uvidíme, že od 1. listopadu 1849 francouzské cenné papíry stoupají a klesají podle toho, jak stoupají a klesají bonapartovské akcie. Když si Bonaparte takto našel společníka na burze, zmocnil se zároveň i policie tím, že jmenoval Carliera pařížským policejním prefektem.

Avšak následky změny ministerského kabinetu se mohly projevit teprve v dalším vývoji. Bonaparte udělal zatím jen jeden krok kupředu, a tak byl tím zřejměji zahrán nazpět. Po jeho drsném poselství následoval nejservilnější projev pokory Národnímu shromáždění. Kdykoli si ministři dodali odvahy a nesměle se pokusili předložit jeho osobní vrtochy jako návrhy zákona, zdálo se, jako by jen proti své vůli, nuceni svým postavením, vykonávali komické příkazy, o jejichž neúspěšnosti byli předem přesvědčeni. Kdykoli Bonaparte za zády ministrů vyžvanil své úmysly a hrál si se svými „idées napoléoniennes“²⁴, zříkali se ho z parlamentní tribuny jeho vlastní ministři. Zdálo se, že jeho uzurpátorské choutky jsou vyslovovány jen proto, aby neumlkal škodolibý chechtot jeho protivníků. Tvářil se jako zneuznaný génius, kterého má celý svět za hlupáka. Ještě nikdy jím všechny třídy neopovrhovaly tak hluboce jako v tomto období. Ještě nikdy nevládla buržoazie tak neomezeně, nikdy nestavěla tak okázale na odiv insignie svého panství.

Není mým úkolem psát tu dějiny její zákonodárné činnosti, která v tomto období vyústí ve dva zákony: zákon, jímž se znovu zavádí daň z vína, a zákon o školství, který odstraňuje bezvěrectví. Bylo-li Francouzům ztíženo pití vína, bylo jim zato tím hojněji nalito vody pravého života. Jestliže zákonem o dani z vína prohlásila buržoazie starý nenáviděný francouzský daňový systém za nedotknutelný, snažila se zákonem o školství zajistit staré smýšlení mas, které způsobovalo, že masy tento systém snášely. Žasneme, když vidíme, jak orleanisté, liberální měšťáci, tito staří apoštolové voltairiánství a eklektické filosofie, svěřují správu francouzského ducha svým úhlavním nepřátelům, jezuitům. Jenže orleanisté a legitimisté se sice mohli rozcházet, pokud jde o nápadníka trůnu, ale přitom cháпали, že jejich spojené panství vyžaduje spojení potlačovacích prostředků dvou epoch, že ujařmovací prostředky červencové monarchie musí být doplněny a zesíleny ujařmovacími prostředky restaurace.

Rolníci, zklamáni ve všech svých nadějích, rdoušeni víc než kdykoli jindy jednak nízkými cenami obilí, jednak rostoucím daňovým břemenem a hypotekárním zadlužením, počali se v departementech hýbat. Odpovědí na to byla štvance na učitele, kteří byli podřízeni kněžím, štvance na starosty, kteří byli podřízeni prefektům, a konečně systém špionáže, kterému byli podřízeni všichni. V Paříži a ve velkých městech se i reakce přizpůsobuje tvářnosti své epochy a spíš provokuje, než sráží. Na venkově je nechutná, sprostá, malicherná, unavuje a sekýruje, jedním slovem - četník. Představíme si snadno, jak tři roky četnického režimu, požehnaného režimem páterů, musely zdemoralizovat nezralé masy.

Ať strana pořádku sebevášnivěji a sebezpatetičtěji hřímala z tribuny Národního shromáždění proti menšině, zůstávala její řeč jednoslabičná jako řeč křesťanova, jehož slova mají být: ano, ano, ne, ne! Jednoslabičná jak na tribuně, tak v tisku. Nudná jako hádanka, jejíž rozluštění je předem známo. Ať šlo o petiční právo či o daň z vína, o tiskovou svobodu či o svobodný obchod, o kluby či obecní zřízení, o ochranu osobní svobody či o zásah do státního hospodářství, vždy se opakuje totéž heslo, téma zůstává vždy totéž, rozsudek je vždy hotov a zní neustále: „Socialismus!“ Za socialistický je prohlašován i buržoazní liberalismus, za socialistickou je prohlašována buržoazní osvěta, socialismem je i buržoazní finanční reforma. Socialismem bylo stavět železnice tam, kde byl už průplav, socialismem bylo bránit se holí, když jsi napaden kordem.

To nebyla jen pouhá fráze, móda, stranická taktika. Buržoazie správně pochopila, že všechny zbraně, které

ukula proti feudalismu, obrací své ostří proti ní samé, že všechny prostředky osvěty, které zplodila, se bouří proti její vlastní civilizaci, že všichni bohové, které stvořila, se od ní odvrátili. Pochopila, že všechny takzvané občanské svobody a orgány pokroku napadají a ohrožují její třídní panství, a to jak v jeho společenské základně, tak i v jeho politickém vrcholu, že se tedy staly „socialistickými“. V této hrozbě a v tomto útoku viděla právem tajemství socialismu, jehož smysl a tendenci posuzuje správněji, než se dovede sám posoudit takzvaný socialismus, který proto nemůže pochopit, proč se buržoazie od něho zatvrzele odvrací, ať už sentimentálně fňuká nad utrpením lidstva, nebo křesťansky hlásá tisíciletou říši a všeobecnou bratrskou lásku, či humanisticky horuje o duchu, vzdělání, svobodě, či si doktrinářsky vymýšlí systém smíření a blahobytu všech tříd. Jedno však buržoazie nepochopila, a to ten důsledek, že její vlastní parlamentní režim, její politické panství vůbec musí teď rovněž propadnout všeobecnému zatracení jako socialistické. Dokud se panství buržoazie úplně nezorganizovalo, dokud nenabylo svého ryze politického výrazu, nemohl ani protiklad vůči ostatním třídám vystoupit v ryzí podobě a tam, kde vystoupil, nemohl nabýt oné nebezpečné formy, ve které se každý boj proti státní moci mění v boj proti kapitálu. Viděla-li buržoazie v sebemenším hnutí společnosti ohrožení „klidu“, jak mohla chtít udržet na vrcholu společnosti režim neklidu, svůj vlastní režim, parlamentní režim, režim, který podle výroku jednoho z jejích řečníků žije v boji a bojem? Parlamentní režim žije diskusí, jak by mohl diskusí zakázat? Každý zájem, každá společenská instituce se tu přetváří ve všeobecnou myšlenku, zachází se tu s ní jako s myšlenkou, jak se má pak nějaký zájem, nějaká instituce udržet nad myšlením a imponovat jako článek víry? Řečnický boj na tribuně vyvolává boj v novinách, diskusní klub v parlamentě nutně doplňuje diskusní kluby v salónech a hospodách; poslanci, kteří se neustále dovolávají mínění lidu, dávají lidovému mínění právo, aby vyslovilo své skutečné mínění v petičích. Parlamentní režim přenechává všechno rozhodování většinám, jak by neměly chtít velké většiny rozhodovat i mimo parlament? Hrajete-li na vrcholu státu na housle, co jiného můžete čekat, než že se dole bude tancovat?

Buržoazie tím, že kaceřuje jako „socialistické“ to, co dříve oslavovala jako „liberální“, doznává, že jí její vlastní zájmy přikazují, aby se zachránila před nebezpečím samovlády, že k zavedení klidu v zemi je především třeba umlčet její buržoazní parlament; že pro záchranu její neporušené společenské moci je nutno zlomit její politickou moc; že soukromí měšťáci mohou dále vykořisťovat ostatní třídy a těšit se nerušeně z majetku, rodiny, náboženství a pořádku jen pod podmínkou, že jejich třída bude odsouzena k stejné politické nicotnosti jako ostatní třídy; že pro spásu jejího měšce je nutno srazit jí korunu a meč, který jí má chránit, pověsit jí zároveň nad hlavu jako meč Damoklův.

V oblasti všeobecných občanských zájmů se Národní shromáždění ukázalo tak neplodným, že např. debata o železnici Paříž — Avignon, která byla zahájena v zimě 1850, nebyla 2. prosince 1851 ještě skončena. Tam, kde Národní shromáždění nepotlačovalo, kde nepůsobilo reakčně, tam trpělo nevyčísitelnou neplodností.

Zatímco Bonapartův kabinet byl částečně iniciátorem zákonů v duchu strany pořádku a částečně ještě zesiloval jejich tvrdost při praktickém provádění, snažil se Bonaparte na druhé straně získat popularitu dětinsky pošetilými návrhy, podtrhovat svůj nepřátelský postoj k Národnímu shromáždění a poukazovat na jakousi tajemnou zálohu, které zatím jen poměry brání otevřít francouzskému národu své skryté poklady. Tak například návrh, aby bylo uzákoněno zvýšení platu poddůstojníkům o čtyři sous denně. Tak návrh na založení „banky půjčující na čestné slovo“ dělníkům. Peněžní dary a půjčky, to byla perspektiva, na kterou chtěl nacytat masy. Dary a půjčky, to je celá finanční věda lumpenproletariátu, vznešeného i sprostého. To byly jediné pružiny, které dovedl Bonaparte uvést do pohybu. Ještě nikdy žádný pretendent nespekuloval povrchněji na povrchnost mas.

Národní shromáždění nejednou vzkypělo při těchto zřejmých pokusech získat si popularitu na jeho účet, při vzrůstajícím nebezpečí, že tento dobrodruh, jehož poháněl bič dluhů a nebrzdila dobrá pověst, kterou by mohl ztratit, se odváží zoufalého kousku. Rozladění mezi stranou pořádku a presidentem nabylo hrozivého rázu, když tu najednou jedna neočekávaná událost jej znovu kajícně vrhla zpět do jejího náručí. Máme na mysli doplňovací volby z 10. března 1850. V těchto volbách měli být zvoleni noví poslanci místo těch, kteří byli po 13. červnu uvězněni nebo vypovězeni. Paříž volila jen sociálně demokratické kandidáty. Soustředila dokonce většinu hlasů na de Flotta, účastníka povstání z června 1848. Tak se pařížská maloburžoazie

spolčená s proletariátem pomstila za svou porážku z 13. června 1849. Zdálo se, že ve chvíli nebezpečí zmizela z bojiště jen proto, aby se tu v příznivější chvíli znovu objevila s mohutnějšími bojovými silami a se směřlejší bojovým heslem. Jedna okolnost, jak se zdálo, zvyšovala nebezpečí tohoto volebního vítězství. Armáda hlasovala v Paříži pro červnového povstalice proti Bonapartovu ministru La Hittovi a v departementech většinou pro montagnardy, kteří si i zde, ačkoli ne tak rozhodně jako v Paříži, udrželi převahu nad svými protivníky.

Bonaparte najednou viděl, že stojí opět tvář v tvář revoluci. Jako 29. ledna 1849, jako 13. června 1849 schoval se i 10. března 1850 za stranu pořádku. Pokořil se, zkroušeně odprosil a prohlásil, že je ochoten na příkaz parlamentní většiny jmenovat jakýkoli ministerský kabinet, prosil dokonce úpěnlivě orleanistické a legitimistické vůdce, Thiersy, Berryery, Broglie, Moléy, zkrátka takzvané purkrabí²⁵, aby se sami osobně chopili státního kormidla. Strana pořádku nedovedla této jedinečné příležitosti využít. Místo aby se směle chopila nabízené moci, nedonutila dokonce Bonaparta ani k tomu, aby znovu dosadil kabinet, který 1. listopadu propustil; spokojila se tím, že ho pokořila svým odpuštěním a že do d'Hautpoulova kabinetu vyslala pana Baroche. Tento Baroche jako veřejný žalobce u vrchního soudu v Bourges soptil jednou na revolucionáře z 15. května a podruhé na demokraty z 13. června, v obou případech pro atentát na Národní shromáždění. Ani jeden z Bonapartových ministrů nepřispěl později víc než on k ponížení Národního shromáždění a po 2. prosinci 1851 se s ním opět setkáváme jako s vysoce postaveným a draze placeným místopředsedou senátu. Naplival revolucionářům do polévky, aby ji mohl sníst Bonaparte.

Pokud jde o sociálně demokratickou stranu, zřejmě se jen chytala záminek, aby mohla opět ohrozit své vlastní vítězství a ulomit mu hrot. Vidal, jeden z nově zvolených pařížských poslanců, byl zároveň zvolen ve Štrasburku. Na naléhání strany odmítl volbu za Paříž a přijal volbu za Štrasburk. A tak místo aby svému volebnímu vítězství dodala definitivní charakter, a tím okamžitě donutila stranu pořádku k boji v parlamentě, místo aby takto dohnala protivníka k boji ve chvíli lidového nadšení a příznivé nálady v armádě, demokratická strana v březnu a dubnu unavovala Paříž novou volební agitací, přičinila se, aby v této další prozatímní hlasovací hře vychladly rozbouřené vášně lidu, aby se revoluční energie nasýtila ústavními úspěchy a byla vyplývána v drobných intrikách, prázdném řečnění a akcích naoko, poskytla buržoazii čas se vzpamatovat a učinit vlastní opatření, a konečně připustila, aby význam březnových voleb byl oslaben sentimentálním komentářem doplňovacích dubnových voleb - volbou Eugěna Sue. Zkrátka: vyvedla 10. březen aprílem.

Parlamentní většina pochopila slabost svého protivníka. Sedmnáct purkrabí strany pořádku - Bonaparte jí totiž přenechal vedení a odpovědnost za útok - vypracovalo nový volební zákon, jehož předlohu měl připravit pan Faucher, který si tuto čest vyprosil. Dne 8. května přednesl zákon, jímž se rušilo všeobecné volební právo a vyžadovalo, aby voliči prokázali tříletý pobyt v místě volby, přičemž prokázání tohoto pobytu záviselo u dělníků na potvrzení zaměstnavatele.

Demokraté, kteří v době ústavního volebního boje projevovali takové revoluční vzrušení a zuřivost, nyní, když šlo o to, aby se zbraní v ruce dokázali závažnost svých volebních vítězství, projevovali konstituční umírněnost a kázali pořádek, důstojný klid (*calme majestueux*), zákonný postup, tj. slepé podrobení se kontrarevoluční z vůli, okázale se vydávající za zákon. V debatě zahanbovala Hora stranu pořádku tím, že uplatňovala proti její revoluční vášnivosti chladné stanovisko poctivce stojícího na půdě zákona a snažila se ji rozdrtit hroznou výčitkou, že si počíná revolučně. Dokonce i nově zvolení poslanci se snažili slušným a rozvážným vystupováním dokázat, jakým omylem bylo spílat jim anarchistů a vykládat jejich volbu jako vítězství revoluce. Nový volební zákon 31. května prošel. Hora se spokojila tím, že propašovala protest do předsedovy kapsy. Po volebním zákonu následoval nový tiskový zákon, kterým byl úplně odstraněn revoluční denní tisk.²⁶ Zasloužil si svůj osud. Po této potopě zbyly jako přední výspa revoluce dva buržoazní orgány, „National” a „La Presse”²⁷.

Viděli jsme, jak demokratičtí vůdcové v březnu a dubnu dělali všechno možné, aby zatáhli pařížský lid do fiktivního boje, jak po 8. květnu dělali všechno možné, aby jej od skutečného boje zdrželi. Přitom nesmíme zapomínat na to, že rok 1850 byl jedním z nejskvělejších roků průmyslové a obchodní prosperity, že pařížský proletariát byl tedy plně zaměstnán. Avšak volební zákon z 31. května 1850 jej vyloučil z jakékoli

účasti na politické moci. Odřízl mu dokonce přístup na bojiště. Uvrhl dělníky opět do postavení páriů, v němž byli před únorovou revolucí. Tím, že se i po takové události dali řídit od demokratů a pro chvilkovou pohodu zapomněli na revoluční zájmy své třídy, vzdali se ctí být dobyvatelskou mocí, podrobili se svému osudu, dokázali, že porážka z června 1848 je na léta vyřadila z boje a že dějinný proces v nejbližší době musí opět jít přes jejich hlavy. Pokud jde o maloburžoazní demokracii, která 13. června křičela: „Jen ať zkusí sáhnout na všeobecné hlasovací právo, jen ať to zkusí!“ - utěšovala se nyní tím, že kontrarevoluční rána, kterou dostala, není rána a že zákon z 31. května není zákon. Druhou neděli v květnu 1852 stane každý Francouz před urnou s hlasovacím lístkem v jedné ruce a s mečem v druhé. Tímto proroctvím se utěšovala. A konečně armáda, ta dostala za vyučenou od svých představených jak za volby z 28. května 1849, tak za volby v březnu a dubnu 1850. Tentokrát si řekla rozhodně: „Potřetí už nás revoluce nedoběhne.“

Zákon z 31. května 1850 byl coup d'état buržoazie. Všechna její dosavadní vítězství nad revolucí měla jen prozatímní ráz. Stala se pochybnými, jakmile nynější Národní shromáždění odešlo ze scény. Závisela na tom, jak dopadnou nové všeobecné volby, a historie voleb od roku 1848 nezměnitelně dokazovala, že morální moc buržoazie nad lidovými masami slábne tou měrou, jak sílí její faktická moc. Všeobecné hlasovací právo se 10. března přímo vyslovilo proti panství buržoazie, buržoazie odpověděla tím, že dala všeobecné hlasovací právo do klatby. Zákon z 31. května byl tedy jednou z nutností třídního boje. Na druhé straně bylo podle ústavy nutné minimum dvou miliónů hlasů, měla-li být volba presidenta republiky platná. Jestliže žádný z kandidátů na presidentství toto minimum hlasů nedostane, mělo Národní shromáždění zvolit presidenta ze tří kandidátů, kteří dostali největší počet hlasů. V době, kdy Ústavodárné shromáždění vypracovávalo tento zákon, bylo ve volebních seznamech zapsáno deset miliónů voličů. Ve smyslu Konstituanty stačila tedy k platnosti volby presidenta jedna pětina oprávněných voličů. Zákon z 31. května škrtnal z volebních listin nejméně tři milióny hlasů, snižoval počet oprávněných voličů na sedm miliónů, ale přitom zachovával zákonné minimum dvou miliónů pro volbu presidenta. Zvyšoval tedy zákonné minimum z jedné pětiny asi na jednu třetinu hlasů oprávněných k volbě, tj. učinil všechno, aby presidentskou volbu propašoval z rukou lidu do rukou Národního shromáždění. A tak se zdálo, že strana pořádku volebním zákonem z 31. května dvojnásob upevnila své panství tím, že jak volby do Národního shromáždění, tak volbu presidenta republiky přenechala konzervativní části společnosti.

V

Boj mezi Národním shromážděním a Bonapartem vypukl ihned znovu, jakmile minula revoluční krize a bylo odstraněno všeobecné hlasovací právo.

Ústava stanovila Bonapartovi plat 600 000 franků. Sotva půl roku po nastolení podařilo se mu zvýšit tuto částku na dvojnásobek. Odilon Barrot vydobyl totiž na Ústavodárném shromáždění roční příplatek 600 000 franků na tzv. reprezentační výlohy. Bonaparte vystoupil s podobnou žádostí už po 13. červnu, ale tehdy nedošel u Barrota sluchu. Nyní, po 31. květnu, využil ihned příznivého okamžiku a dal si svými ministry navrhnout v Národním shromáždění plat 3 milióny. Dlouhý tulácký život dobrodruha ho vyzbrojil krajně citlivými tykadly pro slabé chvíle, kdy se dají z měšťáka vymáčkout peníze. Prováděl přímo vyděračství. Národní shromáždění s jeho pomocí a s jeho vědomím zneuctilo svrchovanost lidu. Vyhrožoval, že udá jeho zločin soudu lidu, jestliže shromáždění nebude klopat a nevykoupí si jeho mlčení třemi milióny ročně. Národní shromáždění oloupilo tři milióny Francouzů o jejich hlasovací právo. Bonaparte žádal za každého politicky znehodnoceného Francouze plnohodnotný frank, právě tři milióny franků. On, vyvolenec 6 miliónů, žádal odškodné za hlasy, o něž byl dodatečně ošizen. Komise Národního shromáždění dotěravce odmítla. Bonapartistický tisk začal vyhrožovat. Mohlo se Národní shromáždění rozejít s presidentem republiky ve chvíli, kdy se zásadně a definitivně rozešlo s masou národa? Odmítlo sice roční plat, povolilo však jednorázový příplatek 2 160 000 franků. Tak se provinilo dvojí slabostí: jednak povolilo peníze a jednak dalo svou zlostí najevo, že je povoluje jen nerado. Uvidíme později, k čemu Bonaparte peníze potřeboval. Po této mrzuté dohře, která následovala bezprostředně po odstranění všeobecného hlasovacího práva a v níž Bonaparte změnil své pokorné chování vůči uzurpátorskému parlamentu z doby březnové a dubnové krize ve vyzývavou nestydatost, odročilo Národní shromáždění své zasedání o tři měsíce, z 11. srpna na 11. listopad. Zanechalo na svém místě stálý výbor složený z 28 členů, mezi nimiž nebyl ani jeden bonapartista, zato však několik umírněných republikánů. Stálý výbor z roku 1849 se skládal jen z mužů pořádku a bonapartistů. Tehdy se však strana pořádku prohlásila za permanentního protivníka revoluce. Nyní se parlamentní republika prohlásila za permanentního protivníka presidentova. Po zákonu z 31. května měla strana pořádku už jen tohoto soupeře.

Když se Národní shromáždění v listopadu 1850 opět sešlo, zdálo se, že místo dosavadních malicherných potyček s presidentem dojde nyní nevyhnutelně k velkému bezohlednému boji, k boji obou mocí na život a na smrt.

Stejně jako roku 1849, i tentokrát se o parlamentních prázdninách strana pořádku rozpadla na své jednotlivé frakce a každá z nich se zabývala svými vlastními restauračními intrikami, kterým se dostalo smrti Ludvíka Filipa nové potrawy. Legitimistický král Jindřich V. jmenoval dokonce přímo ministerský kabinet, který sídlil v Paříži a v němž seděli členové stálého výboru. Bonaparte byl tedy v právu, když objížděl francouzské departementy a podle nálady v městě, které obšťastnil svou návštěvou, žvanil tu skrytěji, tu otevřeněji o svých restauračních plánech a získával si hlasy. Na těchto výpravách, které ovšem velký oficiální „Moniteur“²⁸ a malí soukromí „monitéři“* Bonapartovi museli oslavovat jako triumfální tažení, jej všude doprovázeli členové Společnosti 10. prosince. Tato společnost vznikla už roku 1849. Pod rouškou dobročinné společnosti tu byl zorganizován pařížský lumpenproletariát do tajných sekcí vedených bonapartistickými agenty a v čele toho všeho bonapartistický generál. Vedle zkrachovaných zhýralců pochybného původu a žijících z podezřelých prostředků, vedle zchátralých a dobrodružných zplozenců buržoazie se tu sešli pobudové, vysloužilí vojáci, propuštění trestanci, uprchlí galejníci, lotři, taškáři, povaleči, kapsáři, kejklíři, hráči, pasáci holek, majitelé bordelů, nosiči, literáti, flašinetáři, hadráři, brusiči, kotláři, žebráci, zkrátka celá ta neurčitá, pestrá, sem tam zmítaná masa, kterou Francouzi nazývají la bohème**, z těchto sobě blízkých živlů vytvořil Bonaparte jádro Společnosti 10. prosince, „dobročinné společnosti“ — dobročinné potud, pokud všichni její členové, stejně jako Bonaparte, pociťovali potřebu činit

* — tj. zpravodajové. (Pozn. red.)

** — bohéma. (Pozn. red.)

si dobro na účet pracující masy národa. Tento Bonaparte, který se staví do čela lumpenproletariátu, který jediné v něm nachází masový odraz svých vlastních osobních zájmů, který se v tomto výkalu, odpadu, sedlině všech tříd setkává s jedinou třídou, o kterou se může bezpodmínečně opřít, je pravý Bonaparte, Bonaparte sans phrase*.

Starý prohnaný zhýralec považuje historický život národů a všechna jejich dramata za komedii v nejprostším smyslu slova, za maškarádu, v níž velkolepé kostýmy, slova a gesta jsou jen maskou nejpodlejší ničemnosti. Tak např. při jeho tažení na Štrasburk představuje cvičený švýcarský sup napoleonského orla. Při svém vpádu do Boulogne obléká několik londýnských lokajů do francouzské uniformy; mají představovat armádu.²⁹ Ve své Společnosti 10. prosince shromáždil 10 000 rošťáků, kteří měli představovat lid, tak jako Klubko představuje lva³⁰. Ve chvíli, kdy buržoazie sama hrála nejpustší komedii, ale s nejméně vážnější tváří a aniž přitom porušila jediné z puntičkářských pravidel francouzské dramatické etikety, kdy zpola ošizena, zpola přesvědčena, sama uvěřila ve slavnostnost svého představení, v takové chvíli musel zvítězit dobrodruh, který komedii bral prostě jako komedii. Teprve když odstranil svého slavnostního protivníka, když teď sám bere vážně svou císařskou roli, domnívaje se, že s napoleonskou maskou představuje skutečného Napoleona, stává se obětí svého vlastního světového názoru, vážným tatrmanem, který už nepokládá světové dějiny za komedii, ale svou komedii za světové dějiny. Čím byly pro socialistické dělníky národní dílny, čím byly pro buržoazní republikány mobilní gardy, tím byla pro Bonaparta Společnost 10. prosince - pro něho typická stranická bojová síla. Na jeho zájezdech mu musely její skupiny, posílané za ním do všech koutů železnic, improvizovat publikum, předvádět veřejné nadšení, rvát Vive l'Empereur!**, napadat a bít republikány, samozřejmě pod ochranou policie. Při jeho návratech do Paříže musely tvořit předvoj, zabraňovat protidemonstracím nebo je rozhánět. Společnost 10. prosince mu patřila, byla jeho dílem, jeho nejvlastnější myšlenkou. Všechno ostatní, co si přisvojuje, mu připadá mocí poměrů, ve všem ostatním, co podniká, jednájí za něho poměry nebo se spokojuje tím, že kopíruje skutky jiných; ale když vystoupí před měšťáky s oficiálními frázemi o pořádku, náboženství, rodině, vlastnictví, opíraje se tajně o společnost Schufterlů a Spiegelbergů³¹, o společnost nepořádku, prostituce a zlodějství, je to sám Bonaparte jako původní autor a dějiny Společnosti 10. prosince jsou jeho vlastními dějinami. Jen výjimečně se stalo, že několik poslanců strany pořádku dostalo od členů Společnosti 10. prosince výprask. A nejen Jo. Policejní komisař Yon, přidělený Národnímu shromáždění a pověřený ochranou jeho bezpečnosti, hlásil stálému výboru na základě výpovědi jistého Alaise, že se jedna sekce Společnosti 10. prosince rozhodla zavraždit generála Changarniera a předsedu Národního shromáždění Dupina a že už určila příslušná individua k provedení tohoto činu. Lze si představit zděšení pana Dupina. Zdálo se, že bude nezbytné provést parlamentní vyšetřování Společnosti 10. prosince, tj. profanování tajného bonapartovského světa. Těsně před tím, než se sešlo Národní shromáždění, Bonaparte prozřetelně rozpustil svou společnost, ovšemže jen na papíře, neboť ještě koncem roku 1851 se ho policejní prefekt Carlier v obširném memorandu marně snažil přimět, aby společnost skutečně rozešel.

Společnost 10. prosince měla zůstat Bonapartovou soukromou armádou tak dlouho, dokud se mu nepodařilo přeměnit veřejnou armádu v jakousi Společnost 10. prosince. Poprvé se o to Bonaparte pokusil krátce po odročení zasedání Národního shromáždění, a to s penězi, které na něm právě vymánil. Jako fatalista žije v přesvědčení, že existují nějaké vyšší síly, kterým člověk a zvláště voják nemůže odolat. K těmto silám řadí především doutníky a šampaňské, studenou drůbež a česnekové vuřty. Proto v elysejských komnatách častuje nejdříve důstojníky a poddůstojníky doutníky a šampaňským, studenou drůbeží a česnekovými vuřty. Dne 3. října opakuje tento manévr s vojenskými oddíly při přehlídce v Saint-Mauru a 10. října týž manévr v ještě větším měřítku při vojenské přehlídce v Satory. Strýc vzpomínal na Alexandrovu výpravu do Asie, synovec vzpomíná na dobytelské výpravy Bakchovy do téže země. Alexander byl sice polobůh, ale Bakchus byl skutečný bůh a k tomu patron Společnosti 10. prosince.

Po přehlídce z 3. října si stálý výbor předvolal ministra války d'Hautpoula. Ten slíbil, že se podobné porušení kázně už nebude opakovat. Víme, jak Bonaparte 10. října dodržel slovo dané d'Hautpoulem. Na obou přehlídkách velel Changarnier jako velitel pařížské posádky. Changarnier, který byl zároveň členem

* — nepřikrášlený. (Pozn. red.)

** — Ať žije císař ! (Pozn. red.)

stálého výboru, velitelem národní gardy, „zachránce“ z 29. ledna a 13. června, „baštou společnosti“, kandidátem strany pořádku na presidenta, předpokládaný Monk dvou monarchií, dosud nikdy neuznal svou podřízenost ministru války, vždy se otevřeně posmíval republikánské ústavě a pronásledoval Bonaparta dvojsmyslně povýšenou protekcí. Nyní horoval pro kázeň proti ministrovi války a pro ústavu proti Bonapartovi. Zatímco 10. října část jízdy vykřikovala: „Vive Napoleon! Vivent les saucissons!“*, postaral se Changarnier, aby alespoň pěchota, defilující pod velením jeho přítele Neumayera, zachovala hrobové mlčení. Za trest sesadil ministr války z Bonapartova popudu generála Neumayera z jeho místa v Paříži pod záminkou, že je jmenován velícím generálem 14. a 15. vojenské divize.

Neumayer toto přeložení odmítl a musel odstoupit. Nato vydal Changarnier 2. listopadu denní rozkaz, v němž vojsku zakázal jakékoli politické výkřiky a demonstrace ve zbrani. Elysejské listy³² napadly Changarniera, listy strany pořádku napadly Bonaparta, stálý výbor se scházel v tajných zasedáních, v nichž se znovu a znovu navrhovalo prohlásit vlast za ohroženou, zdálo se, že armáda je rozdělena na dva nepřátelské tábory s dvěma nepřátelskými generálními štáby, jedním v Elysejském paláci, sídle Bonapartově, druhým v Tuileriích, sídle Changarnierově. Zdálo se, že stačí, aby se sešlo Národní shromáždění, a zazní signál k boji. Francouzská veřejnost si o těchto třenicích mezi Bonapartem a Changarnierem myslela totéž co jistý anglický žurnalista, který je charakterizoval takto:

„Politické děvečky Francie vymetají starými košťaty žhavou lávu revoluce a při tom se hádají.“

Mezitím si Bonaparte pospíšil sesadit ministra války d'Haut-poula, vyexpedovat ho v největším chvatu do Alžírsko a jmenovat místo něho ministrem války generála Schramma. Dne 12. listopadu poslal Bonaparte Národnímu shromáždění poselství po americku rozvláčné, plně zbytečných podrobností, zavánějící pořádkem, dychtící po smíření, ústavně rezignované, jednající o všem možném, jen ne o questions brûlantes** dne. Jen tak mimochodem utrousil, že podle výslovných ustanovení ústavy disponuje armádou jedině president. Poselství končilo těmito slavnostními slovy:

„Francie si Žádá především klid... Já sám vázán přísahou budu se držet v úzkých hranicích, které mi předepisuje... Pokud jde o mne, jsem zvolen lidem a jedině jemu vděčím za svou moc, budu se proto vždy podřizovat jeho zákonně vyjádřené vůli. Usnesete-li se na této schůzi na revizi ústavy, pak zvláštní Ústavodárné shromáždění upraví postavení výkonné moci. Ne-li, pak lid roku 1852 prohlásí slavnostně svoje rozhodnutí. Ať však budoucnost rozhodne jakkoli, snažme se dojít k dohodě, aby o osudu velkého národa nikdy nerozhodovaly vášně, překvapení nebo násilí... Moje pozornost je především obrácena nikoli na to, kdo bude roku 1852 vládnout Francii, nýbrž na to, abych času, který mám k dispozici, použil tak, aby přechodné období proběhlo bez rozčilování a poruch. S upřímností jsem před vámi otevřel své srdce, vy odpovíte na mou otevřenost svou důvěrou, na mou dobrou snahu svou součinností, a ostatní obstará Bůh.“

Počestná, pokrytecky umírněná, ctnostně frázovitá řeč buržoazie odhaluje svůj nejhlubší smysl v ústech samovládce Společnosti 10. prosince, hrdiny pikniků ze Saint-Mauru a Satory.

Purkrabí strany pořádku si ani na okamžik nedělali iluze o tom, jakou důvěru si zasluhuje tento srdcelomný výlev. Přísah měli už dávno až po krk, měli mezi sebou veterány, virtuosy politického krivopřísežnictví a slova o armádě nepřeslechl. Všimli si s nevolí, že poselství v podrobném výčtu nedávno vydaných zákonů přešlo úmyslným mlčením nejdůležitější z nich - volební zákon; a nejen to: pro případ, kdyby ústava nebyla revidována, přenechávalo volbu presidenta roku 1852 rozhodnutí lidu. Volební zákon byl olověnou koulí na nohou strany pořádku, která jí překážela v chůzi a natož teď v útoku! K tomu Bonaparte úředním rozpuštěním Společnosti 10. prosince a propuštěním ministra války d'Haut-poula vlastnoručně přinesl na oltář vlasti obětní beránky. Ulomil hrot očekávané srážce. Konec konců i strana pořádku sama se úzkostlivě snažila obejít, zmírnit, ututlat každý rozhodný konflikt s výkonnou mocí. Ze strachu, že ztratí plody vítězství nad revolucí, nechala sklízet její plody své soupeře. „Francie si žádá především klid!“ Tak volala strana pořádku na revoluci od února***, tak volalo Bonapartovo poselství na

* — Ať žije Napoleon! Ať žijí vuřty! (Pozn. red.)

** — palčivých otázkách. (Pozn. red.)

*** — roku 1848. (Pozn. red.)

stranu pořádku. „Francie si žádá především klid!“ Bonaparte spáchal skutky, které směřovaly k uzurpaci, ale strana pořádku zavinila „neklid“, když pro tyto skutky strhla pokřik a vykládala je hypochondricky.

Satoryjské vuřty byly němé jako ryby, pokud o nich nikdo nemluvil. „Francie si žádá především klid!“ Bonaparte tedy žádal, aby jej nechali klidně dělat dál, co se mu líbí, a parlamentní strana byla ochromena dvojím strachem, strachem, aby nevyvolala znovu revoluční neklid, a strachem, aby se sama nestala podněcovatelem neklidu v očích své vlastní třídy, v očích buržoazie. Protože si tedy Francie žádala především klid, neodvázila se strana pořádku na „mír“ Bonapartova poselství odpovědět „válkou“. Publikum, které si slibovalo velké skandální scény při zahájení Národního shromáždění, bylo ve svém očekávání zklamáno. Opoziční poslanci, kteří žádali předložení protokolů stálého výboru o říjnových událostech, byli přehlasováni většinou. Shromáždění se zásadně vyhýbalo všem debatám, které mohly vyvolat neklid. Práce Národního shromáždění v listopadu a prosinci 1850 byly nezajímavé.

Teprve koncem prosince začaly potyčky o jednotlivé prerogativy parlamentu. Po tom, co se buržoazie odstraněním všeobecného volebního práva pro nejbližší dobu vypořádala s třídním bojem, zabředlo hnutí do malicherných šikan o prerogativy obou mocí.

Proti Mauguinovi, jednomu z poslanců, vynesl soud rozsudek pro dluhy. Na dotaz předsedy soudu prohlásil ministr spravedlnosti Rouher, aby byl bez okolků na dlužníka vydán zatykač. Tak byl Mauguin uvržen do vězení dlužníků. Národní shromáždění vzkypělo, když se dovědělo o tomto činu. Nařídilo nejen jeho okamžité propuštění, nýbrž dalo jej ještě téhož večera svým zřízencem násilím vyvést z Clichy. Aby však prokázalo svou víru v posvátnost soukromého vlastnictví, a s postranním úmyslem mít v případě nutnosti pohotově azyl pro nepohodlné montagnardy, prohlásilo, že uvěznění poslanců pro dluhy je přípustné jen tehdy, dá-li k tomu souhlas Národní shromáždění. Zapomnělo nadekretovat, že i president může být zavřen pro dluhy. Zničilo poslední zdání nedotknutelnosti svých vlastních členů.

Mluvili jsme už o tom, jak policejní komisař Yon podal na základě výpovědi jistého Alaise hlášení, že jedna sekce Společnosti 10. prosince má v plánu zavraždit Dupina a Ghangarniera. V souvislosti s tím předložili kvestoři hned v prvním zasedání návrh, aby byla vytvořena vlastní parlamentní policie, placená ze soukromého rozpočtu Národního shromáždění a naprosto nezávislá na policejním prefektovi. Ministr vnitra Baroche protestoval proti tomuto zásahu do svého resortu. Nato byl uzavřen ubohý kompromis, podle něhož policejní komisař shromáždění má být sice placen ze soukromého rozpočtu shromáždění a sesazován a dosazován jeho kvestory, ale po předchozí dohodě s ministrem vnitra. Mezitím dala vláda Alaise soudně stíhat a tu bylo lehké dokázat, že jeho výpověď byla mystifikace, a ústy veřejného žalobce zesměšnit Dupina, Changarniera, Yona a celé Národní shromáždění. Dne 29. prosince píše pak ministr Baroche Dupinovi dopis, v němž žádá Yonovo odstranění. Byro Národního shromáždění se usnází ponechat Yona v jeho úřadě, ale Národní shromáždění, poděšené svým vlastním násilným zásahem ve věci Mauguinově a zvyklé po každé ráně, kterou se odváží zasadit výkonné moci, dostat od ní oplátkou dvě, toto rozhodnutí nepotvrdilo. Propouští Yona odměnou za jeho služebnou horlivost a připravuje se tak o parlamentní prerogativ, nezbytný, jde-li o člověka, který se nerozhoduje v noci a ve dne provádí, nýbrž o člověka, který se rozhoduje ve dne a v noci provádí.

Viděli jsme, jak Národní shromáždění v listopadu a v prosinci při velkých a pádných podnětech obcházel a dusilo boj s výkonnou mocí. Nyní vidíme, jak je nuceno podstupovat jej z nejnepatrnějších příčin. Ve věci Mauguinově potvrzuje, že je zásadně možné uvalit na poslance vazbu pro dluhy, vyhrazuje si však, že lze této zásady použít jen pokud jde o poslance, kteří mu jsou nepohodlní, a o tuto hanebnou výsadu se hádá s ministrem spravedlnosti. Místo aby využilo sdělení o zamýšlené vraždě a zavedlo vyšetřování proti Společnosti 10. prosince, místo aby jednou provždy odhalilo Bonaparta před Francií a Evropou v jeho pravé podobě jako hlavu pařížského lumpenproletariátu, připouští, aby byl konflikt redukován na spor s ministrem vnitra, do čí kompetence spadá dosazování a sesazování policejního komisaře. A tak vidíme, jak je strana pořádku po celé toto období svým obojakým postavením nucena rozptylovat, drobit svůj boj s výkonnou mocí v malicherné kompetenční spory, šikany, rabulistiku, hádky o meze a zabývat se jen těmi nejnechutnějšími formálními otázkami. Neodvažuje se podstoupit boj ve chvíli, kdy tento boj má zásadní

význam, kdy se výkonná moc skutečně zkompromitovala a kdy by se věc Národního shromáždění stala věcí národa. Vždyť by tím dala národu povel k pochodu - a ona se přece ničeho nebojí tak jako hnutí národa. Proto při takových příležitostech odmítá návrhy Hory a přechází k dennímu pořadu. Když je tedy odložen boj o spornou otázku ve velkých rozměrech, čeká výkonná moc klidně na okamžik, kdy jej může znovu zahájit z malicherných a bezvýznamných příčin, kdy už jde jen o tak říkajíc parlamentní místní zájem. Potom ale propuká zadržovaná zlost strany pořádku, pak strhává oponu, pak denuncuje presidenta, pak prohlašuje republiku za ohroženou, pak ovšem i její patos vypadá hloupě a příčina boje jako pokrytecká záminka nebo jako něco, co vůbec nestojí za boj. Parlamentní bouře se stává bouří ve sklenici vody, boj se stává intrikou, konflikt skandálem. Zatímco se revoluční třídy škodolibě kochají ponížením Národního shromáždění, neboť parlamentní prerogativy jim leží na srdci asi tak jako tomuto shromáždění veřejné svobody, buržoazie mimo parlament nechápe, jak může buržoazie v parlamentě ztrácet čas tak malichernými hádkami a ohrožovat klid tak žalostným soupeřením s presidentem. Je zmatena strategií, která uzavírá mír v okamžiku, kdy všichni očekávají bitvy, a která zahazuje útok v okamžiku, kdy všichni myslí, že byl uzavřen mír.

Dne 20. prosince interpeloval Pascal Duprat ministra vnitra ve věci loterie zlatých prutů. Tato loterie byla „dcerou Elysia“³³, na svět ji přivedl Bonaparte se svými věrnými a oficiální záštitu nad ní převzal policejní prefekt Carlier, přestože francouzský zákon zakazuje všechny loterie kromě loterií k dobročinným účelům. Bylo vydáno sedm miliónů losů po 1 franku, výtěžku se mělo použít k vyvezení pařížských pobudů do Kalifornie. Tak měly jednak zlaté sny vytlačit socialistické sny pařížského proletariátu, svůdná vyhlídka na hlavní výhru měla vytlačit doktrinářské právo na práci. Pařížští dělníci nepoznali ovšem v lesku kalifornských zlatých prutů nevzhledné franky, které jim byly vylákány z kapes. Celá loterie byla však v podstatě pouhý podvod. Pobudové, kteří si chtěli otevřít zlaté doly v Kalifornii a nevytáhnout přitom paty z Paříže, to byl sám Bonaparte a jeho zadlužená družina. Tři milióny povolené Národním shromážděním byly prohýřeny, pokladna musela být tak či onak znovu naplněna. Marně uspořádal Bonaparte národní sbírku na zřízení takzvaných cités ouvrières* a sám upsal značnou částku na prvním místě. Zatvrzelí měšťáci nedůvěřivě čekali, až upsanou částku složí, a protože k tomu samozřejmě nedošlo, spekulace se socialistickými vzdušnými zámky splaskla jako mýdlová bublina. Zlaté pruty přitahovaly více. Bonaparte a jeho společníci se nespokojili tím, že shrábli část z rozdílu mezi sedmi milióny a cenou prutů, které tvořily výhru; vyrobili falešné losy a vydali na totéž číslo 10, 15 až 20 losů - finanční operace v duchu Společnosti 10. prosince! Tady mělo Národní shromáždění před sebou nikoli fiktivního presidenta republiky, nýbrž Bonaparta z masa a krve. Tady ho mohlo dopadnout při činu, a to ne v konfliktu s ústavou, ale s Code pénal**. Jestliže na Dupratovu interpelaci odpovědělo tím, že přešlo k dennímu pořadu, stalo se to nejen proto, že Girardinův návrh vyslovit se „satisfait“*** připomněl straně pořádku její vlastní soustavnou korupci. Buržoazie, a především buržoazie nafouknutý ve státníka, doplňuje svou praktickou sprostotu jakousi teoretickou povzneseností. V roli státníka se stejně jako jeho protějšek, státní moc, stává vyšší bytostí, s níž lze bojovat jen vyšším, posvěceným způsobem.

Bonaparte, který právě jako bohém, jako knížecí lumpenproletář měl před buržoazními ničemy tu přednost, že mohl vést boj sprostě, nyní, když ho Národní shromáždění samo vlastnoručně převedlo přes kluzkou půdu vojenských banketů, přehlídek, Společnosti 10. prosince a konečně Code pénal, viděl, že nastala chvíle, kdy může ze zdánlivé defenzívy přejít k ofenzívě. Drobné porážky, k nimž zatím došlo, porážky ministra spravedlnosti, ministra války, ministra námořnictví, ministra financí, jimiž Národní shromáždění projevovalo svou mručivou nelibost, mu působily málo starostí. Nejenže nedovolil ministrům odstoupit a tím uznat podřízenost výkonné moci parlamentu. Mohl nyní také dokončit dílo, které začal v době prázdnin Národního shromáždění - odtržení vojenské moci od parlamentu, sesazení Changarniera.

Jeden elysejský list uveřejnil denní rozkaz, vydaný prý v květnu první vojenské divizi, rozkaz, který tedy musel vydat Changarnier a v němž se důstojníkům doporučovalo, aby v případě vzpoury netrpěli zrádce ve svých řadách, aby je ihned postříleli a aby odmítli poslat Národnímu shromáždění oddíly, kdyby si je

* — dělnických sídlišť. (Pozn. red.)

** — trestním zákoníkem. (Pozn. red.)

*** — vyslovit své uspokojení. (Pozn. red.)

vyžádalo. Dne 3. ledna 1851 byla podána kabinetu interpelace ve věci tohoto rozkazu.

Kabinet žádá k prozkoumání této věci nejprve tři měsíce, pak týden a konečně jen čtyřadvacet hodin na rozmyšlenou. Shromáždění trvá na okamžitém objasnění. Changarnier se zvedá a prohlašuje, že takový rozkaz nikdy neexistoval. Dodává, že vždy ochotně uposlechne výzvy Národního shromáždění a že se Národní shromáždění v případě konfliktu může na něho spolehnout. Národní shromáždění přijímá jeho prohlášení s úžasným potleskem a dekretuje mu vótum důvěry. Tím, že se Národní shromáždění svěřuje do soukromé ochrany generálovy, zříká se moci, dekretuje svou vlastní nemohoucnost a všemohoucnost armády; ale generál se klame, dává-li Národnímu shromáždění k dispozici proti Bonapartovi moc, která mu byla od téhož Bonaparta jen propůjčena v léno, a očekává-li sám ochranu od tohoto parlamentu, svého chráněnce, který potřebuje ochrany od něho. Changarnier však věří v tajemnou moc, kterou ho vybavila buržoazie 29. ledna 1849. Považuje se za třetí moc vedle obou druhých státních mocí. Sdílí osud ostatních hrdinů či spíše světců této epochy, jejichž velikost záleží v zaujatě vysokém mínění, které o nich záměrně šíří jejich strana, a kteří se scvrkají ve všední figurky, jakmile je poměry vyzvou, aby konali divy. Nevíra je vůbec smrtelným nepřítelem těchto domnělých hrdinů a skutečných světců. Odtud jejich veledůstojné mravní rozhořčení nad vtipálky a posměváčky neschopnými nadšení.

Téhož večera byli ministři pozváni do Elysejského paláce. Bonaparte naléhá na Changarnierovo sesazení, pět ministrů se zdráhá je podepsat, „Moniteur“ ohlašuje ministerskou krizi a tisk strany pořádku hrozí, že vytvoří parlamentní armádu pod Changarnierovým velením. Strana pořádku měla podle ústavy na takový krok právo. Stačilo, aby Changarniera jmenovala předsedou Národního shromáždění a povolala na svou ochranu libovolné množství vojska. Mohla to učinit tím bezpečněji, že Changarnier ještě skutečně stál v čele armády a pařížské národní gardy a čekal jen na to, že bude i s armádou povolán. Bonapartistický tisk se ani neodvážil popírat právo Národního shromáždění na přímé povolání vojska, což byla právnická skrupule, která za daných poměrů neskýtala žádnou vyhlídku na úspěch. Je docela pravděpodobné, že by armáda byla uposlechla rozkazu Národního shromáždění; vždyť Bonaparte musel týden hledat po celé Paříži, než konečně našel dva generály - Baraguaye d'Hilliers a Saint-Jeana d'Angely - kteří byli ochotni podepsat Changarnierovo sesazení. Je však víc než pochybné, že by strana pořádku byla ve svých vlastních řadách a v parlamentě našla pro takovéto usnesení potřebný počet hlasů; vždyť za týden nato se od ní oddělilo 286 hlasů a Hora zamítla podobný návrh ještě v prosinci 1851, v poslední rozhodné hodině. Ale snad by se bylo purkrabím ještě nyní podařilo strhnout masu své strany k hrdinskému činu, který záležel v tom, schovat se za les bodáků a použít služeb armády, která přeběhla do jejího tábora. Místo toho se páni purkrabí večer 6. ledna vypravili do Elysejského paláce, aby státnickými argumenty a námitkami rozmluvili Bonapartovi rozhodnutí sesadit Changarniera. Koho přemlouváme, toho uznáváme za pána situace. Bonaparte, jemuž tento krok dodal sebejistoty, jmenuje 12. ledna nový ministerský kabinet, v němž zůstávají vůdcové starého kabinetu Fould a Baroche. Saint-Jean d'Angély se stává ministrem války, „Moniteur“ přináší dekret o sesazení Changarniera, jehož velení je rozděleno mezi Baraguaye d'Hilliers, který dostává první vojenskou divizi, a Perrota, který dostává národní gardu. Bašta společnosti je propuštěna, a jestliže pro to nikdo nehne ani prstem, stoupají zato kursy na burze.

Tím, že strana pořádku odmítá armádu, která se jí dává k dispozici v osobě Changarnierově, a tak ji nenávratně přenechává presidentovi, ukazuje, že buržoazie ztratila schopnost vládnout. Parlamentní ministerský kabinet už neexistoval. Nyní, kdy strana pořádku ztratila moc nad armádou a národní gardou, jaký mocenský prostředek jí ještě zbyl, aby mohla zároveň uhájit uzurpovanou moc parlamentu nad lidem a ústavní moc parlamentu proti presidentovi? Žádný. Mohla se dovolávat už jen bezmocných zásad, které sama vždy považovala jen za všeobecná pravidla, která předepisujeme pro jiné, abychom se sami mohli tím svobodněji pohybovat. Changarnierovým sesazením, přechodem vojenské moci do Bonapartových rukou končí první úsek období, které tu zkoumáme, období boje mezi stranou pořádku a výkonnou mocí. Válka mezi oběma mocemi je nyní otevřeně vypovězena, vede se otevřeně, ale teprve když už strana pořádku ztratila své zbraně i vojáky. Národní shromáždění bez ministerského kabinetu, bez armády, bez lidu, bez veřejného mínění, když přestalo být od svého volebního zákona z 31. května představitelem svrchovaného

* — doslova: po slavnosti, tj. když už je po všem. (Pozn. red.)

národa, bez očí, bez uší, bez zubů, beze všeho se ponenáhlu přeměnilo ve starofrancouzský parlament³⁴, který musí jednání přenechávat vládě a sám se spokojovat s mručivými remonstracemi post festum*.

Strana pořádku přijímá nový ministerský kabinet bouří rozhořčení. Generál Bedeau připomíná mírnost stálého výboru v době prázdnin a přílišnou ohleduplnost, s níž se tento výbor vzdal uveřejnění svých protokolů. Ministr vnitra nyní trvá sám na uveřejnění těchto protokolů, které ovšem teď už ztratily chuť jako zteplalá voda, neodhalují ani jeden nový fakt a na otupělou veřejnost už nijak nepůsobí. Na Rémusatův návrh jmenuje Národní shromáždění po projednání ve výborech „výbor pro mimořádná opatření“. Paříž nevybočuje z kolejí svého každodenního pořádku, tím spíše, že v této chvíli obchod právě vzkvétá, průmyslové podniky pracují, ceny obilí jsou nízké, potravin je hojnost, do spořitelen plynou denně nové vklady. Ze všech těch „mimořádných opatření“, která parlament tak hlučně ohlásil, nezbylo nakonec nic než vótum nedůvěry ministrům z 18. ledna, přičemž o generálu Changarnierovi nepadla ani zmínka. Strana pořádku byla nucena takto formulovat své vótum, aby si zajistila hlasy republikánů, kteří ze všech opatření ministerského kabinetu schvalují právě jen Changarnierovo sesazení, zatímco strana pořádku fakticky nemůže pranýřovat ostatní ministerská opatření, která sama nadiktovala.

Vótum nedůvěry z 18. ledna bylo přijato 415 hlasy proti 286 hlasům. Bylo tedy prosazeno jen díky koalici rozhodných legitimistů a orleanistů s ryzími republikány a Horou. Tím bylo dokázáno, že strana pořádku ztratila nejen ministerský kabinet, nejen armádu, ale v konfliktech s Bonapartem i svou samostatnou parlamentní většinu, že část poslanců zběhla z jejího tábora, a to z fanatické touhy po kompromisu, ze strachu před bojem, z únavy, z rodinných ohledů na pokrevně příbuzné státní platy, ze spekulace na uprazdňující se ministerská křesla (Odilon Barrot), z hrubého egoismu, pro který je průměrný měšťák vždy ochoten obětovat celkový zájem své třídy té či oné soukromé pohnutce. Bonapartističtí poslanci šli od počátku se stranou pořádku jen v boji proti revoluci. Hlava katolické strany, Montalembert, hodil svůj vliv už tehdy na Bonapartovu misku vah, protože pochyboval o životaschopnosti parlamentní strany. Konečně vůdcové této strany, Thiers a Berryer, orleanista a legitimista, byli nuceni otevřeně se prohlásit za republikány, přiznat se, že jejich srdce je sice monarchistické, ale jejich hlava republikánská, že jejich parlamentní republika je jedinou možnou formou panství buržoazie jako celku. Byli tak nuceni před očima buržoazie samé pranýřovat restaurační plány, na nichž tak neúnavně dál pracovali za zády parlamentu, pranýřovat je jako intriky stejně nebezpečné jako bezhlavé.

Vótum nedůvěry z 18. ledna postihlo ministry, a ne presidenta. Ale vždyť to nebyli ministři, ale president, kdo sesadil Changarniera. Měla strana pořádku pohnat před soud samého Bonaparta? Pro jeho restaurační choutky? Ty doplňovaly jen její vlastní choutky. Pro jeho spiklenecké rejdy při vojenských přehlídkách a ve Společnosti 10. prosince? Tato témata už dávno pohřbila tím, že prostě přešla k dennímu pořádku. Pro sesazení hrdiny 29. ledna a 13. června, muže, který v květnu 1850 hrozil, že v případě vzpoury zapálí Paříž na všech čtyřech koncích? Její spojenci z Hory a Cavaignac jí nedovolili dokonce ani potěšit padlou baštu společnosti oficiálním projevem soustrasti. Ona sama nemohla upřít presidentovi ústavní oprávnění sesadit generála. Zuřila jen proto, že president svého ústavního práva použil protiparlamentárně. Ale což ona sama nepoužívala ustavičně svých parlamentních prerogativů protiústavně, zejména při odstranění všeobecného hlasovacího práva? Nezbylo jí tedy nic jiného než držet se přesně v parlamentních mezích. A jen onou zvláštní nemocí, která od roku 1848 řádila na celém kontinentě, parlamentním kretenismem, který napadené oběti začaruje do vymyšleného světa a oloupí o všechnu soudnost, o všechnu paměť, o všechno chápání drsného vnějšího světa - jen tímto parlamentním kretenismem lze vysvětlit, že strana pořádku, která ve svém boji s druhými třídami vlastnoručně zničila a musela zničit všechny podmínky parlamentní moci, přesto ještě považovala svá parlamentní vítězství za vítězství a věřila, že zasáhne presidenta, napadne-li jeho ministry. Dala mu tím jen příležitost znovu pokořit Národní shromáždění v očích národa. Dne 20. ledna hlásil „Moniteur“, že byla přijata demise celého ministerského kabinetu. Pod záminkou, že už žádná parlamentní strana nemá většinu, jak to dokázalo vótum z 18. ledna, tento plod koalice Hory s rojalisty, a aby vyčkal vytvoření nové většiny, jmenoval Bonaparte takzvaný přechodný ministerský kabinet, v němž nebyl ani jeden člen parlamentu, kabinet složený vesměs z neznámých a bezvýznamných individuí, ministerský kabinet pouhých příručí a písařů. Strana pořádku se teď mohla strhat, jakou měla dřinu s těmito loutkami,

výkonná moc už ani nestála o to, aby byla vážně zastoupena v Národním shromáždění. Bonaparte jen tím zřejměji soustředil všechnu výkonnou moc ve své osobě a mohl jí tím svobodněji využít pro své cíle, čím více byli jeho ministři pouhými statisty.

Strana pořádku v koalici s Horou se pomstila tím, že zamítla návrh udělit presidentovi dotaci 1 800 000 franků, návrh, k němuž donutila své ministerské příručí hlava Společnosti 10. prosince. Tentokrát rozhodla většina pouze 102 hlasů, odpadlo tedy od 18. ledna dalších 27 hlasů, rozklad strany pořádku pokračoval. Aby nevznikly ani na okamžik pochybnosti o smyslu její koalice s Horou, odmítla zároveň i jen diskutovat o návrhu na všeobecnou amnestii politických provinilců, podepsaném 189 členy Hory. Stačilo, aby ministr vnitra, jakýsi Vaisse, prohlásil, že klid je jen zdánlivý, že se tajně provádí velká agitace, že se všude organizují tajné společnosti, že demokratické listy se znovu chystají vycházet, že z departementů přicházejí nepříznivé zprávy, že ženevští emigranti řídí přes Lyon spiknutí v celé jižní Francii, že Francie stojí na pokraji průmyslové a obchodní krize, že továrníci v Roubaix zkrátali pracovní dobu, že trestanci v Belle Ile³⁵ se vzbouřili - stačilo, aby jen takový Vaisse vyvolal rudé strašidlo, a strana pořádku bez diskuse zamítla návrh, který by byl Národnímu shromáždění získal ohromnou popularitu a Bonaparta by byl znovu vrhl do jeho náručí. Místo aby se Národní shromáždění dalo zastrašit perspektivou nových nepokojů, kterou ho strašila výkonná moc, mělo raději poskytnout třídnímu boji trochu volného pole, aby udrželo výkonnou moc v závislosti na sobě. Ale Národní shromáždění se necítilo dost silné, aby si mohlo hrát s ohněm.

Mezitím takzvaný přechodný ministerský kabinet živořil dál až do poloviny dubna. Bonaparte unavoval Národní shromáždění, vodil je za nos ustavičně novými kombinacemi kabinetu. Hned se zdálo, že chce utvořit republikánský kabinet s Lamartinem a Billaultem, hned parlamentní kabinet s nezbytným Odilonem Barrotem, jehož jméno nesmí chybět nikde, kde je zapotřebí hlupáka, hned legitimistický kabinet s Vatimesnilem a Benoistem d'Azy, hned orleanistický kabinet s Malevillem. Zatímco Bonaparte takto popichuje různé frakce strany pořádku proti sobě navzájem a celou stranu pořádku straší vyhlídkou na republikánský kabinet a s tím nutně spojené obnovení všeobecného volebního práva, vzbuzuje zároveň u buržoazie přesvědčení, že jeho upřímné úsilí o vytvoření parlamentního kabinetu ztroskotává na nesmiřitelnosti rojalistických frakcí. Buržoazie však tím hlasitěji volala po „silné vládě“, shledávala tím neodpuštělnějším ponechávat Francii „bez správy“, čím víc se zdálo, že se blíží všeobecná obchodní krize a získává socialismu stoupence ve městech, jako mu je získávaly nízké ožebračující ceny obilí na venkově. Obchody šly den ode dne hůř, počet nezaměstnaných rukou se očividně množil, v Paříži bylo alespoň 10 000 dělníků bez práce, v Rouenu, Mulhouse, Lyonu, Roubaix, Tourcoingu, Saint-Etienne, Elbeufu atd. přestaly nesčetné továrny pracovat. Za těchto okolností se mohl Bonaparte odvážit restaurovat 11. dubna ministerský kabinet z 18. ledna. Pánové Rouher, Fould, Baroche atd. dostali posilu v panu Leonu Faucherovi, kterého Ústavodárné shromáždění na jednom ze svých posledních zasedání jednohlasně, až na pět ministerských hlasů, pranýřovalo vótem nedůvěry pro rozšiřování nepravdivých telegrafických depeší. Tak tedy Národní shromáždění dobylo 18. ledna vítězství nad ministerským kabinetem a po tři měsíce bojovalo s Bonapartem jen proto, aby 11. dubna Fould a Baroche mohli do svého ministerského spolku přijmout jako třetího puritána Fauchera.

V listopadu 1849 se Bonaparte spokojil s neparlamentním kabinetem, v lednu 1851 s mimoparlamentním, 11. dubna se už cítil dost silný k vytvoření protiparlamentního kabinetu, který v sobě harmonicky spojoval vóta nedůvěry obou shromáždění, Ústavodárného i Zákonodárného, republikánského i rojalistického. Tato stupnice ministerských kabinetů byla teploměrem, na němž mohl parlament měřit ubývání vlastní životní teploty. Tato teplota klesla koncem dubna tak nízko, že Persigny mohl při osobní schůzce vyzvat Changarniera, aby přešel do presidentova tábora. Bonaparte, ujišťoval Persigny Changarniera, považuje vliv Národního shromáždění za úplně zničený a už je připravena proklamace, která bude uveřejněna po státním převratu stále zamýšleném, ale náhodou znovu odkládaném. Changarnier sdělil vůdcům strany pořádku toto úmrtní oznámení, ale kdo by věřil, že kousnutí štěnice je smrtelné? A parlament, třebaže byl ubitý, rozložený, smrtelně líný, nemohl ve svém souboji s groteskním šéfem Společnosti 10. prosince vidět nic jiného než souboj se štěnicí. Bonaparte však odpověděl straně pořádku jako Agesilaos králi Agisovi: „Zdám se ti mravencem, jednou však budu lvem“³⁶

VI

Koalice s Horou a ryzími republikány, k níž byla strana pořádku nucena se uchýlit ve svém marném úsilí udržet vojenskou moc ve svých rukou a znova získat vrchní řízení výkonné moci, tato koalice nezvratně dokázala, že strana pořádku ztratila samostatnou parlamentní většinu. Signál k jejímu úplnému rozkladu dala 28. května pouhá moc kalendáře, hodinová ručička. Dne 28. května začal poslední rok života Národního shromáždění. Nyní se muselo rozhodnout buď pro ponechání nezměněné ústavy, nebo pro její revizi. Ale revize ústavy, to znamenalo volit nejen mezi panstvím buržoazie nebo maloburžoazní demokracie, mezi demokracií nebo proletářskou anarchií, parlamentní republikou nebo Bonapartem, to zároveň znamenalo volit mezi Orleánem nebo Bourbonem! Tak do samého středu parlamentu padlo jablko sváru, o něž se musel otevřeně rozpoutat boj zájmů, které rozdělovaly stranu pořádku na nepřátelské frakce. Strana pořádku byla spojením různorodých společenských prvků. Otázka revize vyvolala takovou politickou teplotu, při které se sloučenina rozpadla opět ve své původní součásti.

Zájem bonapartistů na revizi byl prostý. Jim šlo především o to, aby byl odstraněn článek 45, který zakazoval Bonapartovo znovuzvolení a prorogaci jeho moci. Neméně prosté se zdálo stanovisko republikánů. Zamítali bezpodmínečně jakoukoli revizi, v níž spatřovali všestranné spiknutí proti republice. Protože disponovali víc než čtvrtinou hlasů v Národním shromáždění a protože podle ústavy bylo třeba tří čtvrtin všech hlasů k pravoplatnému rozhodnutí o revizi a ke svolání shromáždění k revizi ústavy, stačilo jen spočítat hlasy, aby si byli jisti vítězstvím. A oni si byli jist vítězstvím.

Na rozdíl od těchto jasných stanovisek se strana pořádku zmítala v neřešitelných rozporech. Kdyby zamítla revizi, ohrozila by status quo* tím, že by Bonapartovi ponechala už jen jednc východisko, východisko násilí, že by v rozhodném okamžiku, druhé květnové neděle roku 1852, vydala Francii napospas revoluční anarchii, s presidentem, který ztratil svou autoritu, s parlamentem, který ji už dávno neměl, s lidem, který pomýšlel na její znovudobytí. Kdyby hlasovala pro revizi podle ústavy, věděla by, že hlasuje nadarmo a že musí podle ústavy ztroskotat na vetu republikánů, Kdyby prohlásila protiústavně prostou většinu hlasů za závaznou, pak by mohla doufat, že přemůže revoluci jen pod tou podmínkou, že se úplně podrobí výkonné moci; tak by učinila Bonaparta pánem nad ústavou, nad revizí i nad sebou. Revize jen částečná, která by prodloužila presidentovu moc, by prokrestila cestu imperialistické uzurpaci. Všeobecná revize, která by zkrátila život republiky, by nevyhnutelně vedla ke srážce dynastických nároků, neboť podmínky bourbonské restaurace a podmínky orleanistické restaurace byly nejen rozdílné, ale vzájemně se vylučovaly.

Parlamentní republika byla víc než neutrální oblastí, v níž mohly vedle sebe rovnoprávně existovat dvě frakce francouzské buržoazie, legitimisté a orleanisté, velké pozemkové vlastnictví a průmysl. Byla nezbytnou podmínkou jejich společného panství, jedinou státní formou, v níž si jejich obecný třídní zájem podroboval zároveň jak nároky jejich zvláštních frakcí, tak i všechny ostatní třídy společnosti. Jako rojalisté upadali opět do svého starého antagonismu, do boje o svrchovanost mezi pozemkovým vlastnictvím a penězi, a nejvyšším výrazem tohoto antagonismu, jeho zosobněním byli sami jejich králové, jejich dynastie. Proto se strana pořádku zpěchovala návratu Bourbonů.

Orleanista a poslanec Creton podával v letech 1849, 1850 a 1851 periodicky návrh na zrušení dekretu o vypovězení královských rodin. Parlament právě tak periodicky poskytoval podívanou na rojalistické shromáždění, jež svým vypuzeným králům zatvrzele zavírá bránu, kterou by se mohli vrátit. Richard III. zavraždil Jindřicha VI. s poznámkou, že prý je příliš dobrý pro tento svět a patří do nebe. Rojalisté prohlásili Francii za příliš špatnou, aby byla hodna svých králů. Moc poměrů je donutila, aby se stali republikány a ustavičně sankcionovali rozhodnutí lidu, které vyhnalo jejich krále z Francie.

Revize ústavy - a okolnosti vyžadovaly projednání této otázky - ohrožovala nejen republiku, ale i společné panství obou buržoazních frakcí a s možností monarchie křísila i rivalitu zájmů, které monarchie střídavě převážně představovala, boj o prvenství mezi oběma frakcemi buržoazie. Diplomaté strany pořádku věřili, že budou moci urovnat spor splynutím obou dynastií, tzv. fúzí rojalistických stran a jejich královských rodů.

* — daný stav. (Pozn. red.)

Skutečnou fúzí restaurace a červencové monarchie byla parlamentní republika, v níž byly obě barvy, orleanistická i legitimistická, setřeny a v níž různé odrůdy buržoazie mizely v buržoazii vůbec, v buržoazii jako druhu. Nyní se však měl orleanista stát legitimistou, legitimista orleanistou. Monarchie, v níž se zosobňoval jejich protiklad, se měla stát ztělesněním jejich jednoty; výraz jejich výlučných frakčních zájmů se měl stát výrazem jejich společného třídního zájmu, monarchie měla přinést to, co mohlo přinést a přineslo jen zrušení dvou monarchií, republika. To byl kámen mudrců, nad nímž si doktoři strany pořádku lámali hlavu. Jako by se legitimní monarchie mohla někdy stát monarchií průmyslové buržoazie nebo buržoazní království královstvím dědičné pozemkové aristokracie. Jako by se pozemkové vlastnictví a průmysl mohly sbratřit pod jednou korunou, když koruna může věnčit jen jednu hlavu, buď hlavu staršího, nebo mladšího bratra. Jako by se průmysl vůbec mohl smířit s pozemkovým vlastnictvím, dokud se pozemkové vlastnictví nerozhodne stát se průmyslovým. Kdyby zítra zemřel Jindřich V., nestal by se proto hrabě Pařížský králem legitimistů, ledaže by přestal být králem orleanistů. Avšak filosofové fúze, kteří se nafukovali tím víc, čím víc vystupovala do popředí otázka revize, kteří si v listu „Assemblée nationale“ vytvořili oficiální deník, které dokonce i v této chvíli (únor 1852) vidíme opět při práci, si celou potíž vysvětlovali odporem a rivalitou obou dynastií. Pokusy smířit orleánskou rodinu s Jindřichem V., zahájené po smrti Ludvíka Filipa, ale jako všechny dynastické intriky hrané jen v době prázdnin Národního shromáždění, v meziaktích, za kulisami, spíš sentimentální koketování se starou pověrou než vážně míněné počínání, se nyní staly slavnostní komedií a byly předváděny stranou pořádku na veřejné scéně, ne už jako dosud na ochotnickém jevišti. Kurýři lítali z Paříže do Benátek⁸², z Benátek do Claremontu, z Claremontu do Paříže. Hrabě Ghambord vydává manifest, v němž „s pomocí všech členů své rodiny“ ohlašuje ne svou, ale „národní“ restauraci. Orleanista Salvandy se vrhá k nohám Jindřichovi V. Vůdcové legitimistů Berryer, Benoist d'Azy, St. Priest putují do Claremontu, aby přemluvili Orleány, ale marně. Fúzionisté si příliš pozdě uvědomují, že zájmy obou buržoazních frakcí, zotřují-li se ve formě rodinných zájmů, zájmů dvou královských rodů, se nestávají ani méně výlučnými, ani povolnějšími. Kdyby Jindřich V. uznal hraběte Pařížského za svého následníka - což by byl jediný úspěch, jehož by v nejlepším případě mohla fúze dosáhnout - nezískal by tím rod Orleánů žádný nárok, který by mu už nezajišťovala bezdětnost Jindřicha V., ale ztratil by všechny nároky nabyté červencovou revolucí. Zřekl by se všech svých původních nároků, všech titulů, které vybojoval na starší větvi Bourbonů v téměř stoletém boji, vyměnil by své historické prerogativy, prerogativy moderního království, za prerogativy svého rodokmenu. Fúze by tedy nebyla ničím jiným než dobrovolnou abdikací rodu Orleánů, jeho podřízením se legitimismu, kajícím návratem z protestantské státní církve do katolické. Tento návrat by je nepřivedl ani zpět na trůn, který ztratili, nýbrž jen na stupně trůnu, na nichž se narodili. Staří orleanističtí ministři Guizot, Duchátel atd., kteří rovněž spěchali do Claremontu, aby se přimluvili za fúzi, představovali ve skutečnosti jen kocovinu po červencové revoluci, zoufalství nad buržoazním královstvím a nad královstvím buržoazie, pověřivé klanění se legitimitě jako poslednímu talismanu proti anarchii. Ač se domnívali, že jsou prostředníky mezi Orleány a Bourbony, byli ve skutečnosti už jen odpadlími orleanisty a jako takové je princ Joinville také přijal. Naproti tomu životaschopná, bojovná část orleanistů, Thiers, Baze atd., přesvědčila tím snáze rodinu Ludvíka Filipa o tom, že předpokládá-li každá bezprostředně monarchická restaurace fúzi obou dynastií a každá taková fúze předpokládá abdikaci rodu Orleánů, odpovídá naopak úplně tradici jejich předků, aby prozatím uznali republiku a vyčkali, až události dovolí přeměnit presidentské křeslo v trůn. Joinvillova kandidatura na presidenta republiky byla zpočátku rozšířena jako pověst, veřejná zvědavost byla udržována v napětí a za několik měsíců po zamítnutí revize ústavy, v září, byla veřejně ohlášena.

Tak pokus o rojalistickou fúzi orleanistů a legitimistů nejen ztroskotal, ale dokonce rozbil jejich parlamentní fúzi, jejich republikánskou společnou formu a rozložil stranu pořádku opět v její původní součásti; ale čím víc se prohlubovalo odcizení mezi Glaremontem a Benátkami, čím víc se rozbýjelo jejich smířování a stupňovala agitace pro Joinvilla, tím horlivějším, tím vážnějším se stávalo vyjednávání mezi Faucherem, Bonapartovým ministrem, a legitimisty.

Rozklad strany pořádku se nezastavil u jejích původních složek. Každá z obou velkých frakcí se zas rozkládala dál. Vypadalo to, jako by všechny staré odstíny, které se dříve vzájemně potíraly a vytlačovaly uvnitř obou táborů, ať legitimistického či orleanistického, znovu ožily jako vyschlí nálevníci dotekem s

vodou, jako by znovu získaly dost životní síly k vytvoření vlastních skupin se samostatnými antagonistickými zájmy. Legitimisté se ve fantazii znovu přenesli do dob sporných otázek mezi Tuileriemi a Marsanským pavilónem, mezi Villělem a Polignacem.⁸³ Orleanisté znovu prožívali zlaté časy turnajů mezi Guizotem, Moléem, Brogliem, Thiersem a Odilonem Barrotem.

Část strany pořádku, která by byla revizi ráda provedla, ale rozcházela se v názorech na její dosah, a která se skládala z legitimistů, v jejichž čele stáli na jedné straně Berryer a Falloux a na druhé straně Larochejacquelein, a z orleanistů unavených bojem, v jejichž čele stáli Molé, Broglie, Montalembert a Odilon Barrot, se dohodla s bonapartistickými poslanci na tomto neurčitým a dalekosáhlém návrhu:

„Aby byla národu vrácena možnost plného výkonu jeho svrchovanosti, podávají podepsaní poslanci návrh, aby byla revidována ústava.“

Zároveň však ústy svého zpravodaje Tocquevillia jednohlasně prohlásili, že Národní shromáždění nemá právo podat návrh na zrušení republiky, že toto právo přísluší jen revizní sněmovně. Ostatně ústava prý může být revidována jen „legálním“ způsobem, tedy jen tehdy, rozhodne-li se pro revizi tří čtvrtinová většina předepsaná ústavou. Po šestidenních bouřlivých debatách byla revize 19. července, jak se dalo předvídat, zamítnuta. 446 hlasů bylo pro, ale 278 proti. Rozhodní orleanisté Thiers, Changarnier atd. hlasovali s republikány a Horou.

Tak se většina parlamentu vyslovila proti ústavě, ale tato ústava sama se vyslovila pro menšinu a pro závaznost jejího usnesení. Což ale strana pořádku nepodřídila 31. května 1850 i 13. června 1849 ústavu parlamentní většině? Nezáležela celá její dosavadní politika v podřizování článků ústavy usnesením parlamentní většiny? Což nepřenechala starozákonní pověřčivou víru v literu zákona demokratům a netrestala je za ni? V této chvíli neznamenal však revize ústavy nic jiného než prodloužení presidentské moci, tak jako další trvání ústavy neznamenal nic jiného než Bonapartovo sesazení. Parlament se vyslovil pro Bonaparta, ale ústava se vyslovila proti parlamentu. Bonaparte tedy jednal v duchu parlamentu, když roztrhl ústavu, a jednal v duchu ústavy, když rozešel parlament.

Parlament prohlásil ústavu a s ní své vlastní panství „mimo většinu“, zrušil svým usnesením ústavu, prodloužil lhůtu presidentské moci a zároveň prohlásil, že ústava nemůže zemřít a presidentská moc nemůže žít, dokud on sám bude dál existovat. Jeho budoucí hrobaři stáli už přede dveřmi. Zatímco parlament debatoval o revizi, sesadil Bonaparte generála Baraguaye d'Hillierse, který se ukázal nerozhodným, z místa velitele první vojenské divize a jmenoval na jeho místo generála Magnana, lyonského vítěze, hrdinu prosincových dní, jednu ze svých stvůr, který se už za Ludvíka Filipa při příležitosti boulogneské výpravy pro něho víceméně zkompromitoval.

Svým usnesením o revizi ústavy strana pořádku dokázala, že nedovede ani vládnout, ani sloužit, ani žít, ani umřít, ani republiku zachovat, ani ji svrhnout, ani ústavu udržet, ani ji odhodit, ani s prezidentem spolupracovat, ani se s ním rozejít. Od kohopak očekávala vyřešení všech rozporů? Od kalendáře, od běhu událostí. Přestala si osobovat moc nad událostmi. Vyzvala tedy události, aby ji znásilnily, a tím vyvolala moc, které ve svém boji s lidem odstupovala jeden atribut po druhém, až proti ní sama stála bezmocná. Aby hlava výkonné moci mohla tím nerušeněji promyslet plán boje proti ní, zesílit své útočné prostředky, vybrat si své nástroje, upevnit své pozice, usnesla se strana pořádku právě v této kritické chvíli ustoupit ze scény a odročit zasedání sněmovny o tři měsíce, od 10. srpna do 4. listopadu.

Nejenže se parlamentní strana rozpadla na své dvě velké frakce, nejenže každá z těchto frakcí byla sama uvnitř rozložena, dokonce i strana pořádku v parlamentě se rozešla se stranou pořádku mimo parlament. Mluvčí a publicisté buržoazie, její tribuna a její tisk, zkrátka ideologové buržoazie a buržoazie sama, zástupci a zastupovaní stáli vzájemně si odcizeni proti sobě a přestali si rozumět.

Legitimisté v provinciích, se svým omezeným obzorem a svým neomezeným nadšením, obviňovali své parlamentní vůdce Berryera a Fallouxe, že přeběhli do bonapartistického tábora a že odpadli od Jindřicha V. Jejich liliový* rozum věřil v první hřích, nevěřil však v diplomacii.

Nesrovnatelně osudnější a rozhodnější byla roztržka obchodní buržoazie s jejími politiky. Zatímco legitimisté vytýkali svým politikům, že zradili zásadu, obchodní buržoazie naopak vytýkala svým politikům, že zůstali věrni zásadám, které už nejsou k ničemu.

Již dříve jsem naznačil, že od okamžiku Fouldova vstupu do ministerského kabinetu část obchodní buržoazie, která měla lví podíl na panství Ludvíka Filipa, finanční aristokracie, se stala bonapartistickou. Fould nezastupoval jen Bonapartovy zájmy na burze, zastupoval zároveň zájmy burzy u Bonaparta.

* Narážka na lilii, kterou měli ve znaku Bourboni, a také na „nevinnost“, tj. duševní omezenost legitimistů. (*Pozn. čes. red.*)

Postavení finanční aristokracie charakterizuje nejvýstižněji citát z jejího evropského orgánu, londýnského „Economistu“⁸⁴. Ve svém čísle z 1. února 1851 uveřejňuje tuto zprávu z Paříže:

„Nyní jsme si všestranně ověřili, že si Francie žádá především klid. President to prohlašuje ve svém poselství k Zákodárnému shromáždění, vrací se to ozvěnou z národní řečnické tribuny, tvrdí to noviny, hlásá se to z kazatelny, *dokazuje to citlivost státních papírů při sebemenším nebezpečí poruchy a jejich pevnost, kdykoli vítězí výkonná moc.*”

V čísle z 29. listopadu 1851 prohlašuje „Economist“ sám za sebe:

„Na všech evropských burzách je nyní president uznáván za strál pořádku.¹”

Finanční aristokracie tedy odsuzovala parlamentní boj strany pořádku s výkonnou mocí jako rušení pořádku a oslavovala každé vítězství presidenta nad svými domnělými reprezentanty jako vítězství pořádku. Finanční aristokracií je tu přitom nutno rozumět nejen velké spekulanty se státními půjčkami a státními papíry, jejichž zájem samozřejmě splývá se zájmem státní moci. Celé moderní peněžnictví, celé moderní bankovníctví je co nejužší spjato s veřejným úvěrem. Část jejich obchodního kapitálu se nutně vkládá do snadno realizovatelných zúročených státních papírů. Bankovní vklady, kapitál daný k dispozici bankám a jimi rozdělovaný mezi obchodníky a průmyslníky, plyne částečně z dividend majitelů státních papírů. Jestliže za všech dob stabilita státní moci znamenala pro celý peněžní trh a jeho kněze jen a jen peníze, což teprve dnes, kdy každá potopa hrozí odplavit se starými státy i staré státní dluhy?

Rovněž průmyslová buržoazie měla ve své fanatické touze po pořádku zlost na hádky parlamentní strany pořádku s výkonnou mocí. Thiers, Anglès, Sainte-Beuve atd. dostali po svém vótu z 18. ledna při příležitosti Ghangarnierova sesazení od svých voličů právě z průmyslových obvodů veřejnou důtku, kterou se zejména jejich koalice s Horou pranýřovala jako velezrada spáchaná na pořádku. Jestliže, jak jsme viděli, chvástavé popichování, malicherné intriky, jimiž se projevoval boj strany pořádku s presidentem, si nezasluhovaly lepší přijetí, tu na druhé straně nestála tato buržoazní strana, která žádala od svých zástupců, aby bez odporu předali vojenskou moc z rukou svého vlastního parlamentu do rukou dobrodruha pretendenta, ani za intriky, které se v jejím zájmu zbytečně spřádaly. Dokázala, že boj za její veřejné zájmy, za její vlastní třídní zájmy, za její politickou míjejí jen na obtíž a rozladí ji jako překážka jejích soukromých obchodů.

Buržoazní honorace departementních měst, městští radní, členové obchodních soudů atd. téměř bez výjimky přijímali Bonaparta při jeho zájezdech všude co nejservilněji, dokonce i tehdy, když jako v Dijonu bezohledně napadl Národní shromáždění a zvláště stranu pořádku.

Dokud šly obchody dobře, jako tomu bylo ještě na počátku roku 1851, zuřila obchodní buržoazie proti každému parlamentnímu boji ze strachu, že tím utrpí obchod. Když šly obchody špatně, jak tomu bylo od konce února 1851 neustále, stěžovala si obchodní buržoazie, že parlamentní boj je příčinou vážnutí obchodu, a žádala, aby se s tím přestalo v zájmu oživení obchodu. Debaty o revizi ústavy spadají právě do těchto špatných dob. Protože tu šlo o bytí či nebytí existující státní formy, cítila se buržoazie tím oprávněněji žádat od svých zástupců, aby učinili konec mučivému provizoriu a zároveň zachovali status quo. V tom nebyl žádný rozpor. Koncem provizoria rozuměla právě jeho další trvání, odkládání konečného rozhodnutí do nedohledných dálek. Status quo mohl být zachován jen dvojitou cestou: buď prodloužením moci Bonapartovy, nebo jeho ústavním odstoupením a volbou Cavaignaca. Jedna část buržoazie se přikláněla k tomuto řešení, ale svým zástupcům nedovedla poradit nic lepšího, než aby mlčeli, aby se nedotýkali palčivé otázky. Domnívala se, že nebudou-li její zástupci mluvit, nebude Bonaparte jednat. Přála si přstrosí parlament, který schová hlavu, aby ho nebylo vidět. Druhá část buržoazie si přála ponechat Bonaparta na presidentském křesle, na němž už jednou seděl, aby všechno zůstalo při starém. Rozhořčovalo ji to, že její parlament

otevřeně neporušil ústavu a bez okolků neodstoupil.

Generální rady departementů, tato venkovská zastupitelstva velké buržoazie, které zasedaly v době prázdnin Národního shromáždění od 25. srpna, se téměř jednohlasně vyslovily pro revizi, tedy proti parlamentu a pro Bonaparta.

Ještě zřejměji než roztržku se svými parlamentními představiteli dávala buržoazie najevo vztek na své literární představitele, na vlastní tisk. Nad rozsudky k přehnaným peněžitým pokutám a nehorázným trestům vězení, jimiž buržoazní soudy trestaly každý útok buržoazních žurnalistů na Bonapartovy uzurpační choutky, každý pokus tisku obhájit politická práva buržoazie proti výkonné moci, žasla nejen Francie, nýbrž celá Evropa.

Jestliže, jak jsem už ukázal, parlamentní strana pořádku svým voláním po klidu odsoudila samu sebe k nečinnosti, jestliže prohlásila politické panství buržoazie za neslučitelné s bezpečností a existencí buržoazie tím, že v boji proti ostatním třídám společnosti vlastnoručně zničila všechny podmínky svého vlastního režimu, parlamentního režimu, tu naopak mimoparlamentní masa buržoazie svou servilností vůči presidentovi, svým tupením parlamentu, svým surovým chováním k vlastnímu tisku vyzývala Bonaparta, aby potlačil, zničil její řečníci a píšíci část, její politiky a její publicisty, její řečnické tribuny a její tisk, aby se tak nerušeně, pod ochranou silné a neomezené vlády mohla věnovat svým soukromým obchodům. Prohlásila nedvojsmyslně, že dychtí po tom, aby se zbavila svého vlastního politického panství, aby se zbavila těžkostí a nebezpečí panování.

A tato mimoparlamentní buržoazie, která se rozhořčovala už na pouhý parlamentní a literární boj o panství své vlastní třídy, která zradila vůdce tohoto boje, se nyní dodatečně odvažuje obviňovat proletariát, že pro ni nerozpoutal krvavý boj, boj na život a na smrt. Ona, která každou chvíli obětovala své obecné třídní zájmy, tj. své politické zájmy, nejomezenějším, nejspinavějším soukromým zájmům a od svých zástupců vyžadovala podobné oběti, nyní nařká, že prý proletariát obětoval její ideální politické zájmy svým materiálním zájmům. Tváří se jako krásná duše, zneuznaná a v rozhodném okamžiku opuštěná proletariátem svedeným socialisty. A její nářky nacházejí všeobecný ohlas v buržoazním světě. Nemluvím tu přirozeně o německých pokoutních politicích a bezcharakterních ničemech. Mám na mysli např. týž „Economist“, který ještě 29. listopadu 1851, tedy čtyři dny před státním převratem, prohlašoval Bonaparta za „stráž pořádku“, kdežto Thierse a Berryery za „anarchisty“, a už 27. prosince 1851, když už Bonaparte ony „anarchisty“ umlčel, křičí o zradě, kterou prý spáchaly „ignorantské, nevychované, stupidní proletářské masy na obratnosti, vědomostech, disciplíně, duchovním vlivu, intelektuálních zdrojích a morální váze středních a vyšších společenských vrstev“. Stupidní, ignorantskou a sprostou masou nebyl nikdo jiný než sama masa buržoazie.

Francie ovšem zažila roku 1851 jakousi malou obchodní krizi. Koncem února se projevil pokles vývozu proti roku 1850, v březnu obchod vázl a začaly se zavírat továrny, v dubnu se situace průmyslových departementů zdála tak zoufalá jako po únorových dnech, v květnu obchod ještě neoživí, ještě 28. června svědčil portefeuille Francouzské banky ohromným růstem depozit a stejně velkým poklesem záloh na směnky o ochrnutí výroby a teprve v polovině října se obchody začaly opět postupně zotavovat. Francouzská buržoazie si tuto obchodní krizi vysvětlovala čistě politickými příčinami, bojem mezi parlamentem a výkonnou mocí, nejistotou jen provizorní státní formy, děsivými vyhlídkami na druhou květnovou neděli 1852. Nechci tvrdit, že všechny tyto okolnosti nepůsobily na úpadek některých průmyslových odvětví v Paříži a v departementech. Rozhodně však byl tento účinek politických poměrů jen místní a nepatrný. To nejlépe dokazuje fakt, že obchody se začaly zotavovat právě v polovině října, ve chvíli, kdy se politická situace zhoršila, kdy se politický obzor zatáhl mraky a kdy se každým okamžikem dal čekat úder blesku z Elysejských polí. Francouzský buržoa, jehož „obratnost, vědomosti, prozíravost a intelektuální zdroje“ nesahají dál než jeho nos, mohl ostatně kdykoli po celou dobu trvání průmyslové výstavy⁸⁵ v Londýně narazit nosem na příčiny své obchodní mizérie. Zatímco se ve Francii zavíraly továrny, propukaly v Anglii obchodní bankroty. Zatímco v dubnu a v květnu dosahovala ve Francii svého vrcholu průmyslová panika, dosahovala v dubnu a v květnu v Anglii svého vrcholu obchodní panika. Tak jako trpěl francouzský vlnářský průmysl, tak trpěl i anglický, jako trpěla francouzská hedvábnická manufaktura, tak trpěla i anglická. Jestliže

anglické bavlnářské továrny pracovaly dál, nepracovaly už se stejným ziskem jako roku 1849 a 1850. Rozdíl byl jen v tom, že ve Francii byla krize průmyslová, v Anglii obchodní, že zatímco ve Francii továrny zastavovaly práci, v Anglii byly rozšiřovány, ale za nepříznivějších podmínek než v předchozích letech, že ve Francii byl hlavně postižen vývoz, v Anglii dovoz. Společná příčina, kterou ovšem nelze hledat v mezích francouzského politického obzoru, byla očividná. Roky 1849 a 1850 byly roky největší materiální prosperity a nadvýroby, která se projevila teprve roku 1851. Na začátku tohoto roku byla nadvýroba ještě zvlášť posílena vyhlídkou na průmyslovou výstavu. K tomu přistupovaly ještě zvláštní okolnosti: nejprve neúroda bavlny roku 1850 a 1851, potom zjištění, že sklizeň bavlny bude větší, než se očekávalo, nejprve vzestup, pak náhlý pokles, zkrátka kolísání cen bavlny. Sklizeň surového hedvábí byla alespoň ve Francii podprůměrná. Konečně vlnářský průmysl se od roku 1848 tak rozšířil, že výroba vlny mu nemohla stačit a cena surové vlny v poměru k cenám vlněných výrobků velmi stoupla. Zde tedy máme už v surovině tří průmyslových odvětví světového trhu trojí podklad pro obchodní krizi. Nehledě k těmto zvláštním okolnostem, nebyla zdánlivá krize z roku 1851 nic jiného než zastávka, kterou nadvýroba a přehnaná spekulace při opisování svého průmyslového koloběhu dělá pokaždé, dříve než s vypětím všech sil horečně prolétne posledním úsekem koloběhu a vrhne se zpět k svému východisku, všeobecné obchodní krizi. V takových přestávkách obchodních dějin propukají v Anglii obchodní bankroty, zatímco ve Francii se zastavuje sám průmysl, částečně proto, že je vytlačován ze všech trhů anglickou konkurencí, která se právě tehdy stává nesnesitelnou, částečně proto, že jako průmysl vyrábějící přepychové předměty je zvlášť citlivý na každé uvážnutí obchodu. Tak prožívá Francie kromě všeobecných krizí své vlastní národní obchodní krize, které však jsou mnohem spíše určovány a podmiňovány celkovým stavem světového trhu než místními francouzskými vlivy. Nebude bez zajímavosti srovnat s předsudkem francouzského měšťáka úsudek anglického měšťáka. Jeden z největších liverpoolských obchodních domů píše ve své výroční obchodní zprávě za rok 1851:

„Málokterý rok víc zklamal naděje v něj vkládané než rok právě uplynulý; místo velké prosperity, která byla jednomyslně očekávána, ukázal se jedním z nejpochmurnějších roků za poslední čtvrtstoletí. To ovšem platí jen o obchodních, a ne o průmyslových třídách. A přece byly na počátku roku jistě známy skutečnosti, z nichž se dalo usuzovat na opak; zásoby zboží byly skrovné, kapitálu bylo nadbytek, potraviny levné, byly vyhlídky na dobrou úrodu; nerušený mír na kontinentě, žádné politické či finanční poruchy doma: vskutku, nikdy nebyla křídla obchodu svobodnější... čemu lze připsat tento nepříznivý výsledek? Myslíme, že *nadměrnému obchodu* jak v dovozu, tak i ve vývozu. Jestliže naši obchodníci sami neomezí svou činnost, pak nic nemůže udržet rovnováhu, jen panika opakující se každé tři roky.“

Nyní si představme francouzského burzou uprostřed této obchodní paniky s mozkiem posedlým obchodem, s mozkiem, na nějž neustále dotírají, jež mučí a ohlušují pověsti o státních převratech a o zavedení všeobecného hlasovacího práva, boj mezi parlamentem a výkonnou mocí, ustavičný boj mezi orleanisty a legitimisty, komunistická spiknutí v jižní Francii, domnělé jacquerie* v departementech Nièvre a Cher, reklama různých kandidátů na presidentství, dryáčnická hesla novin, hrozby republikánů, že budou bránit ústavu a všeobecné hlasovací právo se zbraní v ruce, evangelia emigrovaných hrdinů in partibus**, předpovídající konec světa na druhou květnovou neděli 1852, a pak pochopíme, proč buržoa v tomto nepopsatelném, ohlušujícím zmatku fúze, revize, prorogace, konstituce, konspirace, koalice, emigrace, uzurpace a revoluce vztekla křičí na svou parlamentní republiku: „Raději hrůzný konec než hrůzy bez konce!“

Bonaparte chápal tento výkřik. Jeho chápavost se zostřovala s rostoucí netrpělivostí věřitelů, kterým se zdálo, že s každým západem slunce přibližujícím poslední den presidentství, druhou květnovou neděli 1852, pohyb nebeských těles protestuje proti jejich pozemským směnkám. Stali se pravými astrology. Národní shromáždění zmařilo Bonapartovy naděje na ústavní prodloužení jeho moci, kandidatura prince Joinvilla nepřipouštěla další váhání.

Vrhala-li někdy nějaká událost před sebe svůj stín dlouho předtím, než se udála, pak to byl právě

* — selská povstání. (Pozn. čes. red.)

** — v cizině. (Pozn. čes. red.)

Bonapartův státní převrat. Již 29. ledna 1849, sotva měsíc po své volbě, učinil Bonaparte návrh v tomto smyslu Changarnierovi. Jeho vlastní ministerský předseda Odilon Barrot v létě 1849 skrytě a Thiers v zimě 1850 otevřeně odsoudili politiku státních převratů. Persigny se pokusil ještě jednou v květnu 1851 získat Changarniera pro převrat, „Messenger de l'Assemblée“⁸⁶ uveřejnil obsah vyjednávání. Bonapartistické časopisy hrozily při každé parlamentní bouři státním převratem, a čím víc se blížila krize, tím hlasitěji se ozývaly. Při orgiích, které Bonaparte pořádal každé noci se swell mob* obojího pohlaví, kdykoli se blížila půlnoc a mocné popíjení rozvázalo jazyky a roznětilo fantazii, bylo usneseno provést státní převrat příštího dne. Tasily se meče, číše zvonily, zástupci lidu byli vyhazováni okny, na ramena Bonapartova se snesl císařský plášť, až zase příští jitro zahnal přízrak a užaslá Paříž se dovídala od příliš sdílných vestálků a nediskrétních paladinů o nebezpečí, kterému ještě jednou unikla. V září a říjnu neumlkaly pověsti o státním převratu ani na chvíli. Stín se začal pokrývat barvami jako barevný daguerrotyp.

Stačí jen prolistovat evropské noviny ze září a října a najdeme v nich přímé náznaky, jako např. : „Paříž je plna pověstí o státním převratu. Hlavní město má prý být v noci obsazeno vojskem a druhého dne prý budou vydány dekrety, jimiž bude rozpuštěno Národní shromáždění, vyhlášen stav obležení nad departementem Seine, obnoveno všeobecné hlasovací právo a vydáno svolání k lidu. Bonaparte prý hledá ministry k provedení těchto nezákonných dekretů.“ Tato sdělení končí vždy osudným „odloženo“. Státní převrat byl vždy Bonapartovou fixní ideou. S touto ideou se vrátil na francouzskou půdu. Byl jí tak posedlý, že ji neustále prozrazoval a žvanil o ní. Byl takový slaboch, že se jí právě tak neustále vzdával. Pařížané si na stín státního převratu tak zvykli, že když se nakonec objevil z masa a krve, nechtěli v něj ani uvěřit. Úspěch státního převratu nelze tedy vysvětlovat ani tím, že vůdce Společnosti 10. prosince byl uzavřený a zdrženlivý, ani tím, že Národní shromáždění bylo nečekaně zaskočeno. Podařil se přes Bonapartovu nediskretnost a s vědomím Národního shromáždění jako nutný, nevyhnutelný výsledek předchozího vývoje.

10. října oznámil Bonaparte svým ministrům své rozhodnutí, že chce znovu zavést všeobecné hlasovací právo, 16. října podali ministři demisi, 26. října se Paříž dověděla o utvoření Thorignyho kabinetu. Zároveň byl policejní prefekt Carlier nahrazen Maupasem, velitel první vojenské divize Magnan stáhl do hlavního města nejspolehlivější pluky. Dne 4. listopadu zahájilo Národní shromáždění znovu své zasedání. Nezbývalo mu už nic jiného na práci než zopakovat v krátkém a jasném přehledu kurs, jímž prošlo, a dokázat, že bylo pohřbeno teprve po své smrti.

První pozicí, kterou ztratilo v boji s výkonnou mocí, byl ministerský kabinet. Tuto ztrátu muselo slavnostně přiznat tím, že uznalo ryze fiktivní kabinet Thorignyho za pravoplatný. Stálý výbor uvítal se smíchem pana Girauda, když se představil jménem nového kabinetu. Tak slabý kabinet pro tak silná opatření, jako je znovuzavedení všeobecného hlasovacího práva! Šlo však právě o to, neprosazovat nic v parlamentě, všechno proti parlamentu.

Hned prvního dne svého znovuzahájení dostalo Národní shromáždění Bonapartovo poselství, v němž žádal obnovení všeobecného hlasovacího práva a zrušení zákona z 31. května 1850. Téhož dne předložili jeho ministři dekret v tomto smyslu. Shromáždění ihned zamítlo návrh ministrů o neodkladnosti dekretu a zákon sám zamítlo 13. listopadu 355 proti 348 hlasům. Tak ještě jednou roztrhlo svůj mandát, ještě jednou potvrdilo, že se ze svobodně zvoleného zastupitelského orgánu lidu přeměnilo v uzurpátorský parlament jedné třídy, ještě jednou přiznalo, že samo přeřízlo svaly, které spojovaly parlamentní hlavu s tělem národa.

Odvolávala-li se výkonná moc svým návrhem na obnovení všeobecného hlasovacího práva od Národního shromáždění k lidu, odvolávala se zákonodárna moc svým návrhem kvestorského zákona od lidu k armádě. Tento kvestorský zákon měl stanovit právo Národního shromáždění na přímé povolávání vojska, na vytvoření parlamentní armády. Když takto jmenovalo armádu rozhodčím soudcem mezi sebou a lidem, mezi sebou a Bonapartem, když uznalo armádu za rozhodující státní moc, muselo na druhé straně potvrdit, že se už dávno vzdalo svého práva ji ovládat. Tím že debatovalo o právu na povolání armády, místo aby ihned vojsko povolalo, prozradilo pochybnosti o své vlastní moci. Zamítnutím kvestorského zákona přiznalo zjevně svou bezmocnost. Tento zákon propadl menšinou 108 hlasů, o jeho osudu rozhodla Hora. Hora byla v situaci Buridanova osla, jenže měla rozhodnout ne o tom, která ze dvou otýpek sena je lákavější, nýbrž který

* — vznešenou sebrankou. (Pozn. red.)

ze dvou obušků je tvrdší. Na jedné straně strach ze Changarniera, na druhé straně strach z Bonaparta. Je nutno přiznat, že situace nebyla nijak heroická.

Dne 18. listopadu byl předložen pozměňující návrh k zákonu o obecních volbách, který podala strana pořádku; podle tohoto pozměňujícího návrhu měl při volbách do obecních rad místo tří let stačit rok pobytu v místě. Pozměňující návrh propadl většinou jediného hlasu, ačkoli se hned nato ukázalo, že tento jediný hlas byl omylem. Strana pořádku, rozpadlá na nepřátelské frakce, ztratila dávno svou samostatnou parlamentní většinu. Nyní se ukázalo, že v parlamentě už vůbec není většina. Národní shromáždění se stalo neschopným se usnášet. Atomy, z nichž se skládalo, nebyly už vázány soudržností, už vydechlo naposledy, bylo mrtvo.

Konečně měla mimoparlamentní masa buržoazie několik dní před katastrofou ještě jednou slavnostně potvrdit svůj rozchod s buržoazií v parlamentě. Thiers, který jako parlamentní hrdina byl zvláště silně zachvácen nevyčísitelnou nemocí parlamentního kretenismu, si po smrti parlamentu vymyslel novou parlamentní intriku se státní radou, zákon o odpovědnosti, který měl presidenta udržet v mezích ústavy. Bonaparte, tak jako 15. září při

kladení základního kamene k nové budově pařížské tržnice, okouzlit co druhý Masaniello dames des halles*,

prodavačky ryb z tržnice -ovšem jedna rybářka co do reálné síly vyvážila 17 purkrabí - tak jako po předložení kvestorského zákona nadchl poručíky častované v Elysejském paláci, tak nyní 25. listopadu strhl za sebou průmyslovou buržoazii, která se shromáždila v cirku, aby z jeho rukou přijala medaile za londýnskou průmyslovou výstavu. Uvádím charakteristickou část jeho řeči podle „Journal des Débats“:

„Tak neočekávané úspěchy mi dávají právo opakovat, jak velká by mohla být francouzská republika, kdyby jí bylo dovoleno starat se o své reálné zájmy a reformovat své instituce, místo aby byla ustavičně rušena jednak demagogy, jednak monarchickými halucinacemi. (Hlasitý, bouřlivý a dlouhotrvající potlesk ze všech stran amfiteátru.) Monarchické halucinace překázejí jakémukoli pokroku a všem vážným průmyslovým odvětvím. Místo pokroku jen boj. Vidíme, jak se muži, kteří byli dříve nejhodnějšími oporami královské autority a prerogativ, stávají stoupenci konventu, jen aby oslabili autoritu, která vznikla ze všeobecného hlasovacího práva. (Hlasitý a dlouhotrvající potlesk.) Vidíme, jak muži, kteří nejvíc trpěli revolucí a nejvíc na ni naříkali, provokují novou revoluci, a to jen aby spoutali vůli národa. . . Já vám slibuji klid pro budoucnost atd. atd. (Bravo, bravo, bouřlivé bravo.)”

Tak průmyslová buržoazie podlízavě deska státnímu převratu z 2. prosince, zničení parlamentu, zániku svého vlastního panství, Bonapartově diktatuře. Na hřmění potlesku z 25. listopadu odpovědělo hřmění děl ze 4. prosince a dům pana Sallandrouze, který tleskal nejbouřlivěji, byl nejvíc roztráskán bombami.

Když Cromwell rozpouštěl dlouhý parlament, odebral se sám do zasedací síně, vyňal své hodinky, aby parlament ani o minutu nepřezil lhůtu, kterou mu stanovil, a vyhnal každého jednotlivého člena parlamentu s posměšně humornými poznámkami. Napoleon, menší než jeho vzor, se v den 18. brumairu odebral alespoň do Zákonodárského shromáždění a přečetl mu, byť sklíčeným hlasem, rozsudek smrti. Druhý Bonaparte, který měl ostatně ve svých rukou docela jinou výkonnou moc než Cromwell nebo Napoleon, nehledal svůj vzor v análech světových dějin, nýbrž v análech Společnosti 10. prosince, v análech trestního soudnictví. Okradl Francouzskou banku o 25 miliónů franků, koupil si za 1 milión generála Magnana, vojáky kus za 15 franků a kořalku, sešel se v noci tajně jako zloděj se svými kumpány, nařídil vloupat se do bytů nejnebezpečnějších parlamentních vůdců, dal vytáhnout Cavaignaca, Lamoriciéra, Le Fló, Changarniera, Charrase, Thierse, Baze atd. z postele, obsadit hlavní body Paříže i parlamentní budovu vojskem a časně ráno na všech zdech vylepit dryáčnické plakáty hlásající rozpuštění Národního shromáždění a státní rady, znovuzavedení všeobecného hlasovacího práva a vyhlášení stavu obležení nad departementem Seině. Krátce nato propašoval do „Moniteuru“ falešný dokument, který měl vyvolat zdání, že se kolem něho seskupilo několik vlivných parlamentních osobností a vytvořilo mimořádnou státní radu.

Zbytek parlamentu, složený hlavně z legitimistů a orleanistů, který se sešel na radnici X. okresu, se za opětovného provolávání „Ať žije republika!“ usnáší na Bonapartově sesazení, marně popouzí masu zevlující před budovou a je nakonec v doprovodu afrických střelců odvezen nejprve do kasáren d'Orsay, později naložen do vězeňského vozu a odvezen do mazaské, hamské a vincenneské věznice. Tak skončila strana pořádku, Zákonodárské shromáždění a únorová revoluce. Dříve než přikročíme k závěru, načrtne si stručně schéma její historie.

* — dámy z tržnice. (Pozn. red.)

I. První období: Od 24. února do 4. května 1848. Únorové období. Prolog. Komédie všeobecného sbratřování.

II. Druhé období: Období ustavování republiky a Ústavodárného národního shromáždění.

1) Od 4. května do 25. června 1848. Boj všech tříd proti proletariátu. Porážka proletariátu v červnových dnech.

2) Od 25. června do 10. prosince 1848. Diktatura ryzích buržoazních republikánů. Vypracování ústavy. Vyhlášení stavu obležení nad Paříží. Odstranění buržoazní diktatury 10. prosince volbou Bonaparta prezidentem.

3) Od 20. prosince 1848 do 28. května 1849. Boj Konstituanty s Bonapartem a spojenou s ním stranou pořádku. Zánik Konstituanty. Pád republikánské buržoazie.

III. Třetí období: Období ústavní republiky a zákonodárného národního shromáždění.

1) Od 28. května 1849 do 13. června 1849. Boj maloměšťáků s buržoazií a s Bonapartem. Porážka maloburžoazní demokracie.

2) Od 13. června 1849 do 31. května 1850. Parlamentní diktatura strany pořádku. Dovršuje své panství odstraněním všeobecného volebního práva, ztrácí však parlamentní ministerský kabinet.

3) Od 31. května 1850 do 2. prosince 1851. Boj mezi parlamentní buržoazií a Bonapartem.

a) Od 31. května 1850 do 12. ledna 1851. Parlament ztrácí vrchní velení nad armádou.

b) Od 12. ledna do 11. dubna 1851. Parlament je poražen při pokusech zmocnit se opět administrativní moci. Strana pořádku ztrácí samostatnou parlamentní většinu. Její koalice s republikány a Horou.

c) Od 11. dubna 1851 do 9. října 1851. Pokusy o revizi, fúzi, z května 1850 prorogaci. Strana pořádku se rozkládá na své jednotlivé součásti. Roztržka buržoazního parlamentu a buržoazního tisku s masou buržoazie se upevňuje.

d) Od 9. října do 2. prosince 1851. Otevřená roztržka mezi parlamentem a výkonnou mocí. Parlament umírá a podléhá, opuštěn svou vlastní třídou, armádou, všemi ostatními třídami. Zánik parlamentního režimu a buržoazního panství. Bonapartovo vítězství. Parodie imperialistické restaurace.

VII

Sociální republika se objevila jako fráze, jako proroctví na prahu únorové revoluce. V červnových dnech 1848 byla udušena v krvi pařížského proletariátu, ale v dalších jednáních dramatu obchází jako strašidlo. Na jeviště přichází demokratická republika. Míží 13. června 1849 spolu se svými zběhlými maloměšťáky, na útěku však za sebe hází dvojnásob chvástavou reklamou. Parlamentní republika spolu s buržoazií se zmocňuje celého jeviště, vyžívá se v plné šíři své existence, ale 2. prosinec 1851 ji pochovává za zděšeného volání sjednocených rojalistů: „At' žije republika!”

Francouzská buržoazie se vzepřela panství pracujícího proletariátu, odevzdala vládu lumpenproletariátu s vůdcem Společnosti 10. prosince v čele. Buržoazie udržovala Francii v neustálém strachu z příštích hrůz rudé anarchie; Bonaparte jí eskomptoval tuto budoucnost, když 4. prosince z jeho nařízení střílela kořalkou zpitá armáda pořádku po vznešených občanech do oken jejich bytů na bulváru Montmartre a bulváru des Italiens. Klaněla se šavli jako bohu; teď jí šavle vládne. Zničila revoluční tisk; její vlastní tisk je zničen. Postavila lidová shromáždění pod policejní dozor; její salóny jsou pod dozorem policie. Rozpustila demokratické národní gardy; její vlastní národní garda je rozpuštěna. Vyhlásila stav obležení; stav obležení je vyhlášen nad ní. Nahradila poroty vojenskými komisemi; její poroty byly nahrazeny vojenskými komisemi. Podrobila výchovu lidu páterům; páteři ji podrobují své vlastní výchově. Posílala do vyhnanství bez soudu; je bez soudu posílána do vyhnanství. Potlačovala státní mocí každé hnutí společnosti; každé hnutí její společnosti je potlačováno státní mocí. Z lásky k svému měšci rebelovala proti svým vlastním politikům a literátům; její politikové a literáti jsou odstraněni, ale měšec jí drancují, když jí zacpali ústa a zlomili pero. Buržoazie neúnavně křičela na revoluci jako svatý Arsenius na křesťany: „Fuge, tace, quiesce! Uteč, mlč, buď zticha!” Bonaparte křičí na buržoazii: „Fuge, tace, quiesce! Uteč, mlč, buď zticha!”

Francouzská buržoazie dávno rozřešila Napoleonovo dilema: „Dans cinquante ans l'Europe sera républicaine ou cosaque.”* Rozřešila je ve smyslu „république cosaque”**. Nebylo ani třeba zlomocných čar Kirké, aby se umělecké dílo buržoazní republiky přeměnilo v obludu. Tato republika neztratila nic jiného než zdání počestnosti. Nynější Francie*** byla v hotové podobě obsažena v parlamentní republice. Stačilo jen bodnutí bodákem, blána praskla a před očima se zjevil netvor.

Proč pařížský proletariát po 2. prosinci nepovstal?

Svržení buržoazie bylo zatím jen dekretováno, dekret nebyl ještě proveden. Jakékoli vážné povstání proletariátu by ji bylo hned znovu oživilo, smířilo by ji s armádou a zajistilo dělníkům druhou červnovou porážku.

Dne 4. prosince popichovali měšťák a kramář proletariát k boji. V předvečer tohoto dne několik legií národní gardy slibovalo, že se objeví ozbrojeny a v uniformách na bojišti. Měšťák a kramář přišli totiž na to, že Bonaparte v jednom ze svých dekretů z 2. prosince odstranil tajné hlasování a poručil jim, aby do úředních seznamů voličů napsali své ano či ne vedle svých jmen. Odpor ze 4. prosince Bonaparta zastrašil. V noci dal na všech pařížských nárožích vylepit plakáty, které oznamovaly obnovení tajného hlasování. Měšťák a kramář uvěřili, že dosáhli svého cíle. Kdo druhého dne zůstal doma, byli právě kramář a měšťák.

V noci z 1. na 2. prosince oloupil Bonaparte nenadálým pučem pařížský proletariát o jeho vůdce, velitele barikád. Představuje armádu bez důstojníků, vzpomínkami z června 1848 a 1849 a zbaven chuti bojovat pod praporem montagnardů, přenechal proletariát své avantgardě, tajným společnostem, aby zachránily povstaleckou čest Paříže, kterou buržoazie vydala napospas soldatesce tak bez odporu, že Bonaparte mohl později národní gardu odzbrojit s výsměšným odůvodněním: že se obává, aby anarchisté nezneužili jejich zbraní proti ní samé!

„C'est le triomphe complet et définitif du socialisme!”**** Tak charakterizoval Guizot 2. prosinec. Jestliže však svržení parlamentní republiky obsahuje v sobě v zárodku vítězství proletářské revoluce, tu jejím

* „Za padesát let bude Evropa buď republikánská, nebo kozácká.” (Pozn. red.)

** kozácké republiky. (Pozn. red.)

*** Tj. Francie po státním převratu roku 1851. (Pozn. red.)

**** „To je úplné a konečné vítězství socialismu” (Pozn. red.)

nejbližším zřejmým výsledkem bylo Bonapartovo vítězství nad parlamentem, vítězství výkonné moci nad zákonodárnou, vítězství moci bez fráze nad mocí fráze. V parlamentě učinil národ svou všeobecnou vůli zákonem, tj. učinil zákon vládnoucí třídy svou všeobecnou vůlí. Vůči výkonné moci se zříká veškeré vlastní vůle a podrobuje se mocenskému příkazu cizí vůle, autoritě. Výkonná moc v protikladu k zákonodárné vyjadřuje heteronomii národa v protikladu k jeho autonomii. Zdá se tedy, jako by Francie unikla despotii jedné třídy jen proto, aby se podřídila despotii individua, a to autoritě individua bez autority. Zdá se, jako by boj skončil tím, že se všechny třídy stejně bezmocně a stejně bez hlesu sklonily před pažbou.

Ale revoluce je důkladná. Prochází ještě očištěm. Koná své dílo metodicky. Do 2. prosince 1851 absolvovala polovinu své přípravy, nyní absolvuje druhou polovinu. Nejdříve dovršila parlamentní moc, aby ji mohla svrhnout. Nyní, když toho dosáhla, dovršuje výkonnou moc, redukuje ji na její nejčistší výraz, izoluje ji, klade šiji proti sobě jako jediný objekt, aby mohla proti ní soustředit všechny své ničivé síly. A jakmile revoluce dokončí tuto druhou polovinu své přípravné práce, vyskočí Evropa ze svého místa a zajásá: Výbornější ryl, starý krtku!⁸⁷

Tato výkonná moc se svou ohromnou byrokratickou a vojenskou organizací, se svou složitou a umělou státní mašinerií, půlmiliónová armáda úředníků vedle druhé půlmiliónové armády vojáků, toto strašné cizopasné těleso, které jako síť obepíná tělo francouzské společnosti a ucpává jí všechny póry, vzniklo v době abso lutní monarchie, za rozpadu feudalismu, který pomáhalo urychlit. Panská privilegia pozemkových vlastníků a měst se proměnila v právě tak četné atributy státní moci, feudální hodnostáři se přeměnili v placené úředníky a pestrá vzorkovnice odporujících si středověkých suverénních práv se přeměnila v přesně stanovený plán státní moci, v němž vládne stejně dělba práce a centralizace jako v továrně. První francouzská revoluce, která si vytkla za úkol zničit všechny místní, územní, městské a provinční zvláštní moci, aby vytvořila občanskou jednotu národa, musela dále rozvinout to, co absolutní monarchie začala: centralizaci, ale rovněž s tím rozšířila i rozsah, atributy a počet přísluhovačů vládní moci. Napoleon tuto státní mašinerii dobudoval. Legitimní a červencová monarchie k tomu nepřipojily nic nového kromě větší dělby práce, která se rozrůstala tou měrou, jak dělba práce vytvářela uvnitř buržoazní společnosti nové skupiny zájmů, tedy nový materiál pro státní správu. Každý společný zájem byl ihned od společnosti odtržen a postaven proti ní jako vyšší, obecný zájem, byl odňat samostatné činnosti členů společnosti a učiněn předmětem vládní činnosti, počínaje mostem, školní budovou a komunálním majetkem nějaké vesnické obce a konče železnicemi, národním majetkem a francouzskou státní universitou. Nakonec parlamentní republika viděla, že ve svém boji proti revoluci je nucena zároveň s represivními opatřeními zesílit prostředky a centralizaci vládní moci. Všechny převraty tento stroj zdokonalovaly, místo aby jej rozbily. Strany, které střídavě zápasily o panství, považovaly zmocnění se této obrovské státní budovy za hlavní kořist vítěze.

Ale za absolutní monarchie, za první revoluce, za Napoleona byla byrokracie jen prostředkem k přípravě třídního panství buržoazie. Za restaurace, za Ludvíka Filipa, za parlamentní republiky byla byrokracie přes všechnu snahu o samovládu nástrojem vládnoucí třídy.

Teprve za druhého Bonaparta se zdá, jako by se stát úplně osamostatnil. Státní stroj se proti občanské společnosti natolik upevnil, že v jeho čele může stát vůdce Společnosti 10. prosince, z ciziny přiběhlý dobrodruh, vyneseny na štít opilou soldateskou, kterou si koupil za vuřty a kořalku a které musí stále znovu házet vuřty. Odtud ono sklíčené zoufalství, pocit nejstrašnějšího pokoření, ponížení, který svírá hrud' Francie a zaráží jí dech. Cítí se jakoby zneuctěna.

A přesto se státní moc nevznáší ve vzduchu. Bonaparte zastupuje třídu, a to nejpočetnější třídu francouzské společnosti, parcelové rolníky.

Jako byli Bourboni dynastií velkého pozemkového vlastnictví, Orleáni dynastií peněz, tak jsou Bonaparti dynastií rolníků, tj. francouzské lidové masy. Nikoli Bonaparte, který se podrobil buržoaznímu parlamentu, nýbrž Bonaparte, který buržoazní parlament rozehnal, je vyvolencem rolníků. Tři roky se dařilo městům falšovat smysl voleb 10. prosince a klamat rolníky ve věci obnovení císařství. Volby 10. prosince 1848 byly splněny teprve státním převratem z 2. prosince 1851.

Parcelovní rolníci tvoří obrovskou masu, jejíž členové žijí ve stejných poměrech, ale nevstupují do rozmanitých vzájemných vztahů. Jejich výrobní způsob je od sebe izoluje, místo aby je spojoval vzájemným

stykem. Tuto izolaci podporují špatné francouzské komunikační prostředky a chudoba rolníků. Pole, na němž pracují, parcela, vylučuje dělbu práce při obdělávání, vylučuje použití vědy, a tedy i rozmanitost vývoje, rozmanitost talentů, vylučuje bohatství společenských vztahů. Každá jednotlivá rolnická rodina je téměř soběstačná, vyrábí přímo pro sebe největší část své spotřeby a své životní prostředky získává tak spíš výměnou s přírodou než směnou se společností. Parcela, rolník a rodina; vedle toho druhá parcela, druhý rolník a druhá rodina. Několik takových parcel tvoří vesnici a několik vesnic tvoří departement. Tak je velká masa francouzského národa tvořena prostým součtem stejnojmenných veličin, jako např. brambory v pytli tvoří pytel brambor. Pokud milióny rodin žijí v hospodářských existenčních podmínkách, které odlišují jejich způsob života, jejich zájmy a jejich vzdělání od životního způsobu, zájmů a vzdělání druhých tříd a stavějí je nepřátelsky proti nim, tvoří třídu. Pokud existuje mezi parcelovými rolníky jen místní souvislost, pokud totožnost jejich zájmů neplodí mezi nimi společenství, národní spojení a politickou organizaci, netvoří třídu. Proto nejsou schopni uplatňovat své třídní zájmy vlastním jménem, ať už prostřednictvím parlamentu nebo konventu. Nemohou se sami zastupovat, musí být zastupováni. Jejich zástupce musí vystupovat zároveň jako jejich pán, jako autorita nad nimi, jako neomezená vládní moc, která je chrání před ostatními třídami a sesílá jim shora déšť a sluneční zář. Politický vliv parcelových rolníků dochází tedy svého konečného výrazu v tom, že si společnost podrobují výkonná moc.

Historickou tradicí vznikla u francouzských rolníků mystická víra, že všichni jejich ztracenou slávu jim může vrátit muž jménem Napoleon. A tu se našel někdo, kdo se za tohoto muže vydává, protože nese Napoleonovo jméno díky Napoleonovu codu, který přikazuje: „La recherche de la paternité est interdite.”* Po dvaceti letech tuláckého života a po mnoha groteskních dobrodružstvích se splňuje předpověď a tento člověk se stává císařem Francouzů. Fixní idea synovcova se uskutečnila, protože splynula s fixní ideou nejpočetnější třídy francouzské společnosti.

Ale tu mi možná někdo namítne: a co selská povstání v polovině Francie, co vojenské štvánice na rolníky, hromadné uvězňování a deportace rolníků?

Od doby Ludvíka XIV. nezažila Francie podobné pronásledování rolníků „pro demagogické rejdy”.

Rozumějme však dobře. Dynastie Bonapartů není představitelkou revolučního, nýbrž konzervativního rolníka, není představitelkou rolníka, který se snaží vymanit ze svých sociálních existenčních podmínek omezených parcelou, nýbrž rolníka, který je naopak chce upevnit, není představitelkou toho venkovského lidu, který chce svou vlastní energií ve spojení s městy svrhnout starý řád, nýbrž naopak toho lidu, který se tupě uzavírá do tohoto starého řádu a přeje si, aby ho přízrak císařství zachránil i s jeho parcelou a dal mu výsadní postavení. Dynastie Bonapartů nereprezentuje rolníkovo osvícení, nýbrž rolníkovu pověru, nereprezentuje jeho úsudek, nýbrž jeho předsudek, nereprezentuje jeho budoucnost, nýbrž jeho minulost, nereprezentuje jeho moderní Gevenny, nýbrž jeho moderní Vendée.⁸⁸

Tři roky tvrdého panství parlamentní republiky zbavily část francouzských rolníků napoleonské iluze a zrevolucionovaly je, třebaže dosud jen povrchně; buržoazie je však násilně odrazila pokaždé, kdykoli se dali do pohybu. Za parlamentní republiky zápasilo moderní vědomí s tradičním vědomím francouzských rolníků. Proces probíhal ve formě neustálého boje venkovských učitelů proti páterům. Buržoazie učitele potlačila. Rolníci se poprvé pokusili zaujmout samostatné stanovisko k činnosti vlády. Projevovalo se to ustavičnými konflikty starostů s prefekty. Buržoazie starosty sesadila. Nakonec v období parlamentní republiky povstali rolníci v různých částech Francie proti svému vlastnímu výtvaru, armádě. Buržoazie je ztrestala stavem obležení a exekucemi. Táž buržoazie dnes křičí o tuposti mas, o vile multitude*, která prý ji zradila Bonapartovi. Přitom ona sama násilně upevnila imperialismus rolnické třídy, sama upevnila poměry, které jsou živnou půdou tohoto náboženství rolníků. Ovšem buržoazie se musí bát hlouposti mas, dokud zůstávají konzervativní, a poznání mas, jakmile se stávají revolučními.

Povstáními, k nimž došlo po státním převratu, protestovala část francouzských rolníků se zbraní v ruce proti vlastnímu hlasování z 10. prosince 1848. Škola, kterou prošli od roku 1848, je přivedla k rozumu. Upsali však svou duši dějinnému podsvětí, dějiny je vzaly za slovo a většina ještě byla natolik nevědomá, že právě v nejrudějších departementech hlasovalo rolnické obyvatelstvo otevřeně pro Bonaparta. Podle jejich

* — sprosté lůze. (Pozn. red.)

názoru Národní shromáždění Bonapartovi překáželo. Bonaparte nyní jen rozbil okovy, jimiž města spoutala vůli venkova. Místy se rolníci zanášeli groteskní myšlenkou: postavit vedle Napoleona konvent.

Když první revoluce proměnila polonevolnické rolníky ve svobodné vlastníky půdy, Napoleon upevnil a upravil podmínky, za nichž mohli nerušeně využívat francouzskou půdu, kterou právě dostali, a uspokojovat svou mladickou vlastnickou vášeň. Ale to, nač nyní francouzský rolník hyne, je právě jeho parcela, rozdrobení půdy, forma vlastnictví, kterou Napoleon ve Francii upevnil. Jsou to právě materiální podmínky, které učinily francouzského feudálního rolníka parcelovým rolníkem a Napoleona císařem. Stačily dvě generace, aby přivodily nevyhnutelný výsledek: postupné zhoršení zemědělství, postupné zadlužení rolníka. „Napoleonská“ forma vlastnictví, která byla na počátku 19. století podmínkou osvobození a obohacení francouzského venkovského lidu, se během tohoto století přeměnila v zákon jeho otroctví a chudoby. A právě tento zákon je první z „idées napoléoniennes“*, kterou má druhý Bonaparte uhájit. Sdílí-li ještě s rolníky iluzi, že příčinu jejich zkázy je nutno hledat nikoli v parcelovém vlastnictví samém, nýbrž mimo ně, ve vlivu podružných okolností, pak se jeho experimenty musí rozbítet o výrobní vztahy jako mýdlové bublinky.

Ekonomický vývoj parcelového vlastnictví změnil od kořene poměr rolníků k ostatním společenským třídám. Za Napoleona byla parcelace půdy na venkově doplňkem svobodné konkurence a vznikajícího velkého průmyslu ve městech. Rolnická třída byla všudypřítomným protestem proti právě svržené pozemkové aristokracii. Kořeny, které parcelové vlastnictví zapustilo ve francouzské půdě, odňaly feudalismu všechny živné látky. Mezníky parcelového vlastnictví tvořily přirozenou hradbu buržoazie proti jakémukoli napadení ze strany jejich bývalých pánů. Ale během 19. století zaujal místo feudálů městský lichvář, na místo feudálních povinností spojených s půdou nastoupila hypotéka, na místo aristokratického pozemkového vlastnictví buržoazní kapitál. Rolnická parcela je už jen záminkou, která umožňuje kapitalistovi pobírat zisk, úroky a rentu z půdy a nechává na rolníkovi, aby se sám postaral, jak vytluče svou mzdu. Hypoteční dluh, zatěžující francouzskou půdu, ukládá francouzskému rolnictvu tak velké úroky, že se rovnají ročnímu úroku z celého britského státního dluhu. Parcelové vlastnictví, takto zotročené kapitálem - a k tomuto zotročení vede jeho vývoj nevyhnutelně - proměnilo masu francouzského národa v troglodyty. Šestnáct miliónů rolníků (i se ženami a dětmi) žije v doupatech, z nichž velká část má jen jeden otvor, ostatní mají jen dva otvory a v nejlepším případě tři otvory. A okna jsou pro dům tím, čím je pro hlavu pět smyslů. Buržoazní řád, který na počátku století postavil stát na stráž k nově vzniklé parcely a pohnojil ji vavříny, se stal upírem, který jí vysává krev ze srdce a mozek z hlavy a vrhá ji do alchymistického kotle kapitálu. Napoleonský zákoník se stal zákoníkem exekuce, dražby a konfiskace majetku. Ke čtyřem miliónům (i s dětmi atd.) ve Francii úředně napočítaných chudšů, tuláků, zločinců a prostitutek přistupuje pět miliónů osob, které se zmítají na pokraji záhuby a žijí buď přímo na venkově, nebo ustavičně přebíhají se svými hadry a svými dětmi z venkova do měst a z měst na venkov. Zájmy rolníka nejsou tedy už v souladu se zájmy buržoazie, s kapitálem, jako tomu bylo za Napoleona, jsou s nimi v rozporu. Proto rolníci nacházejí svého přirozeného spojence a vůdce v městském proletariátu, jehož úkolem je svrhnout buržoazní pořádek. Ale silná a neomezená vláda - a to je druhá „idée napoléonienne“, kterou má provést druhý Napoleon - je povolána k tomu, aby tento „materiální“ pořádek násilím udržela. A vskutku, heslem všech Bonapartových proklamací proti povstaleckým rolníkům je tento „ordre matériel“**.

Kromě hypotéky, kterou zatěžuje parcelu kapitál, tíží ji ještě daň. Daň je životním zdrojem byrokracie, armády, páterů a dvora, zkrátka celého aparátu výkonné moci. Silná vláda a vysoké daně -to je totéž. Parcelové vlastnictví je svou povahou vhodnou základnou pro všemocnou a nesčetnou byrokracii. Vytváří po celém povrchu země stejnou úroveň vztahů i osob. Umožňuje tedy i stejné působení na všechny body této všude stejné masy z jednoho nejvyššího centra. Odstraňuje aristokratické mezistupně mezi lidovou masou a státní mocí. Vyvolává tedy ze všech stran přímé zasahování této státní moci a vsouvání jejích bezprostředních orgánů. Vytváří konečně nezaměstnané přebytečné obyvatelstvo, které nenachází místo ani na venkově, ani ve městech a chápe se proto státních úřadů jako jakéhosi druhu čestné almužny a je příčinou

* — „napoleonských idejí“. (Pozn. red.)

** — „materiální pořádek“. (Pozn. red.)

zvětšování počtu státních úřadů. Daň, kterou Napoleon ukládal, vracel s úroky tím, že otvíral bodákem nové trhy, že drancoval kontinent. Napoleonská daň byla ostruhou pro zemědělskou výrobu, kdežto dnes ji olupuje o poslední zdroje, činí rolníka úplně neschopným bránit se úplnému ožebračení. A obrovská premovaná a vypasená byrokracie je nejmělejší „idée napoléonienne“ druhého Bonaparta. A jak by ne, když je nucen vedle skutečných tříd společnosti vytvořit umělou kastu, pro kterou se udržení jeho režimu stává otázkou vezdejšího chleba. Proto také jednou z jeho prvních finančních operací bylo opětné zvýšení úřednických platů na jejich starou výši a vytvoření nových sinekur.

Jinou „idée napoléonienne“ je panství páterů jako nástroj vlády. Byla-li však nově vzniklá parcela ještě v souladu se společností, ještě závislá na přírodních silách a ještě pokorná vůči autoritě, která ji shora ochraňovala, přirozeně zbožná, pak parcela rozrušená dluhy, parcela, která se rozešla se společností a autoritou, která překonala svou vlastní omezenost, tato parcela se stává přirozeně bezbožnou. Nebe bylo docela pěkným nádavkem k právě získanému kousku půdy, tím spíše, že dělá počasí; toto nebe se však stává urážkou, jakmile je vnučováno náhradou za parcelu. Páter se pak stává už jen pomazaným slídilem pozemské policie - další „idée napoléonienne“. K výpravě proti Římu dojde napříště přímo ve Francii, ale v opačném smyslu, než myslí pan de Montalembert.

Vrcholným bodem „idées napoléoniennes“ je konečně převaha armády. Armáda byla point d'honneur* parcelových rolníků, dělala z nich hrdiny, chránila jejich nový majetek proti vnějšímu nepříteli, byla gloriolou jejich právě nabyté národní jednoty, drancovala a revolucionovala svět. Uniforma byla jejich vlastním slavnostním oblekem, válka byla jejich poezií, parcela, ve fantazii rozšířená a zaokrouhlená, byla jejich vlastní a patriotismus ideální formou vlastnického smyslu. Ale nepřítel, proti nimž francouzský rolník musí teď bránit svůj majetek, to nejsou kozáci, to jsou huissiers** a daňoví exekutoři. Parcela už neleží v takzvané vlasti, leží v knize hypoték. Armáda sama už není výkvětem rolnické mládeže, je bahenním květem rolnického lumpenproletariátu. Skládá se většinou z remplaçants, z náhradníků, jako je sám druhý Bonaparte jen remplaçant, náhradník za Napoleona. Své hrdinské činy provádí teď armáda při kárných výpravách a honičkách na rolníky, při výkonu četnické služby; a jestliže vnitřní rozpory jeho vlastního systému poženou vůdce Společnosti 10. prosince za francouzské hranice, nesklidí armáda po několika loupežných kouscích vavříny, ale výprask.

A tak vidíme, že všechny „idées napoléoniennes“ jsou idejemi nevyspělé, mladistvě svěží parcely; pro parcelu, která se přežila, je to nesmysl. Jsou to jen halucinace její agónie, slova proměněná ve fráze, duchové proměnění ve strašidla. Ale parodie císařství byla nutná, aby osvobodila masu francouzského národa od jha tradice a ukázala v ryzí podobě protiklad mezi státní mocí a společností. S postupujícím rozvrtem parcelového vlastnictví se hroutí státní budova na něm vybudovaná. Státní centralizace, kterou potřebuje moderní společnost, může vyrůst jen na troskách vojenskobyrokratické vládní mašinérie, která byla ukuta v protikladu k feudalismu.⁸⁹

Poměry francouzských rolníků nám odhalují hádanku všeobecných voleb z 20. a 21. prosince, které vyvedly druhého Bonaparta na horu Sinaj, nikoli aby zákony přijal, nýbrž aby je vydal.

Buržoazie neměla nyní jinou volbu než volit Bonaparta. Když si na kostnickém koncilu⁹⁰ puritáni stěžovali na neřestný život papežů a bědovali, že je nutná náprava mravů, zahřměl na ně kardinál Pierre d'Ailly: „Už jen sám ďábel může zachránit katolickou církev, a vy žádáte anděly.“ Tak volala francouzská buržoazie po státním převratu: Už jen vůdce Společnosti 10. prosince může zachránit buržoazní společnost! Už jen krádež může zachránit vlastnictví, křivá přísaha náboženství, cizoložství rodinu, nepořádek pořádek!

Bonaparte jako výkonná moc, jež se stala samostatnou silou, cítí, že je povolán k tomu, aby zabezpečil „buržoazní pořádek“. Ale silou tohoto buržoazního pořádku je střední třída. Považuje se proto za představitele střední třídy a vydává v tomto smyslu dekrety. Je však něčím jen proto, že politickou moc této střední třídy zlomil a denně ji znovu láme. Pokládá se proto za odpůrce politické a literární moci střední třídy. Ale tím, že chrání její materiální moc, vytváří vždy znovu její politickou moc. Příčinu je proto nutno zachovat naživu, ale následek je nutno smést s povrchu země všude, kde se objeví. To se však nemůže obejít

* — otázkou cti. (Pozn. red.)

** — soudní vykonavatelé. (Pozn. red.)

bez malých záměn příčiny a následku, neboť příčina a následek ve vzájemném působení ztrácejí své rozlišovací znaky. Následují nové dekrety, které stírají rozhraničující čáru. Bonaparte se zároveň považuje za představitele rolníků a lidu vůbec proti buržoazii, za představitele, který chce obšťastnit nižší třídy národa v rámci buržoazní společnosti. Následují nové dekrety, které předem úskočně připravují „pravé socialisty“⁹¹ o jejich vládní moudrost. Ale Bonaparte se cítí především vůdcem Společnosti 10. prosince, reprezentantem lumpenproletariátu, k němuž sám přísluší, k němuž přísluší jeho okolí, jeho vláda, jeho armáda a jemuž jde především o to, aby se měl dobře, aby ze státního pokladu vytáhl výhry kalifornské loterie. A svůj titul náčelníka Společnosti 10. prosince si potvrzuje dekrety, bez dekretů a přes dekrety.

Tak rozporuplné poslání tohoto muže vysvětluje rozpory jeho vlády, neurčité tápání, jímž se snaží brzy získat, brzy pokořit hned tu, hned onu třídu a všechny stejně proti sobě popouzí, jehož praktická nejistota nanejvýš komicky kontrastuje s velitelským, kategorickým stylem vládních aktů, otrocky okopírovaných od strýce.

Průmysl a obchod, tedy záležitosti střední třídy, mají pod silnou vládou rozkvétat jako ve skleníku. Jsou tedy propůjčovány nesčetné železniční koncese. Ale bonapartistický lumpenproletariát se musí obohatit. Zahájí se tedy hra na burze, při které jsou účastníci předem zasvěceni do tajemství železničních koncesí. Ale kapitál pro železnice se neobjevuje. Bance je nařízeno, aby vyplácela zálohy na železniční akcie. Banka se však má zároveň osobně exploatovat, musí se tudíž uchlácholit. Je tedy zbavena povinnosti uveřejňovat své týdenní zprávy - lví smlouva banky s vládou. Lid má dostat zaměstnání. Nařídí se státní stavby. Ale státní stavby zvyšují daňové břemeno lidu. Sníží se tedy daně útokem na rentiéry, konverzí pětiprocentních rent ve čtyřapůlprocentní. Ale buržoazie zase musí dostat spropitné. Zvýší se tedy dvojnásobně daň z vína pro lid, který je kupuje v malém, a sníží se o polovinu pro střední třídy, které je pijí ve velkém. Existující dělnická sdružení jsou rozpuštěna, jsou však slíbeny budoucí sdružovací divy. Nutno pomoci rolníkům. Zřizují se hypoteční banky, které urychlují zadlužení rolníků a kon centraci majetku. Ale těchto bank se má použít k tomu, aby se vytloukly peníze z konfiskovaných statků orleánského rodu. Ani jediný kapitalista nechce přistoupit na tuto podmínku, která není v dekretu, a hypoteční banka zůstává pouhým dekretem atd. atd.

Bonaparte by chtěl vypadat jako patriarchální dobrodinec všech tříd. Nemůže však ani jedné třídě něco dát, nesebere-li to druhé. Jako se říkalo za dob Frondy o vévodovi de Guise, že je to nejlaskavější* muž ve Francii, protože proměnil všechny své statky v pohledávky* svých stoupenců vůči sobě, tak by chtěl být Bonaparte nejlaskavějším mužem ve Francii a proměnit všechno vlastnictví, všechnu práci Francie ve své osobní pohledávky. Chtěl by ukrást celou Francii, aby ji mohl Francii darovat, či spíše, aby si mohl Francii znovu koupit za francouzské peníze, neboť jako náčelník Společnosti 10. prosince si musí všechno, co má být jeho, koupit. A nástrojem koupě se stávají všechny státní instituce, senát, státní rada, zákonodárny sbor, čestná legie, vojenská vyznamenání, prádelny, státní stavby, železnice, generální štáb národní gardy bez řadových členů, konfiskované statky Orleánů. Kupními prostředky se stávají všechna místa v armádě a ve vládní mašinérii. Nejdůležitější v tomto procesu, v němž se Francii bere, aby se jí dalo, jsou však procenta, která při tomto obratu připadají vůdci a členům Společnosti 10. prosince. Vtip, kterým hraběnka L., metresa pana de Morny, charakterizovala konfiskaci orleánských statků: „Cest le premier vol de 1'aigle“ [To je první orlí let]**, se hodí na každý vzlet tohoto orla, který je spíše krkavcem. On sám a jeho přívrženci volají na sebe denně, jako onen italský kartuziánský mnich na lakomce, který okázale vypočítával statky, z kterých prý bude ještě dlouho žít: „Tu fai conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni.“*** Aby se nepřepočítali v letech, počítají na minuty. Ke dvoru, do ministerstev, do čela státní správy a armády se dere houf chlapíků, přičemž o nejlepším z nich je nutno říci, že se neví, odkud přišel, hlučná, podezřelá, drancování chtivá bohéma, která na sebe navléká premované kabáty s touž groteskní důstojností jako

* V originále slovní hříčka s výrazy „obligeant“ — „laskavý, úslužný“ a «obligation» — „pohledávka“. (Pozn. red.)

** Vol znamená let i krádež.

*** „Vypočítáváš své statky, ale měl bys napřed spočítat svá léta.“

Sulukovi hodnostáři. Názornější představu o této vyšší vrstvě Společnosti 10. prosince si lze učinit, uvážíme-li, že jejich mravokárcem je Véron-Crevel* a jejich myslitelem Granier de Cassagnac. Když Guizot v době svého ministerského kabinetu používal tohoto Graniera v jednom pokoutním listě proti dynastické opozici, vychvaloval jej slovy: „Cest le roi des drôles”, „Je to král bláznů.” Bylo by nesprávné srovnávat dvůr a kliku Ludvíka Bonaparta s regentstvím⁹² nebo Ludvíkem XV. Neboť „Francie už nejednou zažila vládu metres, ale vládu hommes entretenus** ještě nikdy.”***

Štván vzájemně si odporujícími požadavky svého postavení a zároveň jako kejklíč nucen stále novými překvapeními upoutávat zraky publika na sebe jako náhradníka Napoleonova, tedy každý den provádět státní převrat v malém, uvádí Bonaparte celé buržoazní hospodářství ve zmatek, dotýká se všeho, co se revoluci z roku 1848 zdálo nedotknutelné, jedny učí revoluci snášet, v druhých budí chuť revoluci rozpoutat a vytváří sám anarchii ve jménu pořádku, přičemž zároveň strhává z celé státní mašinérie svatozář, profanuje ji, dělá ji zároveň odpornou i směšnou. Opakuje v Paříži kult svaté suknice trevírské⁹³ v podobě kultu napoleonského císařského pláště. Ale až se nakonec císařský plášť snese na ramena Ludvíka Bonaparta, zřítí se kovová socha Napoleonova s Vendômského sloupu.

* Balzac v „Sestřenici Bětě” zobrazuje v Crevelovi, kterého vykreslil podle dr. Verona, majitele listu „Constitutionnel”, typicky prostopášného pařížského šosáka.

** mužských prostitutů. (Pozn. red.)

*** Slova paní de Girardin

POZNÁMKY

1. **„Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“** — je jedno z nejdůležitějších marxistických děl. Jsou tu na základě rozboru revolučních událostí v letech 1848 až 1851 ve Francii rozvedeny základní poučky historického materialismu, teorie třídního boje a proletářské revoluce, učení o diktatuře proletariátu. Marx tu poprvé vyslovil tezi, že vítězný proletariát musí rozbít buržoazní státní stroj. Marx psal tuto knihu v době, kdy byly ještě v živé paměti události období od prosince 1851 do března 1852. Když Marx psal „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“, neustále si své názory na události ve Francii ověřoval s Engelsem. Jako pramenů používal vedle tisku a oficiálních materiálů také soukromých zpráv z Paříže. „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“ měl původně vyjít jako série článků v týdeníku „Die Révolution“ [„Revoluce“], který se chystal vydat v USA Marxův a Engelsův přítel, člen Svazu komunistů Josef Weydemeyer. Weydemeyerovi se však podařilo vydat jen dvě čísla Časopisu (v lednu 1852), načež musel vydávání pro finanční potíže zastavit. Marxovy články došly příliš pozdě, takže nebyly v těchto číslech uveřejněny. Marx Weydemeyerovi navrhl, aby jeho práci vydal jako brožuru; vyšla v květnu 1852 jako první (a jediný) sešit „neperiodického časopisu“ „Revolution“. Weydemeyer ji nazval „Osmnáctý brumaire Ludvíka Napoleona“ (místo Bonaparta). Větší část nákladu tohoto prvního vydání nemohl Weydemeyer, který byl v hmotné tísní, u majitele tiskárny zaplatit, a proto se do Evropy dostal jen nepatrný počet výtisků. Pokusy vydat knihu znovu v Německu nebo v Anglii (anglicky) se nezdařily. Druhé vydání vyšlo teprve roku 1869. Pro toto vydání Marx text znovu přehlédl. V předmluvě k vydání z roku 1869 charakterizoval Marx redakci, kterou na textu provedl, takto: „Přepracováním by tento spis ztratil své zvláštní zabarvení. Proto jsem opravil jen tiskové chyby a vyškrtal narážky, které jsou dnes už nesrozumitelné.“ Text třetího vydání, které vyšlo roku 1885 za Engelsevy redakce, odpovídá textu vydání z roku 1869. Francouzský překlad „Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparta“ byl poprvé uveřejněn v orgánu Francouzské dělnické strany, v listu „Le Socialiste“ [„Socialista“] v lednu až listopadu 1891; téhož roku vyšla práce knižně v Lilie. Ruský byl vydán poprvé roku 1894 v Ženevě; později vyšla rusky ještě mnohokrát, čtená vydání připravil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Český vyšlo dílo poprvé roku 1933, v novém překladu roku 1946. Zde ve Spisech je dílo přeloženo podle textu německého vydání z roku 1869. — 137.
2. **Osmnáctý brumaire** (9. listopad 1799) — státní převrat, kterým vyvrcholil proces buržoazní kontrarevoluce ve Francii; převrat nastolil vojenskou diktaturu Napoleona Bonaparta.
3. **Bedlam** — ústav pro choromyslné v Londýně.
4. 10. prosince 1848 byl Ludvík Bonaparte v přímých všeobecných volbách zvolen prezidentem francouzské republiky.
5. V bibli se vypráví, že když Židé prchali z egyptského zajetí, zmalomyslněli prý někteří útrapami dlouhé cesty a hladováním a začalo se jim stýskat po časech strávených v otroctví, kdy se mohli aspoň dosyta najíst. Tak vzniká úsloví, že se někomu „**stýská po egyptských hrncích masa**“.
6. **Hic Rhodus, hic salta!** (Tady je Rhodus, tady skákej!) — takovou odpověď dostal v Ezopově bajce „Chlubil“ vychloubač, který se chvástal, že se mu na ostrově Rhodu podařily úžasné skoky.
Tady je růže, tady tancuj — obměna předchozího rčení (**Padog** — název ostrova, **qočov** — růže), které použil Hegel v předmluvě k „Filosofii práva“.
7. V květnu 1852 končilo období presidentského úřadu Ludvíka Bonaparta. Podle francouzské ústavy z roku 1848 se volby nového presidenta mely konat každý čtvrtý rok vždy druhou květnovou neděli.
8. Goethe, „Faust“, díl I, obraz třetí („Studovna“).
9. V německém vydání z roku 1869, stejně jako ve vydáních z let 1852 a 1885, je datum zahájení Zákonodárního shromáždění uvedeno nepřesně — 29. května 1849.
10. **Dynastická opozice** — opoziční skupina ve francouzské poslanecké sněmovně za červencové monarchie. Její zástupci vyjadřovali náklady liberálních kruhů průmyslové a obchodní buržoazie, usilovali o umírněnou volební reformu, v níž viděli prostředek k odvrácení revoluce a zachování orleánské dynastie. Vůdce dynastické opozice byl Odilon Barrot.
11. **Krapulínski** — postava z Heinovy básně „Dva rytíři“, zchátralý polský šlechtic; jméno je utvořeno z francouzského slova crapule — opilá cháska, zhýralci. Marx tak nazývá Ludvíka Bonaparta.
12. **„Le National“** [„Národní noviny“] — francouzský deník, který vycházel v Paříži v letech 1830—1851; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněných buržoazních republikánů.
13. **„Journal des Débats“** — zkrácený název francouzského buržoazního deníku „Journal des Débats politiques et littéraires“ [„Noviny pro politické a literární diskuse“], který byl založen v Paříži roku 1789. Za červencové monarchie byl vládním listem, orgánem orleanistické buržoazie. Za revoluce roku 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, tzv. strany pořádku.
14. **Ústavní listina** (Charte constitutionnelle), přijatá po francouzské buržoazní revoluci z roku 1830, byla základním zákonem červencové monarchie. Charta vyhlášovala formálně svrchovaná práva národa a poněkud omezovala královskou moc. Policejní byrokratický aparát a drastické zákony proti dělnickému a demokratickému hnutí však zůstaly nedotčeny. — 153.
15. **„Frere, il faut mourir!“** („Bratře, musíš zemřít!“) — tak se vzájemně zdraví členové katolického mnišského řádu trapistů. Řád trapistů, který vznikl roku 1664, se vyznačoval přísnou řeholí a asketickým způsobem života svých členů.
16. **Clichy** — v letech 1826—1867 věznice pro dlužníky v Paříži.
17. Tím se myslí účast neapolského království na intervenci proti římské republice v květnu až červenci 1849.
Římské Ústavodárné shromáždění, zvolené ve všeobecných volbách, zrušilo 9. února 1849 světskou moc papežovu a vyhlásilo republiku. Výkonnou moc v římské republice soustředil ve svých rukou triumvirát, v jehož čele stál Mazzini. Za republiky byly provedeny četné buržoazně demokratické reformy. Třídně omezená povaha republiky se ovšem projevila v její agrární politice: odmítla předat statkářskou půdu do vlastnictví rolníků a to ji připravilo o spojence v boji proti kontrarevoluci. Intervence Francie, Rakouska a Neapole způsobila, že římská republika 3. července 1849 zanikla.
18. Marx má na mysli tato fakta ze života Ludvíka Bonaparta: roku 1832 přijal Ludvík Bonaparte švýcarské občanství v kantonu Thurgau; v roce 1848 za svého pobytu v Anglii vstoupil dobrovolně do řad zvláštní pořádkové služby (special constables — policejní záloha v Anglii tvořená

z civilního obyvatelstva), která pomáhala policii potlačit dělnickou demonstraci organizovanou chartisty 10. dubna 1848.

- 19 Tím se myslí rozbor voleb z 10. prosince 1848 v Marxově díle „Třídní boje ve Francii 1848—1850“ (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 65-67). - **161**.
- 20 Římský císař Galigula (37—41) byl dosazen na trůn pretoriánskou gardou..
- 63 Francouzská vláda si v dubnu 1849 vymohla na Ústavodárném shromáždění prostředky na vypravení expedičního sboru do Itálie pod záminkou, že jde o podporu Piemontu v boji proti Rakousku a o ochranu římské republiky. Skutečným cílem výpravy byla však intervence proti římské republice a obnovení světové moci papežovy.
- 64 Tím je míněn návrh zákona, který předložili 6. listopadu 1851 rojalisté Le Flo, Baze a Pana, kvestoři Zákonodárného shromáždění (zmocněnci Národního shromáždění pro jeho hospodářské a finanční záležitosti a ochranu jeho bezpečnosti). Návrh byl zamítnut 17. listopadu po prudkých debatách. Při hlasování podporovala Hora bonapartisty, protože v rojalistech spatřovala hlavní nebezpečí.
- 65 **Peter Schlemihl** — hlavní postava romantické povídky Adalberta Chamissa „Podivuhodný příběh Petra Schlemihla“ („Peter Schlemihls wundersame Geschichte“), který prodal svůj stín za kouzelný měšec.
- 66 **Emže** — lázeňské místo v Německu. V srpnu 1849 se zde sešla legitimistická konference za účasti hraběte Chamborda, který se ucházel o francouzský trůn jako Jindřich V.
- Claremont** — zámek nedaleko Londýna, rezidence Ludvíka Filipa po jeho útěku z Francie.
- 67 Článek V patří do úvodní části francouzské ústavy z roku 1848; články vlastního textu ústavy jsou označeny arabskými číslicemi.
- 68 Narážka na plány Ludvíka Bonaparta, který počítal s tím, že přijme francouzskou korunu z rukou římského papeže Pia IX., jehož světskou moc pomohl obnovit. Podle biblického podání byl židovský král David pomazán za krále prorokem Samuelem.
- 69 Narážka na knihu Ludvíka Bonaparta „Napoleonské ideje“, která vyšla v Paříži roku 1839 (Napoléon-Louis Bonaparte, „Des idées napoléoniennes“).
- 70 **Purkrabí** — tak se říkalo 17 orleanistickým a legitimistickým předákům, kteří byli členy komise Zákonodárného shromáždění, jež měla vypracovat návrh nového volebního zákona. Říkalo se jim tak proto, že svým neodůvodněným osobováním moci a reakčními snahami připomínali postavy ze stejnojmenného historického dramatu Victora Huga ze života středověkého Německa. Purkrabí byli nejvyšší správci měst a krajů, jmenovaní císařem.
- 71 Podle tiskového zákona, schváleného Zákonodárným shromážděním v červenci 1850, byla značně zvýšena peněžní kauce, kterou byli nuceni skládat vydavatelé novin, a zavedeno kolkovné, jež se vztahovalo i na brožury. Nový zákon byl pokračováním reakčních opatření, která fakticky zlikvidovala svobodu tisku ve Francii.
- 72 **„La Presse“** [„Tisk“] — buržoazní deník, který vycházel v Paříži od roku 1836; v letech 1848—1849 byl orgánem buržoazních republikánů, později opoziční protibonapartistický orgán.
- 73 **„Moniteur“** — zkrácený název francouzského deníku „Le Moniteur universel“ [„Všeobecný zpravodaj“], oficiálního vládního orgánu; pod tímto názvem vycházel v Paříži v letech 1789 až 1869.
- 74 Narážka na pokusy Ludvíka Bonaparta provést státní převrat vojenským pučem, které podnikal za červencové monarchie. 30. září 1836 se mu podařilo za pomoci několika bonapartisticky smýšlejících důstojníků vzbouřit dva dělostřelecké pluky štrasburské posádky, povstalci byli však už za několik hodin odzbrojeni. Sám Ludvík Bonaparte byl zatčen a vypovězen do Ameriky. 6. srpna 1840 využil určitého oživení bonapartistických nálad ve Francii, přistál s hrstkou spiklenců v Boulogni a pokoušel se podniknout vzpouru v místní posádce. I tento pokus úplně zkrachoval. Bonaparte byl odsouzen k doživotnímu vězení, ale uprchl v roce 1846 do Anglie.
- 75 **Klubko** — postava ze Shakespearovy veselohry „Sen noci svatojanské“. Marx má na mysli druhou scénu z prvního jednání.
- 76 **Schufterle a Spiegelberg** — typy cynických loupežníků a vrahů z Schillerova dramatu „Loupežníci“.
- 77 To jest listy bonapartistického zaměření; nazývaly se tak podle Elysejského paláce, pařížské rezidence Ludvíka Bonaparta v době, kdy byl prezidentem.
- 78 Marx tu použil ke slovní hříčce verše ze Schillerovy básně „Óda na radost“, v níž básník opěvuje radost — dceru Elysia čili elysejských polí (u starověkých autorů synonymum ráje). Elysejská pole (Ghamps-Elysées) je také název pařížského bulváru, kde byla rezidence Ludvíka Bonaparta.
- 79 **Parlamenty** byly ve Francii, v době před buržoazní revolucí z konce 18. století, nejvyšší soudní instance. Existovaly v několika francouzských městech. Největší význam měl pařížský parlament, který registroval královská nařízení a byl nadán takzvaným remonstračním právem, tj. právem protestovat proti nařízením, která neodpovídala zvyklostem a zákonům země. Odpor parlamentu však stejně neměl věcný účinek, protože byl-li na zasedání přítomen král, muselo být nařízení registrováno.
- 80 **Belle-Ile en Mer** — ostrov u jižního pobřeží Bretaně; v letech 1849—1857 tu byli v pevnosti vězněni političtí provinilci, zejména dělníci, kteří se zúčastnili pařížského červnového povstání roku 1848.
- 81 Marx tu používá — poněkud nepřesně — epizodu, kterou vypráví spisovatel Athénaios z egyptské Naukrady (2.-3. století n. l.) ve svém díle „Deipnosophistai“ [„Hostina učenců“]. Egyptský faraón Tachos, narážející na malou postavu spartského krále Agesilaa, který mu přišel s vojskem na pomoc, řekl: „Chystala se hora k porodu. Zeus se zděsil. Ale hora porodila myš.“ Agesilaos mu odvětil: „Zdám se ti myš, ale přijde čas, že se ti budu zdát lvem.“
- 82 V Benátkách se v padesátých letech 19. století zdržoval legitimistický nápadník francouzského trůnu hrabě Chambord.
- 83 Narážka na neshody v otázce taktiky, které se projeví v legitimistickém táboře v období restaurace. Ludvík XVIII. a Villèle byli pro obezřetnější provádění reakčních opatření, kdežto hrabě d'Artois (od roku 1824 král Karel X.) a Polignac vůbec nepřihlíželi k situaci ve Francii a byli pro úplné obnovení předrevolučních poměrů.

Palác Tuilerie v Paříži — rezidence Ludvíka XVIII.

Marsanský pavilon — jedna z budov paláce; za restaurace byla rezidencí hraběte d'Artois.

84 „The Economist” [„Ekonom”] — anglický týdeník pro ekonomické a politické otázky, který vychází v Londýně od roku 1843; orgán průmyslové velko buržoazie.

85 Londýnská průmyslová výstava — první světová obchodní a průmyslová výstava; konala se v květnu až říjnu 1851.

86 „Le Messenger de VAssemblée” [„Věstník Národního shromáždění”] — francouzský deník protibonapartistického zaměření; vycházel v Paříži od 16. února do 2. prosince 1851.

87 Shakespeare, „Hamlet”, první jednání, scéna pátá.

88 Cevenny — hornatý kraj v provincii Languedoc v jižní Francii; v letech 1702—1705 tu propuklo rolnické povstání tzv. „camisardů” (říkalo se jim tak podle rolnických kamizol). Podnětem k povstání bylo pronásledování protestantů, ale brzy dostalo jasně protifeudální charakter. Ojedinele vyše- hávalo až do roku 1715.

Vendée — departement v západní Francii; za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století tu vzniklo kontrarevoluční povstání rolnictva, vedené šlechtou a duchovenstvem.

89 Ve vydání z roku 1852 byly místo posledních dvou vět na konci tohoto odstavce tyto věty: „Rozbití státního stroje centralizaci neohrozí. Byrokracie je jen nízkou a brutální formou centralizace, která je ještě zatížena svým protikladem, feudalismem. Zklamán napoleonskou restaurací loučí se francouzský rolník s vírou ve svou parcelu, celá státní budova vystavěná na této parcele se hroutí a **proletářská revoluce získává sbor, bez něhož se její sólový zpěv u všech rolnických národů stává labutím zpěvem**”

90 Kostnický koncil (1414—1418) byl svolán, aby upevnil otřesené postavení katolické církve v době, kdy začínalo reformační hnutí. Na koncilu bylo odsouzeno učení čelných reformátorů Johna Viklefa a Jana Husa. Koncilodstranil rozkol v katolické církvi tím, že zvolil místo tří uchazečů, kteří se přeli o nároky na papežský stolec, novou hlavu církve.

91 Viz poznámku 15.

92 Rozumí se regentství Filipa Orleánského v letech 1715—1723, v době nezletilosti Ludvíka XV.

93 Svatá suknice trevírská — katolická relikvie chovaná v trevírském dómu; je to prý posvátné roucho, sňaté Kristovi při ukřižování. Byla zbožně uctívána poutníky.